

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN ENGELLİ KADINLAR
İLE ENGELLİLERE BAKMAKTA OLAN
KİŞİLERİN SORUNLARI VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ KONULU
ALT KOMİSYON RAPORU

2020

EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR

YAYIN SAHİBİ
Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
TBMM Başkanı

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Mehmet Ali KUMBUZOĞLU
Genel Sekreter

YAYIN YÖNETMENİ
Dr. Necati SUNGUR
Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanı

YAYIN YÖNETİCİLERİ
Fatma AKSAL
Edirne Milletvekili
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanı

EDİTÖR
Bennur KARABURUN
25 ve 26. Dönem Bursa Milletvekili
KEFEK 25 ve 26. Dönem Komisyon Başkan Vekili
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı - Bakan Danışmanı
Klinik Psikolog

HAZIRLAYANLAR
(Araştırma, Çeviri, Yazı, Sadeleştirme)

Gökalep İZMİR
Yasama Uzmanı
TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
Türkiye’de Yaşayan Engelli Kadınlar ile Engellilere Bakmakta Olan Kişilerin Sorunları ve
Çözüm Önerileri Alt Komisyonu Uzmanı

Banu EKİNCİ
Kronik Hastalıklar ve Yaşlı Sağlığı Dairesi Başkanı - Sağlık Bakanlığı
Arzu GÖKERKEK
Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzmanı

DİZGİ VE SAYFA TASARIMI
Gökhan KOÇMAN

TASHİH
Ruken ÇAKAN EVCEN
Mehmet Mücahit ÇAKIR

BASKI
TBMM Basımevi - Ağustos 2021

Bu kitap bir TBMM yayını olup tüm hakları TBMM'ye aittir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
1. ALT KOMİSYON TOPLANTILARI	11
1. Birinci Toplantı	11
2. İkinci Toplantı	11
3. Üçüncü Toplantı	15
4. Dördüncü Toplantı.....	25
5. Beşinci Toplantı	32
6. Altıncı Toplantı.....	62
7. Yedinci Toplantı	66
8. Sekizinci Toplantı	68
9. Dokuzuncu Toplantı.....	76
10. Onuncu Toplantı	82
2. TÜRKİYE'DE ENGELLİLİK İSTATİSTİKLERİ VE MEVCUT DURUM	97
2.1. Ülkemizde Engelli Sıklığına İlişkin Veri Sunan Temel Araştırmalar	98
2.1.1. Türkiye Özürlüler Araştırması	98
2.1.2. Nüfus ve Konut Araştırması	98
2.1.3. Türkiye Sağlık Araştırması	102
2.2. İstatistik Çalışmalarında Sorun Alanları.....	103
2.3. Engellilik Alanındaki İstatistiklerin Geliştirilmesi için Öneriler	103
3. ENGELLİLİK DEĞERLENDİRMESİ	105
3.1. Engelliler için Sağlık Kurulu Raporları Düzenlemeleri.....	105
3.1.1. Engellilik Ölçütü, Sınıflandırması ve Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik (ESKR) Değişiklikleri.....	105
3.1.2. Çocuklar ve Gençler için Özel Gereksinim Raporu (ÇÖZGER).....	106
3.1.3. ESKR ve ÇÖZGER ile İlgili Ortak Düzenlemeler.....	107
3.2. Engelli Sağlık Kurulu Raporlarında Öncelikli Sorun Alanları	108
3.3. Engelli Sağlık Kurulu Raporlarında Çözüm Önerileri.....	111

4. REHABİLİTASYON HİZMETLERİ.....	113
4.1. Hizmet Sunumu / Türleri	113
4.1.1. Mesleki Habbitasyon ve Rehabilitasyon.....	113
4.1.2. Rehabilitasyon Bakımı	114
4.1.3. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon	114
4.1.4. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon.....	114
4.2. Sorunlar	115
4.3. Çözüm Önerileri.....	116
5. BAKIM HİZMETLERİ	117
5.1. Hizmet Sunumu / Türleri	118
5.1.1. Resmî Kurum Bakımı Hizmetleri	118
5.1.1.1. Yatılı Resmî Kurum Bakımı Hizmetleri	118
Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri.....	119
Engelsiz Yaşam Merkezleri	120
Umut Evleri.....	120
5.1.1.2. Geçici ve Misafir Bakım Hizmetleri.....	120
Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi.....	121
5.1.1.3. Gündüzlü Resmî Kurum Bakımı Hizmetleri	121
5.1.2. Özel Kurum Bakım Hizmetleri	122
5.2. Evde Bakıma Destek Hizmeti	123
5.3. Bakım Sigortası	124
5.4. Sorunlar	129
5.5. Çözüm Önerileri.....	129
6. EĞİTİM HİZMETLERİ.....	131
6.1. Hizmet Sunumu	131
6.2. Sorunlar.....	132
6.3. Çözüm Önerileri.....	133
7. İSTİHDAM VE SOSYAL GÜVENLİK UYGULAMALARI.....	135
7.1. Ülkemizde Engelli İstihdam Yöntemleri	135
7.1.1. Kota/Ceza Yöntemi	136
7.1.2. Engellilerin Memur Olarak İstihdamı	137

7.1.3. Engellilerin İşçi Olarak İstihdamı	139
7.1.4. Korumalı İstihdam.....	142
7.1.5. Destekli İstihdam	142
7.1.6. Sübvansız Edilen İstihdam.....	144
7.2. Sosyal Güvenlik Uygulamaları.....	145
Engelli Aylığı.....	146
7.3. Sorunlar	147
7.4. Çözüm Önerileri	147
8. ERİŞİLEBİLİRLİK UYGULAMALARI	149
8.1. Mevzuat Düzenlemeleri	149
Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Erişimin Teşvik Edilmesi	
Kapsamında Yapılan Çalışmalar:	164
8.2. Sorunlar.....	165
8.3. Öneriler	165
9. TOPLUMSAL YAŞAMA KATILIM	167
9.1. Uygulamalar	167
9.1.1. Türk İşaret Dili Sistemi	167
9.1.2. Ücretsiz Seyahat Hakkı ve Ücretsiz Seyahat Kapsamında	
Yapılacak Gelir Desteği Ödemesi	167
9.1.3. Çeşitli Vergi Muafiyet ve İndirimleri.....	171
9.2. Sorunlar	172
9.3. Çözüm Önerileri.....	172
10. SONUÇ.....	173

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1:	14 Avrupa Birliği Üyesi Ülkede Karşılaştırmalı Engelli Verileri	62
Tablo 2:	Türkiye Özürlüler Araştırması (2002)	63
Tablo 3:	Nüfus Konut Araştırması (2011)	63
Tablo 4:	Genel Nüfus İçinde Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre En Az Bir Engeli Olan Nüfus (2011)	100
Tablo 5:	Genel Nüfus İçinde Engel Grubuna Göre Engelli Nüfus (2011).....	101
Tablo 6:	Engelli Bireylerin Engel Türüne Göre, Başkalarının Yardımına İhtiyaç Duyduğu Durumlarda Bakımını Üstlenen Kişi.....	128
Tablo 7:	Türkiye’de Engellilere İlişkin İş Gücü Göstergeleri.....	136
Tablo 8:	Yıllara Göre Kamuda Engelli Memur İstihdamı.....	138
Tablo 9:	Engelli Çalıştırmakla Yükümlü İş Yerlerinde İşçi Olarak Çalışan Engelli Birey Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	140
Tablo 10:	Engelli Birey Çalıştırmakla Yükümlü İş Yerlerinde Kota Açığı/ Fazlası Engelli Birey Sayısı.....	141

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1:	Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Beklentiler.....	127
Grafik 2:	Yararlanılmak İstenen Belediye Hizmet Türlerinin Dağılımı	128
Grafik 3:	Fiziksel Çevre Düzenlemelerinin Engelli Bireyin Kullanıma Uygun Olmadığını Düşünenler (2010).....	159

GİRİŞ

Engelli birey; fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğerk bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireydir.

Ülkemizde engellilerin insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını temin ve teşvik etmek engellilere yönelik politika anlayışının esasını oluşturmaktadır. Engellilik konusunun tüm politika alanlarında gözetilerek, hak temelli bir yaklaşımla kurgulanması ve engellilerin karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanması ülkemizin

engellilik politikasının önceliklerini oluşturmaktadır. Bu kapsamda insan hakları yaklaşımı esasıyla farklılıklara saygı ve toplumsal bütünleşme temelinde engellilerin eşit vatandaşlar olarak insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürmeleri temel hedef olarak belirlenmiştir. Engelliler politikasının uluslararası dayanağını ülkemiz tarafından sırasıyla 2009 ve 2015 yıllarında onaylanan Engellilerin Haklarına İlişkin BM Sözleşmesi (EHİS) ve İhtiyari Protokolü, ulusal dayanağını ise Anayasa ve Engelliler Hakkında Kanun oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. maddesi gereğince usulüne uygun olarak onaylanmış bir uluslararası antlaşma olan EHİS, ulusal mevzuatımız açısından bağlayıcı bir nitelik kazanarak ulusal politikamıza yön veren bir belge haline gelmiştir. Bu çerçevede Sözleşme, Türkiye'de yapılan tüm yasal ve idari düzenlemelere dayanak teşkil ettiği gibi, bağımsız Türk mahkemeleri için doğrudan atıf yapılabilecek bir norm niteliğine sahiptir.

Ülkemizde, son yirmi yılda özellikle de 1990'ların ikinci yarısından başlayarak günümüze kadar, başta eğitim, mesleki eğitim, istihdam, sosyal güvenlik ve ulaşılabilirlik gibi alanlar olmak üzere, engellilerin toplumsal yaşama katılımını teşvik etmeye ve karar alma mekanizmalarında yer almalarını sağlamaya yönelik önemli yasal ve kurumsal düzenlemeler ile uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

Ülkemizde yürürlükte bulunan engellilik mevzuatı, 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un uygulanmasına dair diğer kanunlarla birlikte toplamda 1500'den fazla hüküm içermektedir. Ülkemizde engelliler politikası, engellilik alanında çerçeve kanun niteliğinde olan 2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile şekillenmiştir. Bu Kanunla, engellilere yönelik hizmetlerin yerine getirilmesinde; devletin insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde engellilerin ve engelliliğin her tür istismarına karşı sosyal politikalar geliştirmesi, engelliler aleyhine ayrımcılık yapılmaması ve ayrımcılıkla mücadelenin engellilere yönelik politikaların temel esası olduğu hüküm altına alınmıştır. Ayrıca, engellilere yönelik olarak alınacak kararlarda ve verilecek hizmetlerde engellilerin,

ailelerinin ve gönüllü kuruluşların katılımının sağlanması genel esaslar arasında yer almıştır. Bu Kanun, 6 Şubat 2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun ile Sözleşme'nin öngördüğü yükümlülükler doğrultusunda revize edilmiş ve en önemlisi başta engellilik tanımı olmak üzere engelliliğe dayalı ayrımcılık ve türleri, makul düzenleme, erişilebilirlik gibi birçok tanım EHİS doğrultusunda düzenlenmiştir. Revizyon kapsamında engelliliğe dayalı doğrudan ve dolaylı ayrımcılık yasaklanmış, eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tedbirlerin alınması hükme bağlanmıştır. Bununla birlikte fiili eşitliği sağlamak amacıyla alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı değerlendirilemeyeceği öngörülmüştür.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 4. maddesinde ve 4857 sayılı İş Kanunu'nun 5. maddesinde aynı Kanun ile yapılan değişiklikler kapsamında eğitim ve iş ilişkisinde engelliliğe dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır. Anılan kanunlarda engelliliğin de açıkça vurgulanması, çalışma hakkının engelliler tarafından daha etkin bir biçimde kullanılabilmesinin sağlanması ve engellilerin eğitim alanında yapılacak her türlü ayrımcılığa karşı güçlendirilmesi sağlanmıştır. Engellilerin işe alınmasından başlayarak istihdam sürecinin çeşitli aşamalarında ayrımcılığa uğramasına karşı engelliliğe dayalı her tür ayrımcılık yasaklanarak engellilerin ayrımcılığa karşı etkin bir şekilde korunmasının güvence altına alınması sağlanmıştır.

Anayasa'nın, Kanun Önünde Eşitlik başlıklı 10. maddesi ile herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin eşit olduğu açıkça vurgulanmaktadır. 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğinde söz konusu maddede yapılan değişiklik ile de bu maksatla alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı bir durum sayılamayacağı düzenlenmiştir. Aynı maddede ayrıca; çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağı da anayasal güvence altına alınmıştır. Böylece engelliler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağı hükmü getirilerek engellilere pozitif ayrımcılık anayasal düzeyde bir güvence kazanmıştır.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun ayrımcılığa ilişkin 122. maddesinde 2005 yılında yapılan değişiklik ile söz konusu maddeye engellilik ifadesi eklenerek, madde kapsamında sayılan durumlarda engelliliğe dayalı ayrımcılık suç sayılmıştır (m.122). Bu bağlamda engelli kişilere karşı engelinden dolayı, TCK'da ayrımcılık sayılan eylemlerden birini gerçekleştirenler hakkında, altı ay ile bir yıl arasında hapis veya para cezası öngörülmüştür. Ancak 2014 yılında 122. maddenin başlığı “Nefret ve Ayrımcılık” olarak değiştirilmiş ve engellilere karşı yapılan ayrımcı uygulamalar nefret saikine bağlanmış ve ayrımcı uygulamalar için öngörülen yaptırım bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası olarak artırılmıştır.

Engellilere yönelik politika ve uygulamalarda hak temelli bir anlayışı geliştirmek ve mevzuata tıbbi bakıştan sosyal bakışa evrilen paradigmatik dönüşümü yansıtmak üzere, 6462 sayılı Kanun ile 2013 yılında 87 kanun ve 9 Kanun Hükmünde Kararnamede yer alan sakat, çürük ve özürlü ibareleri, engelli ibaresi ile değiştirilmiştir.

1. ALT KOMİSYON TOPLANTILARI

1. Birinci Toplantı

Türkiye’de Yaşayan Engelli Kadınlar ile Engellilere Bakmakta Olan Kişilerin Sorunları ve Çözüm Önerileri Konulu Alt Komisyon, 26.2.2016 tarihinde Alt Komisyon Başkanının seçimi ve Alt Komisyonun yol haritasının belirlenmesi gündem başlıklarıyla toplanmıştır.

Toplantıda Alt Komisyon Başkanlığına Bursa Milletvekili Bennur KARABURUN seçilmiştir.

2. İkinci Toplantı

Alt Komisyon, 7.3.2016 tarihinde ikinci toplantısını gerçekleştirmiştir. Söz konusu toplantıda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürü İshak ÇİFTÇİ bir sunum yapmıştır.

ÇİFTÇİ, gelineen noktada engelli bireylerin istihdam edilmeleri ve potansiyellerini ayrımcılığa maruz kalmaksızın değerlendirme yolunda ülkemizde önemli mesafeler katedildiğine vurgu yapmıştır.

2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre, en az bir engeli (görme, duyma, konuşma, yürüme, merdiven inme-çıkma, bir şeyler taşıma-tutma, yaşlılarına göre öğrenme-hatırlama gibi) olan nüfusun (3 ve üzeri yaş) oranının %6.9 olduğunu ifade etmiştir. Bu oran erkeklerde %5.9, kadınlarda %7.9’dur. 2002 yılında yapılan ve araştırmaya göre, Türkiye’de toplam engelli sayısının 8.5-10 milyon civarında olduğu belirtilmiştir. İlaveten, 2011 yılında 2.2 milyon hanede yapılan araştırmada engellilik durumlarının gruplandırıldığı ve 2002 yılında yapılan araştırmaya göre daha spesifik bir çalışmanın yapıldığı ifade edilmiştir. Buna göre, Türkiye’de 3 ve üzeri yaş nüfusta 4 milyon 876 bin kişi engelli birey olarak saptanmıştır.

Engellilik olgusu ve engelli bireylerin ailelerinin yaşadığı sorunları; psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlar olmak üzere üç kategoride incelemek mümkündür. Psikolojik olarak ailedeki diğer çocuklara göre farklı gereksinimleri olan engelli çocuk aileye psikolojik bir sorumluluk

yüklemektedir. Engelli çocuğu olan veya engelli bireyi bulunan aileler, psikolojik süreçlerden geçmekte, ilk olarak bu durumu inkâr etme yoluna gitmektedirler. Bu tip ailelere gerçek anlamda yardım edebilmek için ailelerin bu inkâr sürecini atlatması önemlidir. Yaşam döngüsü içinde engelli bireylere bakan aile fertlerinin hayatlarını yitirmesi hâlinde, engelli bireylere bakacak donanımlı merkezlerin olması bu ailelerin taşıdığı duygusal yükün azalmasını sağlamaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda, engelli çocuğu olan ailelerde bakım sorumluluğunun ve fedakârlık beklentisinin büyük oranda annede toplandığı saptanmıştır. Türkiye’de engellisine veya yaşlısına bakan kimselerin %91’i kadındır. Baba ile kıyaslandığında, engelli çocuğu olan annelerin gündelik yaşam pratiklerinin, çalışma ortamlarının, sosyal hayatlarının, fiziksel ve psikolojik sağlık durumlarının daha fazla etkilendiği görülmektedir. Bu sebeple, gündüzlü bakımevleri olarak tabir edilen ve hâlihazırda 5 ilde çalışmalara başlayan merkezler, engelli çocuğu olan kadınlar için önemli bir ihtiyaca cevap vermektedir.

Engelli bireyleri olan aileler, dolaylı ve dolaysız maliyetleri sebebiyle ekonomik bir yük altındadırlar. Aileler, engelli bireylerin ilaç ve tedavi giderlerini, fiziksel hareketliliği sağlayan yardımcı araç ve gereçlerin temininde sıkıntı yaşamaktadırlar. Ailelerin bu ihtiyaçları karşılayacak ekonomik gücünün olmaması hâlinde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra, ailelerin evlerinin engelli birey için uygun hâle getirilmesi ve engelli birey için ödenecek bakıcı ücretleri ayrı bir ekonomik külfet oluşturmaktadır. Dolaylı maliyetler ise doğrudan engelli bireyler ile ilgili olmayıp bireyin engelliliğinden dolayı ortaya çıkmış, engelli kişinin bakımını üstlenen ve onunla ilgilenmek durumunda kalan ailelerin maliyetleri olarak tanımlanabilmektedir. Bu maliyetler, çalışma hayatı içinde olamama, zamanının büyük bir kısmını engelli bireyin bakımına ayırmak durumunda kalma şeklinde açıklanabilmektedir.

2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un erişilebilirlikle ilgili hükümlerinin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir. Bu sebeple, erişilebilirlik konusu tek bir bakanlığının uhdesinde görülmemeli, farklı bakanlıkların bu konudaki sorumlulukları tanımlanmalı ve çözümler hayata geçirilmelidir.

Kanunen kurulması gereken Yüksek Erişilebilirlik Komitesi'nin kurulma çalışmaları hâlen devam etmektedir. Bu kapsamda, en üst düzeyde tüm bürokrasideki yöneticilerin katıldığı, yılda iki kere toplantı yapan, engellilerle ilgili sorunların tartışıldığı, bakanlıkların kendi görev alanlarına giren konuların ele alındığı ve karara bağlandığı bir sistem üzerine çalışılmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, engelli bireylere ve yakınlarına bazı haklar ve hizmetler sunmaktadır. Bakanlığın bu alandaki birincil görevi, engelliliğin önlenmesini, engellilerin eğitimini, istihdamını, rehabilitasyonunu, ayrımcılığa maruz kalmaksızın insan hakları temelinde engelli bireylerin toplumsal hayata katılmalarını sağlamaktır. Bakanlık, bu amaç doğrultusunda farklı kurum ve kuruluşlar ile iş birliği yapmaktadır.

Bakanlık, evde bakımı mümkün olmayan engelli bireyler için resmî kurum bakım hizmeti ve alternatif hizmet modelleri uygulamaktadır. Bunlardan ilki, “engelsiz bakım merkezleri”dir. Diğer bir uygulama ise “umut evleri”dir. Bu uygulama, engelli bireyleri toplumdan soyutlamadan, üretken bir şekilde eğitimlerini sağlamalarına zemin hazırlamaktadır. Rehabilitasyon merkezlerinin yanı sıra, bakacak kimsesi olmayan ortopedik engelli bireylere yönelik olarak kurulmuş “engelsiz yaşam merkezleri” bulunmaktadır. Bu merkezler aynı zamanda aileleri ile birlikte yaşayan engellilere yılda bir ayı geçmemek kaydıyla yatılı bakım hizmeti sunmaktadır. Bu hizmetlere ilaveten, hâlihazırda Kırklareli, Trabzon, Kırıkkale, İstanbul ve Kocaeli olmak üzere 5 ilde bulunan ve gündüzlü hizmet veren aile danışma ve rehabilitasyon merkezleri bulunmaktadır. Bu uygulamanın yurt geneline yaygınlaştırılması çalışmaları devam etmektedir. Yerel yönetimler ile iş birliği halinde uygulanması planlanan bu hizmet modeli, evde destek hizmeti olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği ve Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan dördürlü bir protokol yapılmıştır.

Merkezlere sayısal olarak bakıldığında, engelli bakım hizmetleriyle ilgili 87 merkez, 111 umut evi, 5 gündüzlü bakım merkezi bulunmaktadır. Resmî bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin kapasiteleri ve bakım hizmetlerinden yararlanan engelli sayısını yıllara sâri dağılımına

bakıldığında, 2002 yılında 1.843 engelli bireye yatılı hizmet verildiği, 2.065 engelli bireye gündüzlü bakım hizmeti verildiği görülmüştür. Toplam kapasite 3.098'dir. 2015 yılında ise 6494 engelli bireye yatılı hizmet verildiği, 432 engelli bireye gündüzlü bakım hizmeti sağlandığı görülmüştür. 2015 yılı itibarıyla, merkezlerin kapasiteleri 7000 kişi civarındadır. Bu kapasitenin daha da artırılması beklenmektedir.

Hizmet sunumunda temel ilke, kültürel dokuya uygun olarak engelli bireylerin ailelerinden koparılmadan bakım hizmetlerine destek olmaktır. Bu amaçla, dünyadaki güncel politikalar takip edilmekte, Türkiye'ye uygun model çalışmaları yapılmaktadır. Bu sebeple gündüzlü bakım hizmetleri önem taşımakta ve bu yöndeki çalışmalara ivme kazandırılmaktadır.

Özel bakım merkezlerinin toplam kapasitesi 13.000 olup bu merkezler, Türkiye'de yaklaşık 11.000 ağır engelli bireye hizmet sunmaktadır. Özel sektör eliyle engelli bireylere yönelik hizmet sunumu önemli bir alanı kapsamaktadır. 2015 yılı itibarıyla sosyal sorumluluk olarak Devlet tarafından ödenen miktar yaklaşık 222 milyondur.

Bakanlık tarafından engelli bireylere yönelik olarak yapılan diğer bir çalışma, engellilik alanındaki projelere teknik destek ve hibe desteğinin sağlanmasıdır. Erişilebilirlik veya istihdamla ilgili yükümlülüğü yerine getirmeyenlere ceza kesilmesi ve bu cezaların İŞKUR'da bir fonda biriktirilerek engelli bireylerin iş kurmak istemeleri hâlinde 36 bin lira hibe desteğinin sağlanması söz konusudur. Benzer şekilde, erişilebilirlikle ilgili cezalar da Nisan ayından itibaren uygulamaya başlanacak ve bu çalışmanın engelli bireylere yönelik yüksek oranda destek sağlaması beklenmektedir.

2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında, engellilere ödenen maaşlar veya bakım paralarıyla ilgili sorun bulunmakta, buna yönelik olarak Bakanlık tarafından tamamlanmak üzere olan bir çalışma bulunmaktadır. Bu konuda, 18 yaşını dolduran engelli bireylerin maaş alımında kendi durumuna bakılıp karar verilmesi durumunda sorun çözülmüş olacaktır.

Türkiye’de engelli bireylere bakmakta olan kişilerin %91’inin kadın olduğu gerçeğinden hareketle, evde bakım maaşı alan engelli bireylerin bakıcılarının sigortalı sayılmasıyla ilgili görüşler toplumda yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Asgari geçim indirimi uygulamaya başlandıktan sonra engellilik indirim şekli vergi matrahına göre belirlendiği için ve engellilik indiriminden yararlanacak kişilerin önce gelir vergisi indirimi yapıldıktan sonra asgari geçim indirimine esas matrah belirlendiği için gelir vergisi indiriminin engelli bireyler için anlamı kalmamıştır. Bu uygulamanın tamamen kaldırılması veya yeniden düzenlenmesi konusunda talepler bulunmaktadır.

Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine devam eden çocukların veli veya vasisi olan kamu çalışanlarına bu eğitim süresini belgelendirmeleri kaydıyla günlük çalışma saatleri içinde bir kolaylık sağlanmasıyla ilgili bir talep bulunmaktadır.

İşe geliş gidiş için kullanılan servis araçlarında engelli bireyler için ayrı güzergâh belirlenerek evlerine en yakın noktalardan alınmalarının ihale şartlarına konulması talep edilmektedir.

Engelli devlet memurlarının işlerini yapabilmeleri için makul düzenleme kapsamında araç ve gereç temin edilmesi, çalıştıkları binalar erişilebilir hâle getirilirken, bu kişilerin yalnızca çalıştıkları mekâna değil servis, otopark, yemekhane, lavabo gibi ortak kullanılan yerlere de erişebilmeleri için gerekli tedbirlerin alınması beklenmektedir.

3. Üçüncü Toplantı

Alt Komisyon, 29 Mart 2016 tarihinde 3. toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıda, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Türkiye Kamu Hastaneleri Birliği ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığından yetkililer sunumlar yapmıştır.

Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Hasta, Çalışan Hakları ve Güvenliği Daire Başkanı Fatma ŞAHİN tarafından Alt Komisyon üyelerine aşağıdaki bilgiler aktarılmıştır.

Özürlülük Ölçütü ve Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik kapsamında Kuruma bağlı olarak engelli sağlık kurulu raporu vermeye yetkili sağlık tesisi sayısı 297, engelli sağlık kurulu raporu vermeye yetkili hakem hastane sayısı 51'dir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un Erişilebilirlik başlıklı 7. maddesinde yer alan; "Yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır." hükmü gereğince 2012 yılında yayımlanan "Sağlık Kurumlarında Özürlü Bireyler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Rehberi" doğrultusunda Engelli Bireylere Yönelik Sağlık Tesisleri Denetleme Formu hazırlanarak Genel Sekreterlikler tarafından tüm sağlık tesisleri her ay düzenli olarak denetlenmekte, TSİM'e (Temel Sağlık İstatistikleri Modülü) veri girişleri yapılmaktadır.

Yapılan denetleme ve incelemeler sonucunda Kurumumuza bağlı sağlık tesislerinin 2014 yılı ulaşılabilirlik düzeyi ortalaması %52 iken 2015 yılı itibarıyla ulaşılabilirlik düzeyi ortalaması %59 olarak tespit edilmiştir. Bakanlığımız/Kurumumuz hedefleri arasında ulaşılabilirlik düzeyinin artırılması yer almakta olup, Engellilik Sağlık Bilgi Sistemi Projesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda;

- MHRS üzerinde ve poliklinik hizmetlerinden öncelikli faydalanma hakkının sağlanması,
- Sağlık tesisinin bahçesinde engelli bireyin yaya güvenliğinin sağlanması,
- Engelli otopark hizmetleri,
- Engelli hasta nakil aracı bulundurulması,
- Bina girişlerinin engellilere uygun düzenlenmesi,
- Engelli hastalar için yardım butonu,
- Acil, Poliklinik, servis girişlerinde bilgilendirme, yönlendirme, uyarma amaçlı bilgilendirme işaret ve sistemlerinin bulunması,

- Hissedilebilir Yüzey Uygulamalarının yapılması,
- Braille alfabesi ile hazırlanmış aydınlatılmış rıza belgesi, hasta hakları bilgilendirme rehberi, broşürü vb. bulunması,
- İşaret dili bilen personel bulunması,
- Bina içi yatay dolaşım alanlarının engellilere uygun düzenlenmesi,
- Engellilere özel bir poliklinik odası bulunması,
- Engellilere yönelik bir erkek ve bir kadın hasta olmak üzere iki engelli odası ayrılması,
- Yeterli sayıda engelli tuvaleti sağlanması,
- Engelli bireylere hastane içi ve dışı refakat edecek personel bulundurulması

konularında çalışmalar yürütülmekte ve hizmetler verilmektedir.

Engelli vatandaşların daha rahat engelli sağlık kurulu raporu alması yönünde yönetmelik düzeyinde mevzuat değişikliği yapılması gündemdedir. Yönetmelik çalışmalarında randevu sistemi, raporların elektronik ortama aktarılması, takibinin kolaylaştırılması gibi içerikler mevcuttur.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığıyla birlikte zihinsel engelli ve gelişimsel problemlili olan çocukların takibi için “Çocuklar ve Özel Gereksinim Gerektiren Gençler” (ÇÖZGER) adında bir yönetmelik hazırlanmıştır. Yönetmelikte engelli ifadesi özellikle kullanılmamıştır. ÇÖZGER yönetmeliği ile aile ve çocuk hekimlerinden başlayarak çocukların sağlık kurulu raporları almaları kolaylaşacaktır.

2007’den itibaren Sağlık Bakanlığının Ulusal Veri Bankası Sistemi ile alınan sağlık kurulu raporları sisteme kaydedilmektedir. 2007-2015 tarihleri arasında Ulusal Özürlüler Veri Bankası Sistemine 2.672.512 engelli vatandaşımız kayıtlıdır. Bu sayının 567.117’sini engelli kadınlar oluşturmaktadır.

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kronik Hastalıklar, Yaşlı Sağlığı ve Özürlüler Daire Başkanı Dr. Banu EKİNCİ, engellilik tanımı, Dünya’da ve Türkiye’de engelli istatistikleri, engelliliğin önlenmesi çalışmaları ve engelli bireylere sağlık hizmet sunumunun güçlendirilmesi konularında aşağıdaki bilgileri Alt Komisyon üyeleriyle paylaşmıştır.

Dünya Sağlık Örgütüne göre engellilik, bireyin organ, doku ya da fonksiyon kaybı yaşaması sonucunda aktivite kısıtlılıklarının meydana gelmesi ve hayata katılımda kısıtların oluşmasını içeren bir çerçevede terim olarak tanımlanabilmektedir.

Dünya nüfusunun yüzde 15’inin (1 milyardan fazla kişinin) engelli olduğu tahmin edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün raporlarına bakıldığında 360 milyon işitme engelli, 200 milyon görme engelli ve 70 milyon fiziksel engelli olduğu tahmin edilmektedir.

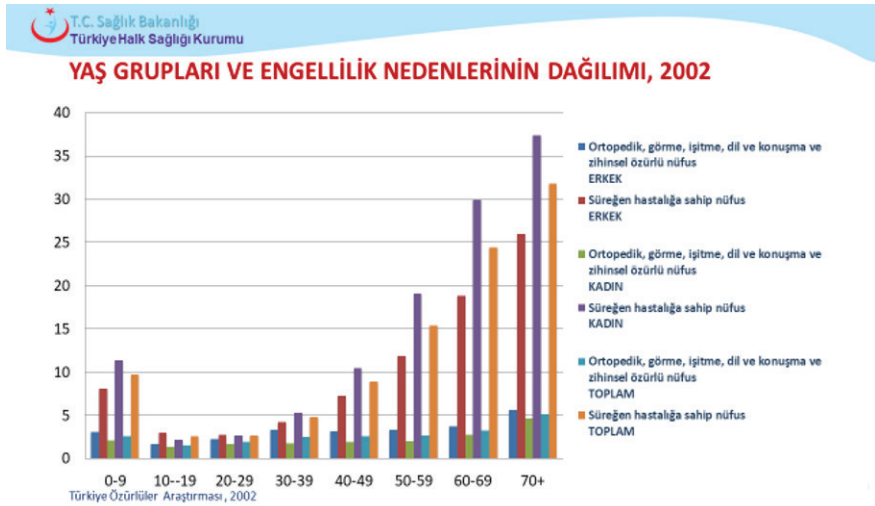
Engellilik nedenlerini aşağıdaki şekilde gruplamak mümkündür:

- Genetik hastalıklar ve kongenital anomaliler
- Doğum sırasında yaşanan sorunlar
- Doğum sonrası tanı konan hastalıklar
- Kronik sağlık sorunları (15 yaş üstü engelliliğin %66.5’i diyabet, kalp ve damar hastalıkları ve akıl hastalığı vb. kronik hastalıklara bağlı, The Global Burden of Disease: 2004 update 2008)
- Doğal afetler, çatışmalar, kaza ve yaralanmalar (Sonradan gelişen engelliliğin %14 ‘ü, Avrupa Yaralanma Veri Tabanı-IDB)
- Beslenmeye bağlı nedenler
- Madde bağımlılığı gibi çevresel ve diğer faktörler

Ülkemiz bakımından [Türkiye Özürlüler Araştırmasının](#) verilerine bakıldığında, 2002 yılındaki rakamlara göre, tüm yaş grupları için değerlendirildiğinde, erkeklerin yüzde 11’inin, kadınların yüzde 13,4’ünün, toplamda nüfusun yüzde 12,29’unun engelli olduğu söylenebilmektedir. Bu sayılarda çocuklar ve erişkinler birlikte değerlendirilmiştir.

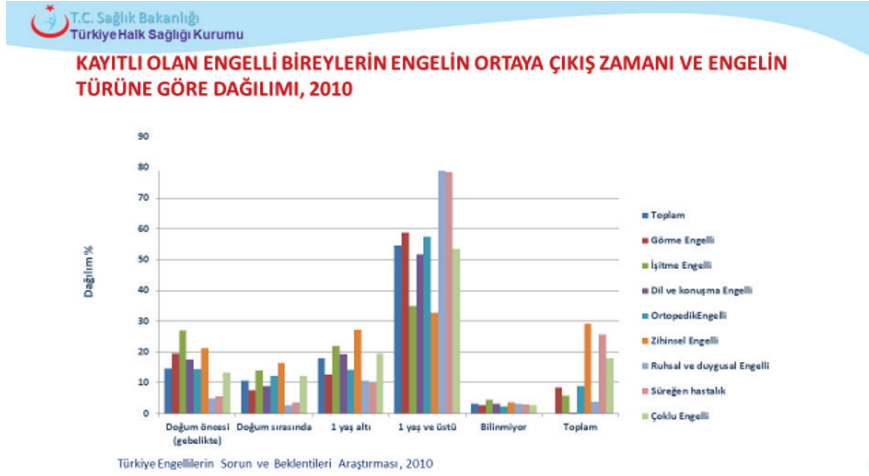
2002 tarihli araştırmanın Tüm Yaş Grupları İçin Cinsiyete Göre Engellilik Nedenleri kısmındaki verilere bakıldığında kadınlar bakımından süreğen hastalığa sahip nüfus %40,39, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma engelli nüfus ise %7,38 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Engellilik nedenlerinin yaş gruplarına göre dağılımı ise aşağıda gösterilmiştir:

Tüm yaş gruplarında, kronik hastalığın özellikle 70 yaşın üstünde her 2 kişiden birinde neredeyse engellilik sebebi olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. Burada, özellikle dikkat çeken nokta, ortopedik engellilerin her yaş grubunda farklı nedenle olsa da neredeyse aynı oranda olduğudur.

Türkiye Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (2010) sonuçlarına göre kayıtlı olan engelli bireylerin engelin ortaya çıkış zamanı ve engelin türüne göre dağılımı aşağıdaki şekildedir:

Sunum kapsamında, yukarıda belirtilen veriler haricinde, TÜİK Sağlık Araştırması (2012) sonuçlarına göre fonksiyon kısıtlılığının derecesi, TÜİK Sağlık Araştırması (2014) sonuçlarına göre kişisel bakım faaliyetlerini gerçekleştirirken zorluk çekenlerin cinsiyete göre dağılımı konularında da bilgi verilmiştir.

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kronik Hastalıklar, Yaşlı Sağlığı ve Özürlüler Daire Başkanı Dr. Banu EKİNCİ, sunumunun devamında, engelliliğin önlenmesi konularındaki çalışmalara ilişkin açıklamalarda bulunmuştur.

Çocuk yaş grubunda engelliliğin önlenmesi bakımından;

Yenidoğan Tarama Programı kapsamında:

- Tüm yenidoğanların Konjenital Hipotiroidi, Fenilketonüri ve Biyotinidaz Eksikliği yönünden taranması,
- Oluşacak zekâ geriliği, beyin hasarları ve geri dönüşümsüz zararların engellenerek, topluma getirdiği ekonomik yükün önlenmesi,
- Akraba evliliklerinin azaltılması konusunda toplum bilincinin artırılması,

- Tanı konan bebeklerde bu hastalıklar nedeniyle oluşacak rahatsızlıkları önlemek amacıyla uygun tedavi başlanması ve böylece belli bir zekâ seviyesine ulaşmalarının sağlanması

konularında çalışmalar yürütülmektedir.

1998 yılında %53 olan tarama oranı 2008 yılından bu yana %95'in altına düşmemiştir, 2014 yılında da %98,1 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılı tarama oranı kesinleşmemekle birlikte %98'dir.

Yenidoğan İşitme Tarama Programı kapsamında yürütülen çalışmalar ise şu şekildedir:

İşitme kaybıyla doğan ya da doğum sonrası dönemde işitme kaybı ortaya çıkan çocuklarda işitme kaybının çocuğun konuşma gelişimini etkilemeden ve psikoloji ve sosyal açıdan sağlıklı bir birey olarak toplumdaki yerini almasını sağlayacak şekilde erkenden saptanması.

2000 yılında Ankara'da 1 merkez ile başlayan çalışmalar 2005 yılında 24 ilde 36 merkeze, 2015 yılında 81 ilde 950 merkeze ulaşmıştır. 2005 yılında bebeklerimizin %7'si taranabilirken, halen %92,5'ine ulaşılabilir. 2005 yılından bu yana 12.279 bebeğin tanısı kesinleşerek tedavi ve rehabilitasyonları sağlanmıştır. Her yıl yaklaşık 3 bin hasta bebek beklenmektedir.

2015 yılı sonunda okul çağı çocukların taramasına da başlanmıştır. İlköğretim 1. sınıflara tarama odyometrisi testi kullanılarak, TSM'lerdeki sağlık personeli tarafından okullarda işitme taraması yapılmaktadır.

Gelişimsel Kalça Displazisi Erken Tanı ve Tedavi Programı kapsamında yapılan çalışmaları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Yenidoğan döneminde tüm bebeklerin kalça çıkığı açısından muayenelerinin yapılması,
- Riskli ve klinik muayenede şüpheli grubun ileri tetkik için yönlendirilmesi,
- Tedavi gerektiren olgularda erken ve uygun tedavinin başlatılması,

- Kalça çıkığı için yapılacak cerrahi tedavi sayısı ve muhtemel komplikasyonların en aza indirilmesi amaçlanmaktadır.

Programda elde edilecek verinin işlenmesiyle, ülkemizde gelişimsel kalça displazisi (KD) sıklığı ve toplam olgu sayısının belirlenmesi de hedeflenmektedir.

2012 yılında %12 olan tarama oranı %65'e ulaşmıştır.

Görme Tarama Programı kapsamında ise;

Görmenin normal gelişimini engelleyecek risk etmenlerini saptamak ve yetersiz görmesi olan olguları erken dönemde tanımak ve sağaltımlarını sağlamaktır.

2015 yılında saha uygulaması başlatılmıştır.

Erişkin yaş grubu bakımından yapılan çalışmalar ise farklılık arz etmektedir. Tüm toplumun sağlıklı kalması için sağlıklı beslenme, fiziksel aktivite, tütün ve alkol kullanımıyla ilgili önleme programları devam etmektedir. Yüksek riskli olan bireyler (sigara kullanan, obez olan ve kalp krizi geçirme riski olan bireyler) tespit edilip erken tedavi yönlendirmesi için birinci basamakta şu anda tarama programları kurgulanmaktadır. Toplumdaki her bireyin hastalık meydana gelmeden önce izlenmesiyle ilgili çalışmalar devam etmektedir. Bilgilendirme ve farkındalık yaratma amaçlı çok sayıda afiş, broşür hazırlanmıştır.

Toplantıda son sunumlar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı temsilcileri Elif UZ, Özen ABANOZ ve Ayşe Tuğba AÇIKGÖZ tarafından yapılmıştır. Sunumlar kapsamında aşağıdaki bilgiler Alt Komisyon üyeleriyle paylaşılmıştır.

644 sayılı KHK'de Çevre ve Şehircilik Bakanlığına verilen görevlerden biri de kamu hizmet binalarıyla ilgili çalışmaları yürütmektir. Binaların projelendirilmesi, yapım süreçlerini takip etmek Bakanlığımız görevleri arasındadır. Binaların girişteki rampaları, içerideki düzenlemeler, bina içi uygulamalar noktasında Bakanlığımızca çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca yürütülen mevzuat ve

diğer çalışmalara Bakanlığımızca katkı sağlanmaktadır. Son dönemde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının başlattığı Adıyaman Aktif Yaşam Merkezi Projesi kapsamında bedensel, zihinsel, ruhsal yönden tüm engellilere yönelik kapsamlı bir proje hazırlanmıştır. Bu kapsamda binalar, engelli ve gazilerin yaşam merkezi içerisindeki dolaşımını en aza indirmek için arazi girişine yakın, bir arada ve merkezî saçağa bağlı olacak şekilde yerleştirilmiştir. İçeri de duyu bahçeleri, hayvan barınakları, açık spor alanları gibi işlevlerle zenginleştirilmiştir. Renk, doku, koku, sesle yönlendirmeler yapılarak binanın kullanımı sağlanmıştır. Böylece, engellilerin günlük aktivitelerinde hiçbir engel olmadan, rahat, kendi başlarına, bir yardıma ihtiyaç duymadan hareket edecekleri şekilde tasarımlar oluşturulmuştur.

Binaların ve yolların engellilerin erişimine uygun hale getirilmesine ilişkin uygulamalar konusunda Alt Komisyon üyelerinin sorularına cevaben aşağıdakiler açıklanmıştır.

1997 tarihinden itibaren engellilerle ilgili düzenlemeler mevzuata (İmar Kanunu, Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği, Kat Mülkiyeti Kanunu gibi) eklenmeye başlamıştır. Bununla birlikte, uygulamada bazı sorunlarla karşılaşıldığı bilinmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı konuyla ilgili bir proje üzerinde çalışmaktadır. Proje kapsamında “Herkes için kent” adı altında bir çalışma kılavuzu hazırlanmaktadır. Böylece, Bakanlık olarak belediyelere fiziki erişebilirlik noktasında destek sağlanması amaçlanmaktadır.

Erişebilirliği azaltan engeller konusunu aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

- Gidilecek rotadaki engeller: Dolaylı yönlendirme, yönlendirici işaretlerin eksikliği, araç trafiğinden ayrılmamış olması, düzensiz yüzeyler (yer döşemeleri), erişim yolları üzerinde konumlanmış ve rahat hareketi engelleyen direkler, mazgallar, ağaçlar, yüksek bordürler, vb. kısıtlardır.

- Rampalar ve yükseklikler: Gerekli yerlerde rampaların eksikliği, dik ve uzun rampalar, yetersiz inişler, uygun merdiven korkuluklarının eksikliği, dokusal yer yüzeyleri için uygun göstergelerin eksikliği, kaygan zemin yüzeyleri ile işaretlenmemiş bitişler vb.
- Otoparklar: Erişilebilir otoparkların eksikliği, yeterli büyüklükte olmayan park alanları, park alanlarından kaldırıma yaya çıkışı için gerekli rampaların eksikliği vb.
- Basamak ve merdivenler: Basamak genişlik veya yüksekliklerinin önerilen boyutlarda ve düzenli olmaması, yetersiz veya düzensiz aydınlatma, merdivenlerde korkuluklarının olmaması/yetersiz olması vb.
- Girişler: Dar kapılar, yetersiz dolaşım alanı, yetersiz bekleme alanları, yüksek eşikler vb.
- İşaretler: Uluslararası standartlarda olmayan işaretlerin kullanımı, dokusal yüzey ya da kabartmaların eksikliği, görsel doku ve duyuusal işaretlemelerin eksikliği, kamusal aktivitelerin sağlandığı alanlarda ses takviyesinin eksikliği, yetersiz ışıklandırma vb.

Herkes için yaşanabilir, sürdürülebilir ve erişilebilir bir kentte olması gereken bazı özellikler ise aşağıdaki gibidir:

- Tüm yollar, kaldırımlar, meydanlar tehlikelerden uzak ve hareketi engelleyen bariyerlerden temizlenmiş olmalıdır.
- Tüm insanlar, vatandaşlar ve ziyaretçiler kentte istedikleri yerlere ulaşabilmek için gerekli bilgiye erişebilmelidir.
- Kent konut alanlarına yakın mesafede, eğitim, rekreasyon, iş ve çocuk (çeşitli grupların) bakımı olanakları sağlanabilecek şekilde planlanmalıdır.
- Hizmet sunan kamu binaları kolay bulunabilir ve erişilebilir olmalı, ayrıca tüm insanlara hizmet sunabilecek şekilde tasarlanmalıdır.

- Farklı cinsiyete göre istihdam olanakları sağlanmalı, buna ilaveten bu olanaklar fiziksel engellerle de kısıtlanmamalıdır.
- Yaşlı insanlar, kadınlar, çocuklar gibi tüm nüfus fiziksel ve insan kaynaklı güvenlik korkusu yaşamadan kentte yaşayabilmelidir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkilileri tarafından; zihinsel ve görme engellilerin bağımsız yaşamaları için model bir ev oluşturmak ve model evde eğitim vermek, çocuklar ve yaşlılar için düşük maliyetli gündüz bakımevi yapmak, hastalar ve yaşlılar için evde yoğun bakım hizmetlerinin çoğaltılması, çocuklarla kadınların yani ailelerin aynı mekânda ama farklı farklı vakit geçirebilecekleri alanların tasarlanması ve çocuklar, kadınlar ve yaşlıların kendi el becerilerine uygun, üretime katkıda bulunacakları üretim merkezlerinin açılması konularında bazı çözüm önerilerine dikkat çekilmiştir.

4. Dördüncü Toplantı

Alt Komisyon, 31.3.2016 tarihinde 4. toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıya Engelli Kadın Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Avukat Gizem TANAY AKSAÇ, GATA Engelli Danışma ve Koordinasyon Birimi Sivil Memurlar Sendikası Engelliler Komisyonu Başkanı Ayşe SARI ile Ankara Barosu Engelliler Kurulu Üyesi Avukat Arzu ŞENYURT katılmış ve birer sunum yapmışlardır.

Engelli Kadın Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Avukat Gizem TANAY AKSAÇ tarafından gerçekleştirilen sunumda özetle aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir.

Engelli Kadın Derneği, engelli kadınların toplumda görünür olmadığı ve bu sebeple hak ve özgürlüklerinden toplumun diğer bireyleriyle tam ve eşit olarak faydalanamadığı tespitinden hareketle 2011 yılında kurulmuştur.

Dernek faaliyetleri kapsamında hem büyük şehirlerde hem de kırsaldaki engelli kadınlarla üç yıl boyunca sekiz farklı ilde bir araya gelerek engelli kadınların sorunları, ayrımcılık, engellilik, engelli hakları,

toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddetle ilgili atölye çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların engelli kadınların güçlendirilmesi ve Türkiye'deki engelli kadın profilinin ortaya konulması şeklinde iki amacı bulunmaktadır. Çalışmalar esnasında engelli kadınların da şiddete, hak ihlaline ve ayrımcılığa maruz kaldıkları ancak, yeterli toplumsal desteği göremedikleri için başvuru ve bu sorunlarla mücadele etme noktasında yetersiz kaldıkları fark edilmiştir.

Bu tespitler üzerine Türkiye'de ilk kez, 2013-2014 yıllarını kapsayan Türkiye'de engelli kadına yönelik şiddet araştırması yapılmış ve 2015 yılında bir rapor yayımlanmıştır. Tüm engellilerin karşılaştıkları ortak sorunlar olmakla birlikte engelli kadınlar farklı sorunlar da yaşamaktadır. Engelli kadınlar, hem engelli olarak hem kadın olarak ayrımcılığa maruz kalarak çoklu temele dayalı bir ayrımcılık yaşamaktadırlar. Bunun için de özel önlemler alınması gerekmektedir. O yüzden “engelli kadın” vurgusu çok önemlidir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde, giriş bölümünde engelli kadın ve kız çocuklarının toplu ayrımcılığa maruz kalacağı için özel olarak desteklenmesi devlete yükümlülük olarak verilmiştir ve sadece engelli kadın ve kız çocuklarına özgü bir madde (6. madde) de bulunmaktadır.

Buradan hareketle, engelli kadınların ilk eğitimde yaşadıkları sorunların hepsi toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle bağlantılıdır. 2014 -2015 Millî Eğitim verilerine bakıldığında engelsiz kız çocuklarının okullaşma oranı ile engelsiz erkek çocukların okullaşma oranı arasındaki fark yüzde 2; engelli çocuklara bakıldığında engelli kız çocukları ile engelli erkek çocukları arasındaki okullaşma oranı yüzde 23'tür. Bu durum, ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile açıklanabilir. Çünkü aileler, engelli kız çocuklarını korunmaya muhtaç ve zarar görmeye çok açık gördükleri için okullara, eğitim kurumlarına göndermek istememektedir.

Eğitimden başlayan ihlal ve ayrımcılık istihdama da yansımaktadır. Yeterli eğitimi alamayan engelli kadınlar, istedikleri işe girememektedir. Engelli kadrosu varsa da işveren önce engelsizi tercih etmektedir. Engelli

kadrosu varsa engelli kadın ve engelli erkek başvurduğunda her zaman için engelli erkek tercih edilmektedir. İstihdamla ilgili verileri veremeyeceğim çünkü Türkiye’de engellilerle ilgili veri sıkıntısı bulunmaktadır. 2002 yılında örnekleme yöntemiyle elde edilen -çok bilimsel olmayan- sonuçlar bulunmaktadır. Politika oluşturulması için veri tutulması çok önemlidir.

Şiddet konusundaki rapor, savunuculuk ve kamu politikası oluşturulmasını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Birebir ihbarlar alınmıştır. Milletvekilleri aracılığıyla Aile ve Sosyal Politikalar, İçişleri ve Sağlık bakanlıklarına şiddet gören engelli kadın sayısı, 6284 sayılı Kanun kapsamında koruyucu ve önleyici tedbir alınan engelli kadın ve engelli çocuğu bulunan kadın sayısı ile alınan özel önlemlere ilişkin soru önergeleri yöneltilmiştir. Bilgi edinme başvuruları yapılmıştır. Bilgi edinme başvurularında sadece şiddete ilişkin değil engelliler ile ilgili çalışan engelli birey sayısı, çalışan engelli kadın sayısı, unvanlı kadrolar gibi genel bilgiler de talep edilmiştir. İki yıl boyunca medya taraması yapılmıştır. Bilgi edinme başvurularına ilişkin sonuçlara bakıldığında bakanlıklar ve yerel yönetimler nezdinde çalışan engelli kadın sayısının düşük olduğu görülmüştür. Güncel verilerin temin edilmesi adına bakanlıklardan bu konuda tekrar bilgi talep edilmesi gerektiği kanaatindeyim. Şiddet önleme ve izleme merkezlerine yapılan bilgi edinme başvurularında erişilebilirliğe ilişkin ve 6284 sayılı Kanun kapsamında bilgiler talep edilmiştir. O dönem sayısı 16 olan merkezlerden başvurulara cevap verenlerin cevaplarının sonuçlarına bakıldığında erişilebilirlik ile ilgili sorunlar olduğu görülmüştür. En önemlisi, şiddet gören ve can güvenliği riski bulunduğu için sığınma talebinde bulunan engelli kadınlar sığınmaevlerine alınmamaktadır. Bunun nedenlerine bakıldığında bütün sığınakların erişilebilir olmaması ve psikososyal ve zihinsel engelli, ağır engelli kadınlar bağlamında kadın konukevlerine ilişkin yönetmelik ile ilgili olduğu görülmektedir. Uluslararası uygulamalarda da ağır engelli ve bakıma muhtaç kadınların kendi mağduriyetlerini önlemek için ihtisaslaşmış böyle birkaç sığınak bulunmaktadır ancak, onun dışındaki bütün engelli kadınlar erişilebilir sığınaklarda kalmaktadır ve Türkiye’de olması gereken de

budur. Türkiye’de engelli kadınlar hizmet değişikliği yapılarak bakım ve rehabilitasyon merkezlerine gönderilmektedir. Sığınakların adresi gizli iken bu kadınların gönderildikleri yerlerin adresi gizli değildir. Yönetmelikte bu şekilde olmamasına rağmen sadece ağır engelliler için değil işitme engelli, görme engelli, fiziksel engelli yani her tür engelli kadına hizmet değişikliği yapılmaktadır. Engelli raporu olmayan kadınlara da bir gün içinde engelli raporu, psikososyal engelli raporu alınmakta ve aynı işlem yapılmaktadır. Medya taramasında, ayrıca, şiddet gören engelli kadınların yüzde 80’inin psikososyal ve zihinsel engelli olduğu ile vesayet altındaki kadınların da çok ciddi ihlallere maruz kaldığı görülmüştür.

Rapor sonucunda Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından engelli kadınlar bağlamında önerilerimiz istenmiştir. Orada, tarafımızca kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarına engelli kadınların başvuramadıkları ifade edilmiştir. Bunun nedeni olarak fiziki erişilebilirliğin yanında bilgi erişilebilirliği sorunu da bulunmaktadır. Örneğin, bir kamu spotu alt yazı desteği, işaret dili ve sesli betimleme olmadan verildiğinde benim için bir anlam ifade etmemektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmaları konusunda engelli kadınlara özel bilgilendirme yöntemleri gerekmektedir. Bu öneri, il müdürlükleri tarafından ciddiye alınmıştır. İhbar hatları işitme engelli bireylerin erişimine uygun değildir. İhbar hatlarına işitme engelli kadınlar kısa mesajlı, yazılı mesajlı bir sistem olmadığı için ulaşamamaktaydılar. Görüşmelerimiz sonrasında Emniyet ve Jandarma bu konuda çalışma başlatmıştır.

Sivil Memurlar Sendikası Engelliler Komisyonu Başkanı Ayşe SARI tarafından gerçekleştirilen sunumda özetle aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir.

Engelliler eğitim hayatında ve meslek edinme noktasında dezavantajlı konumdadırlar. E-KPSS, kamuda engellilerin istihdamını sağlayan, Hükümetimizin çok önemli bir girişimi olmakla birlikte uygulamasında sorunlar gördüğüm bir yönetmeliği bulunmaktadır. Kronik hastalık yaşayanların engelli raporu aldıkları için diğer engellilerle birlikte aynı sınava tabi tutulmasını doğru bulmuyorum.

Engellisine bakan kadınların da karşılaştıkları sorunlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, 2013 yılından beri üzerinde çalışılan evde bakım ücreti alan annelerin sigortalanması konusudur. Bu çalışmanın amacı, bakım maaşı alan kişinin sigortalanıp yarı zamanlı gösterilerek emekli edilmesidir. Bu noktada, kapsam dışı kalan annelerin durumunun ne olacağı sorusu gündeme gelmektedir. Kapsam dışı olan anneler için de SGK, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının bir çalışma yapması gerektiğini düşünüyorum.

Ağır engelli olması şartıyla engelli çocuğuna bakan annelerin erken emeklilikle ilgili bir hakkı bulunmaktadır. Ağır engelli olanları evlatlık edinenler de aynı haklara sahiptir. Ağır engellilerin annelerine verilmiş olan erken emeklilik hakkının şöyle desteklenmesinin gerektiğine inanıyorum. Engel oranı yüzde 90'ın üzerinde olan -ağır otizmliler, ağır serebral palsililer- çocukları bulunan ve bakıcı bulmakta zorlanan anneler bulunmaktadır. Kendileri yüzde 90'ın üzerinde engelli olanlar on beş yılda emekli olabilmektedir. İşten ayrılacaklarına, istifa edeceklerine bu durumdaki anneler için de özel bir düzenleme yapılabilir mi, on beş yılda erken emekli olma hakkı tanınabilir mi diye düşünüyorum.

Engellisine bakan çalışan anne ve babaların günlük eğitim bakım izni sorunu bulunmaktadır. Çocukları özel eğitim alıyorsa özel eğitim sürecine aktif olarak katılmaları zorunludur. Bu nedenle izne ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, nöbet muafiyeti hakkı ve gündüz bakım izni adı altında bir izin olmalıdır. Bu konuda, kanuni düzenleme yapılması gerekmektedir. Biz Silahlı Kuvvetlerde günlük bakım eğitim izni konusunda bir çalışma yaptık. Bu kapsamda, özel eğitime giden çocuğu olan anneler hiçbir engele takılmadan -çünkü yüzde 20'yle başlar biliyorsunuz özel eğitim- haftada sekiz saat eğitim izni adı altında bir izin kullanmaktadırlar. Buna ilaveten eğer bakıma muhtaç olan annesi, babası aynı çatı altındaysa, bakıma muhtaç kardeşine vasiyse ve bakıma muhtaç eşi ve çocuğu ağır engelli ise buna da haftanın her günü bir saat olmak üzere bakım izni verilmektedir. Bunun düzenlemesi, Genelkurmayda bir proje kapsamında yapılan çalışmada TSK İzin Yönetmeliği adı altında çıktı. Bunun örnek olmasını

istiyoruz. Bir de engelli kadınlar eğer servis imkânı varsa süt izni hakkını kullanabilmektedirler. Servis imkânı olmadığına bu hakkın kullanımında sorun yaşamaktadırlar.

Atamayla ilgili olarak engelli ailelerinin, engelli kadınların, engelli çocuğu olan annelerin aile büyüklerinin yanında olma istekleri bulunmaktadır. Bu bir kereye mahsus atama isteğiyle ilgili kararı Danıştay iptal etmiştir. Zaten gerçekleştirilememekte idi. Atamayla ilgili yeni düzenlemelere, ek desteklere ihtiyaç bulunmaktadır. Kadro ve teşkilat yapısı adı altında kurumlar ne yazık ki muvafakat vermemektedirler ve her kurum kendi başına bir yönetmelik yapmış durumdadır. Bu konuda çalışılması gerekmektedir.

Metabolik veya genetik bir hastalığa bağlı olarak engelli olan kadınlar bulunmaktadır. Bu kadınların çocuk sahibi olmak istemeleri durumunda çocukla ilgili risk olabilmektedir. Genetik taşıyıcılığı olan annelerin veya ailesinde genetik hastalık olanların çocuk sahibi olmak istemeleri durumunda genetik ayırıştırma tüp bebek yöntemi giderleri Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından karşılanabilir. Yine metabolik hastalık nedeniyle engelli olan kadınların çocuk sahibi olabilmeleri için yapılan metabolik testlerin giderlerinin de Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından karşılanması sağlanabilir.

Engellilerin yaşam kalitesini yükseltme noktasında akülü tekerlekli sandalyeler için havalı minderler ile ilgili ödeme gazilere olduğu gibi engellilere de yapılabilir. Yürüme engellilerin akülü tekerlekli sandalye ile ilgili sorunlarına ilişkin çalışma yapılması gerekmektedir.

Alt Komisyon Üyesi Nurettin DEMİR'in özel eğitimle ilgili önerilerine ve sınavlarla ilgili sorunlara ilişkin sorusu üzerine SARI tarafından özetle aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir.

Özel eğitimde diğer ülkelere, özellikle Avrupa ülkelerine bakıldığında bir otizmli çocuğun aldığı haftada iki saatin yeterli olmadığını takdir edersiniz, bu konuda sıkıntılar bulunmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığının ilave uygulamaları bulunmaktadır. Ancak, damar okuma sistemi aileler için sorun oluşturan bir uygulamadır. Erişilebilirlikle ilgili sorunların da etkisiyle engelliler açık liseye gitmek durumunda kalmaktadır. Erişilebilirlikle ilgili düzenleme olmasına rağmen uygulamada sorunlar yaşanmaktadır. Sınavlarla ilgili olarak, engelliler, e-YDS'ye giremiyorlar.

ÖSYM'yle görüşmemde, erişilebilir bir bina yaptıklarını ve e-YDS'ye artık tüm engelli gruplarının girebileceğini söylediler. Sınavlara giren görme ve işitme engelliler için bazı özel önlemler öngörülebilir.

Ankara Barosu Engelliler Kurulu Üyesi Arzu ŞENYURT tarafından gerçekleştirilen sunumda özetle aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir.

Engellilik meselesi bugüne kadar her gündeme geldiği noktada maalesef bir yardım anlayışı hep gündeme gelmiştir. 5378 sayılı Kanun, aslında Türkiye'de gerçekten bir etki yaratmıştır. Ben, zaten, 5378 sayılı Kanun, Engelli Hakları Sözleşmesi ve bir de bizim sarı çizgiler diyorum. Sarı çizgiler, sivil toplum olarak gerçekten bugüne kadar yaratamadığımız farkındalığın yüzde 15'ini yaratmıştır. Hem birey olarak hem de sivil toplum olarak artık yardım temelli anlayış konusunda bir yeter demek istiyoruz. Bu çok önemli bizim açımızdan.

Engelliler konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarının temel amacı, engelli bireylerin temel insan haklarından eşit ve tam yararlanmasıdır. Tabii ki özel önlemler ve birtakım süspansiyonlar olacaktır. Ancak, devletlerin temel görevi, temel birtakım sorunların hangi kaynaklarla ve nasıl çözüleceğidir. Bizim bu konuda bir planımızın olması gerekmektedir. Bizim birçok sorunumuzun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde çözülmesi beklenmektedir. Dolayısıyla, bu Bakanlığın çok güçlendirilmesi gerekmektedir.

Engellilerle ve engelli kadınlarla ilgili elde veri olması, kamu politikalarını oluşturabilmek ve planlama yapabilmek için çok önemlidir. Ne kadar engelli kadın, görme engelli, işitme engelli var ve temel ihtiyaçlar ne? Her engel grubunun gereksinimleri çok farklı; dolayısıyla, engellileri bir prototip içerisine koyup hizmetleri de genel programlarsanız farklı ihlallere yol açmış olabilirsiniz. Temel çözüm ne? Kararlar alınırken hizmetler tasarlanırken, kanunlar yapılırken, komisyonlar çalışırken ve kararlar alınırken ilgili gereksinim gruplarıyla sürekli temas hâlinde bulunularak o gruplar karar süreçlerine dâhil edilirse hizmetler yanlış programlanmamış olur, kararlar yanlış alınmamış olur ve dolayısıyla, gerçekten daha yaşanılabilir bir ülke olur diye düşünüyoruz.

5. Beşinci Toplantı

Alt Komisyon 14.4.2016 tarihinde 5. toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıya Avrupa Birliği Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İŞKUR ve Millî Eğitim Bakanlığından temsilciler katılmıştır.

Avrupa Birliği Bakanlığı AB İşleri Koordinatörü N. Hezar TANRISEVER sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

Avrupa Birliği, insan hakları anlayışı doğrultusunda, engellilerin sosyal hayata tam olarak katılmasını teşvik etmektedir. Engellilere yönelik ayrımcılığın önlenmesi ve engelli bireylerin sosyal hayatta aktif olarak yer almaları için pozitif eylemlerin desteklenmesi konuları Avrupa Birliği'nin hem birincil mevzuatında hem de ikincil mevzuatında yer alan hükümlerle güvence altına alınmıştır. Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'da engelliliğe dayalı ayrımcılık yasaklanmaktadır. Bunun yanı sıra, Lizbon Antlaşması'yla birlikte artık bütün üye ülkelerde bağlayıcı hâle gelen AB Temel Haklar Şartı da üye devletlerin, engelli kişilerin bağımsızlıklarını, toplumsal ve mesleki yaşamla bütünleşmelerini ve toplumsal yaşama katılmaları için tedbirler almasını öngörmektedir.

Engelli bireyler fiziksel anlamda yaşadıkları zorlukların yanı sıra, toplumsal hayatta ayrımcı muamelelere de maruz kalabilmekte ve başta iş gücü piyasası olmak üzere sosyal hayattan dışlanabilmektedirler. Avrupa Birliği, engellileri dezavantajlı gruplar içerisinde değerlendirmektedir ve Avrupa Birliği'nin sosyal içerme politikası da bu dezavantajlı grupların sosyal ve ekonomik hayata katılımının sağlanmasını amaçlamaktadır. Avrupa Birliği'nin sosyal içerme alanında üye ülkeler bakımından bağlayıcı bir düzenlemesi bulunmamaktadır bu anlamda iç hukuka aktarılması öngörülen düzenlemelere yer verilmemektedir. Daha ziyade, üye ülkelerin sosyal içerme alanındaki politikalarını desteklemek ve koordine etmek amacıyla stratejiler ve eylem planları ortaya koyulmaktadır. AB düzeyinde temel ilkeler belirlenmekte, ortak veriler derlenmekte ve üye devletlerin iyi uygulamaları paylaşılması için de platformlar oluşturulmaktadır.

Engellilerle ilgili ulusal politikaların belirlenmesi ve uygulanması üye devletlerin uhdesindedir. Üye devletler açık koordinasyon yöntemini kullanarak kendi ülke raporlarını hazırlamaktadır. Avrupa Birliği'ne aday ülkelerde sosyal koruma, yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadeleyle ilgili başlıca politikaları belirlenmiş ve istihdam ve sosyal yenilik programları hazırlanmaktadır. Ülkemizde de bu belgenin yazımı hâlihazırda devam etmektedir. İlk iki fasıl tamamlanmıştır.

Bu çalışma, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının koordinasyonunda sürdürülmektedir ve süreç hedef grupların şekillenmesi aşamasındadır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği ayrımcılıkla mücadele alanında bir direktif yayımlamıştır. 2000 yılında çıkarılan 2000/78 sayılı İstihdam ve Meslekte Eşit Muamele Direktifi'yle tüm üye devletlerin beş ana unsur temelinde istihdamda ayrımcılık yapılmasını yasaklayan yasalar çıkarmalarını şart koşmuştur. Bu ayrımcılık temellerinden biri de engelliliktir. Söz konusu AB direktifi, yaş, din veya inanç, cinsel yönelim ve engellilik temelinde doğrudan ya da dolaylı ayrımcılık yapılamayacağı hükmünü getirmiştir. Direktifin 5. maddesinde de engelli kişilerle ilgili olarak eşit muamele ilkesinde uyumun güvence altına alınması amacıyla makul uyumlaştırma sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Makul uyumlaştırma, engelli bir kişinin istihdama erişimini, katılımını veya işte ilerlemesini ya da eğitimden geçmesini sağlamak için işverene orantısız bir yük getirmediği müddetçe ihtiyaç duyulan uygun tedbirleri alması anlamına gelmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin 2010 yılı Avrupa Engellilik Stratejisi'nde kabul edilmiştir, bu on yıllık bir döneme yayılmaktadır. Söz konusu strateji, engelli kişilerin haklarını kullanabilmeleri için güçlendirilmelerini ve günlük hayatlarında karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Stratejinin hedeflerine ulaşmak için, ulaşılabilirlik, katılım, eşitlik, istihdam, eğitim, sosyal koruma ve sağlık öncelik alanlarında eylemler tanımlanmıştır. Avrupa Engellilik Stratejisi'nde, engelli bireylerin günlük ihtiyaçlarının karşılanması için toplum temelli hizmetlerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Stratejinin katılım öncelik alanı kapsamında, üye devletler kurumsal bakım hizmetlerinden toplum temelli bakım hizmetlerine geçmeye davet edilmiş ve bu doğrultuda yapısal fonların kullanılabileceği vurgulanmıştır.

Avrupa Birliği'nin yapısal formları şu anda üye devletler tarafından kullanılmaktadır. Ülkemizin sürdürdüğü çalışmalarda engelli haklarına ve engellilere ayrımcılık yapılmamasına ilişkin olarak çıkarılan kanunlar, hem 19 numaralı Sosyal Politika ve İstihdam Fası, hem de 23 numaralı Yargı ve Temel Haklar Fası kapsamında çok önem taşımaktadır. Geçtiğimiz yıllarda bu çerçevede çok önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bunlardan ilki 2015 yılında çıkarılan Engelliler Hakkında Kanun olmuştur. Sonrasında Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'ye 2009 yılında taraf olunmuş, 2015 yılında da ek protokolünü imzalanmıştır. Böylece engelli bireyler bireysel başvuru hakkı elde etmiştir. 2010 yılında engelli kişiler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağına dair husus Anayasa'nın 10. maddesine eklenmiştir. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Bu çerçevede daha entegre politikaların geliştirilmesi mümkün olmuş ve bu alanda Bakanlığa bağlı yatılı bakım, rehabilitasyon merkezleri ve gündüz bakım merkezlerinin kapasiteleri, evde bakım hizmetlerinin kapsamı artırılmıştır. 2013 yılında "engelli" kelimesinin bütün mevzuatta yeknesak olarak kullanılması için bir kanun düzenlemesi yapılmıştır.

2014 yılında, 6518 sayılı Kanun'la Engelliler Hakkında Kanun'a ayrımcılıkla mücadeleyle ilişkin düzenlemeler girmiştir. Doğrudan, dolaylı ayrımcılık tanımları yapılmış; engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılıkla mücadele edilmesi ve eşitliği sağlamak için makul tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra, aynı kanunla özel sektörde engelli bireylerin istihdamının kolaylaştırılması için korumalı iş yerlerinin kurulması ve işlerlik kazanması, yaygınlaştırılması için belli kanunlarda özel tedbirler ve teşvikleri içeren düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar, İş Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu, İşsizlik Sigortası Kanunu, Belediye Gelirleri Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu akabinde, aynı kanunla İş Kanunu'nun 5. maddesine -ki bu eşit muamele yapma ilkesine ilişkin bir madde- "engellilik" ibaresi eklenmiştir ve böylelikle, AB direktifi doğrultusunda engellilik temelinde ayrımcılık yapılmamasına ilişkin ulusal alanda bir yasal zemin tesis edilmiştir. En nihayetinde de 2016 yılında geçtiğimiz haftalarda Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu Meclisimizde kabul edilmiştir. Bu kanunla da engellilere karşı ayrımcılık yapılamayacağı hususu teminat altına alınmıştır.

Avrupa Birliği'nin mali kaynakları geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi, bu önümüzdeki dönemde de devam edecek. 2014-2020 yılları arasında kullanılacak AB Katılım Öncesi Aracı -IPA-2- çerçevesinde hukukun üstünlüğü, yargı ve temel haklar sektöründe öncelik alanlarından biri de sosyal olarak korunmaya muhtaç kişilerin desteklenmesidir. Bu söz konusu öncelik alanı kapsamında, engellilerin desteklenmesine, güçlendirilmesine ilişkin projeler de uygulanabilecektir. Geçtiğimiz dönemde 2007-2013 yılları arasındaki IPA-1 projelerinde de engelli haklarına yönelik bazı projelerin uygulandığını görüyoruz. 2007 yılında Sağlık Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının faydalanıcısı olduğu Engelli Bireyler İçin Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi uygulandı. Dünya Sağlık Örgütüyle birlikte ortaklaşa sürdürülen bu projede, akıl sağlığı sorunu yaşayan ve zihinsel engelli bireylere yönelik toplum temelli destek hizmetlerinin geliştirilmesi amaçlandı ve proje bu amaca katkı sağladı. Yine, 2009 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunun Geliştirilmesi Projesi uygulandı. Bu projeye engellilik alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının düzenledikleri eğitim programları ve iyi uygulama niteliğindeki projeleri desteklendi. Onun yanı sıra da, kurumun çalışanlarının engellilik konusundaki bilgi ve deneyimleri artırıldı. Bir de Bakanlığımızın ana faydalanıcısı olduğu ama temelde farklı alanlarda hizmet gösteren sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin desteklendiği, Avrupa Birliği üyesi ülkelerden birer ortak bularak sürdürdükleri faaliyetlerin desteklendiği, Türkiye ve AB arasında Sivil Toplum Diyalogunun Güçlendirilmesi-3 hibe programı siyasi kriterler bileşeni çerçevesinde özellikle engelli hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü üç projeye destek verildi. Bunlardan birincisi, engellilerin istihdam edilmesine ilişkin Türkiye, Romanya ve İngiltere'deki mevzuatın incelendiği Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği ve SAĞLIK-SEN'in uyguladığı "Çalışabilirim!" projesidir. İkincisi, Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı'nın yürüttüğü ve engelli bireylere yönelik ayrımcılıkla mücadelede, Türkiye ve İtalya arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin karşılaştırılması ve Türkiye için iyi modellerin belirlenmesini amaçlayan Engellilere Yönelik Ayrımcılığı

Önleme Projesi. Engelli Ayrımcılığını Önleme ve Mücadele Platformu isimli üçüncü proje ise Omurilik Felçlileri Derneği ile Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı tarafından uygulanmış ve engellilerle ilgili faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının engelli hakları ve sorunlarına ilişkin izleme, araştırma ve raporlama faaliyetlerini yürütme kapasitesi ile engelli ayrımcılığıyla mücadele konusunda farkındalığın artırılması hedeflemiştir. Projelerimiz bunlardır.

Avrupa Birliği düzeyinde uzun dönemli bakım hizmeti sunumuna ilişkin üye ülkeler için ya da aday ülkeler için iç hukuka aktarılması gereken bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu alanda üye ülkeler kendi koşullarına göre gerekli düzenlemeleri yapmakta ve uzun dönemli bakım hizmetlerine ilişkin ülke düzeyinde ulusal hedefler koymaktadır. Bununla birlikte, AB düzeyinde de finansal olarak sürdürülebilir ve yüksek kaliteye sahip bakım hizmeti sunulması gibi ortak bir hedef konusunda da anlaşmışlardır. Avrupa Birliği'nin uzun dönemli bakım hizmetine dönük yaklaşımında dikkatimizi çeken husus, uzun dönemli bakım ihtiyacının ne şekilde karşılanacağına odaklanmanın yanı sıra bu hizmetlere olan ihtiyacı azaltacak önleyici tedbirleri de içerecek şekilde bütünleşik bir yapı oluşturulmasının önerilmiş olmasıdır.

Bakıma muhtaç insanların bağımsız bir şekilde yaşayabilmeleri için çevrenin ve yaşam ortamlarının yaşlı dostu bir biçimde düzenlenmiş olmasının ve bu kişilerin yardımcı teknolojiler kullanılabilmelerinin gerektiği üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla, ülkemizde de geliştirilecek bakım hizmeti politikalarında bu hususların da dikkate alınması yararlı olabilecektir. Bunun yanı sıra, AB üyesi ülkeler, uzun dönemli bakım hizmetlerini farklı biçimlerde sunmaktadırlar. Örneğin, Danimarka ve İsveç'te bakım hizmetleri genel vergilerle finanse edilen kamu sağlığı ve sosyal hizmetlerin bir parçası olup kamu görevlileri tarafından verilmektedir. Öte yandan, bu hizmetler Almanya ve Avusturya'da ağırlıklı olarak zorunlu sosyal sigorta yoluyla organize edilmektedir.

Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışma Uzmanı Canan AYDOĞDU sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

Dünyada engellilere yönelik iki farklı algılama söz konusudur. Bunlardan ilki daha gelişmemiş toplumlarda, sosyoekonomik olarak geri toplumlarda geçerliyen bir toplumun sosyoekonomik düzeyi ne kadar artarsa engellilik algısı da pozitif yönde o kadar değişmektedir. Birinci algılamada sorun engeldir, sorunlu engellidir ve sorumlu da herkes ve her şeydir fakat kimse sorunu üstlenmek istememektedir âdeta. İkinci algılamada ise soru engelken cevap mücadele ve mükâfat, onur olmalıdır. Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin de ana temasında belirtildiği gibi önemli olan engelli olmayan kişiler için de var olan mevcut hakların engelliler tarafından da aynı oranda ve yeterince ne kadar kullanılabilirdiği yaklaşımının benimsenmesidir. Asıl amaç bunu sağlamak olmalıdır.

Engelli, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş ve toplumsal yaşama uyum sağlama konusunda güçlükleri olan, bu yüzden de korunma, bakım, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiyi ifade etmektedir. Örneğin, bir böbreği olmayan bir kişi bile aslında engelli, yüzde 40 oranına tekabül eden bir engel oranına sahip ve aslında engelli olarak görülmelidir.

Mevzuatımızda engellilere ilişkin politikalara bakacak olursak Türkiye'de engelliler politikasına ilişkin ilk bakış açısının Engelliler Hakkında Kanun'la 2005 yılında şekillendiğini görüyoruz. Bu Kanun o dönemki Meclis tarafından oy birliğiyle kabul edilmiştir. Daha sonra mevzuatımızdaki “özürlü” ibareleri 2013 yılında bir kanunla “engelli” şeklinde değiştirilmiştir.

Uluslararası mevzuata baktığımız zaman engellilerle ilgili Türkiye'nin onayladığı uluslararası sözleşmelerin başında 1975 yılında hazırlanan Engelli Hakları Bildirgesi gelmektedir. Buna göre, tüm engellilerin haklarının din, dil, ırk, cinsiyet, ideolojik ayırım yapılmaksızın garanti altına alınması gerekmektedir. Engelli haklarına ilişkin sözleşme Türkiye Cumhuriyeti tarafından 30 Mart 2007 tarihinde imzalanmıştır. Buna göre, engellilerin insan haklarının sağlanması Birleşmiş Milletler'in yükümlülüğü altında bulunmaktadır. Sözleşmenin “engelli kadınlar” başlıklı 6. maddesi

iki ayrı fıkradan oluşmaktadır. Buna göre, “Taraf devletler engelli kadın ve kız çocuklarının birden fazla nedene dayalı ayrımcılığa maruz kaldığını kabul eder ve bu bakımdan tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmalarını sağlamaya yönelik tedbirleri almakla yükümlüdür.”

Maddenin devamında ise “Taraf devletler kadınların tam gelişimini, ilerlemesini ve güçlenmesini ve yine bu sözleşmede belirtilen insan hak ve temel özgürlüklerini kullanmalarını ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak için tüm gerekli tedbirleri alacaktır.” İbareleri yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler’de engelli insanların haklarının korunması, geliştirilmesi ve ayrımcılığın kaldırılmasına yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Fakat engelli kadınlar bu açıdan aslında özel olarak önem addedilmesi gereken bir kesimdir. Bunun nedeni de her alanda olduğu gibi, engelliler arasında da kadın ve erkek özellikle iş gücü piyasasına erişimde eşit şartlarda değildir. Yapılan birçok araştırma göstermektedir ki engelli erkekler ile engelli kadınlar karşılaştırıldığında engelli kadınlar özellikle de yoksulluk ve ayrımcılık konularında daha fazla ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Yapılan çalışmaların ortak sonuçlarına bakacak olursak aileden ve toplumdan daha az destek almakta, hizmetlere ulaşmada daha fazla zorluk çekmektedirler. Ekonomik açıdan daha fazla bağımlı olan engelli kadınlar eğitimlerinin sınırlı olması, mesleki eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamamaları ve olumsuz bakış açısı gibi nedenlerle işverenlerce tercih edilmemekte, fiziksel, seksüel, psikolojik şiddete ve istismara daha çok maruz kalan kesimi oluşturmaktadırlar.

Dünya genelindeki oranlara baktığımız zaman engelli kadınların dünyadaki toplam engelli bireylerin yüzde 51’ini oluşturduğunu görüyoruz. Dünyadaki bütün ülkelerde en az 300 milyon engelli kadının yaşadığı bilinmektedir. Bunların yüzde 82’si gelişmekte olan ülkelerdedir. Muhtemelen gelişmemiş ülkelerde de bu oran yüksektir ancak bu tür araştırmalar o ülkelerde fazla yapılmadığı için istatistiklere bile giremediklerini düşünüyorum. Ülkemizde de bu alanda en son 2004 yılında TÜİK tarafından hazırlanan verilere göre nüfusun yüzde 12,29’unu engelliler oluşturmaktadır. Engelli erkek ve engelli kadınların toplam

nüfusa oranına bakacak olursak engelli erkek oranı yüzde 11,10'ken, engelli kadınların toplam nüfusa oranı yüzde 13,45'tir. Hem dünyada hem de Türkiye'de engelli kadınların oranının erkeklerden biraz daha fazla olduğunu görmekteyiz.

Engelli kadınların yaşadığı sorunların çeşitliliği ve yoğunluğu toplumdan topluma, kültürden kültüre, hatta aynı toplum içerisinde yaşanan bölgeye ve sosyoekonomik seviyeye, engel derecesine ve türüne göre farklılık göstermektedir. Özellikle, Türkiye'nin çok çeşitli sosyokültürel yapısını düşündüğümüzde Türkiye'de de özellikle ekonomik seviye, sosyoekonomik seviye engelli kadının haklarına ne derece eriştiğini etkileyen bir unsur olmaktadır. Zaten engelli kadınların haklarına erişmede engelli erkeklere göre daha zor bir durumda olmalarının bir diğer nedeni de toplumdaki geleneksel bakış açısı diyebiliriz. Onların özel durumlarını dikkate alan destekler yeterince sunulmamaktadır. Bu anlayış, engelli kadınlarımızı toplumdan daha çok soyutlamakta ve onlara kendilerini tanıma ve geliştirme fırsatı vermemektedir. Engellilere verilen haklar ne kadar artarsa bir toplumun gelişmişlik düzeyinin de o kadar artacağını düşünüyorum.

Türkiye'nin onayladığı uluslararası sözleşmelere arasında ILO'nun 159 numaralı Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkındaki Sözleşmesi, Sakat Kişilerin Hakları Beyannamesi, Avrupa Konseyi Özürlüler Eylem Planı, 1983 tarihli Özürlü Kişilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamına İlişkin ILO Tavsiye Kararı, Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 2006/54 sayılı Direktifi de yer almaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu'na göre işverenler 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör iş yerlerinde yüzde 3 engelliye, kamu iş yerlerinde ise yüzde 4 engelliye ve yüzde 2 eski hükümlüyü çalıştırmak zorundadırlar. Uygulamada aynı il içerisinde eğer işverenin birden fazla iş yeri bulunuyorsa bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı da toplam işçi sayısına göre hesaplanmaktadır. Bu oranın hesaplanmasında, yüzde 3 ve yüzde 4 oranının hesaplanmasında yarıma kadar kesirler dikkate alınmamakta, yarım ve daha fazla olanlar tama dönüştürülmektedir. Mevzuata göre iş yerinin işçisi iken engelli hâle gelen bir işçi varsa işe alımda ona öncelik tanınmaktadır.

Mevzuatımızda pozitif ayrımcılık gereği engelli işçilerin çalışamayacakları yerler de bulunmaktadır. Yer altı ve su altı işlerinde engelli işçi çalıştırılmaz ve biraz önce saydığımız hükümler uyarınca iş yerlerindeki işçi sayısının tespitinde bu yer altında ve su altında çalışan işçiler hesaba katılmamaktadır. Bu maddeye aykırılık hâlinde tahsil edilecek cezalar, engellilerin ve eski hükümlülerin kendi işini kurmaları, engellinin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojileri, engellinin işe yerleştirilmesi ve iş yerine uyumunun sağlanması gibi projelerde kullanılmaktadır. İŞKUR bünyesinde engelli ve ceza paralarını kullanmaya yetkili bir komisyon bulunmaktadır. Her yıl düzenli olarak bu komisyona engelliler, kamu veya özel sektör temsilcileri başvuruda bulunabilmektedirler.

Son yapılan düzenlemelere göre aynı il sınırları içinde 50 veya üzerinde sigortalı çalıştıran işverenlerden kontenjan dâhilinde veya kontenjan fazlası engelli sigortalı çalıştıran işverenler çalıştırdıkları her bir engelli sigortalının prime esas alt sınırı yüzünden hesaplanan sigorta primine ait işveren hissesinin tamamı hazinece karşılanmaktadır. Eğer bu hükümlere aykırı olarak engelli veya eski hükümlü çalıştırmayan işveren veya işveren vekili olursa çalıştırmadığı her engelli ve eski hükümlü için her ay 1.700 lira ceza ödemektedir. Kamu kuruluşları da kanuna göre bu para cezasından hiçbir şekilde muaf tutulamaz.

Bakanlığımızın İş Teftiş Kurulu Başkanlığınca en son 1 Ocak 2005 ve 25 Mart 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen teftişlere göre -özel veya kamu ayrımı olmaksızın 50 ve üzeri işçi istihdam eden 9.901 iş yerinde- biraz önce bahsettiğimiz İş Kanunu'nun 30. maddesinde belirtilen engelli istihdam etme yükümlülüğüne uymadıkları için son bir yıllık istatistiklere göre 252 iş yeri hakkında, 24 milyon 694 bin 424 lira idari para cezası uygulanması istenmiştir.

İşçi kadrosunun istihdamında yıllara göre uygulanan para cezası miktarlarına baktığımızda durumu görebiliyoruz. 2005 yılında 50'den fazla işçi çalıştırılan ve teftişe gidilen iş yeri sayısı 438'ken 2016 yılında 1.789 iş yerine gidilmiş. Bunlardan 19'una da idari para cezası uygulanması istenmiş.

Engelli istihdamı alanında Bakanlığımızın yürüttüğü hibe aşaması sonuçlanan, hizmet aşaması devam eden oldukça yüksek bütçeli bir proje bulunmaktadır. Dezavantajlı Kişilerin İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması ve Sosyal İçerme Projesi, finansal kaynağı Avrupa Birliği IPA 4 kapsamında karşılanan bir proje. Kısaca DESİP olarak anılmakta ve iki yıl boyunca devam edecek bir proje. Hizmet bileşeni ayağı henüz yeni başladı. 31,7 milyon euroluk bir bütçeye sahip. Bunun 1 milyon 700 bin euroluk kısmı hizmet bileşimine ayrılmış durumda, 30 milyon euroluk kısmıysa hibe bileşimine ayrılmış durumda. Hibe bileşimine STK'ler bize başvurdular, projede sayılan dezavantajlı gruplara yönelik projelerini sundular, değerlendirme komitesinden geçen projeler tüm Türkiye'de doğudan batıya uygulanma olanağına kavuşacak yakında, temmuz ayında hibe başvurularının sonuçlanması bekleniyor. Bu 31 milyon 700 bin euronun Türkiye tarafından karşılanan kısmı, ulusal katkı payımız 4 milyon 755 bin euro; kalanı Avrupa Birliği'nin IPA 4 kapsamındaki bütçesinden karşılanmakta. Dezavantajlı kişilerin genel olarak sosyal entegrasyonunu amaçlayan projenin ana hedef gruplarından birisini de engelli bireyler oluşturmakta.

Bakanlığımızda engelli haritası çıkarılmasına yönelik çalışma yapıyoruz. Şimdiye kadar TÜİK tarafından bazı çalışmalar yapılmış ancak birçoğu eskide kalmış. Örneğin özürölüler araştırması en son 2002 yılında yapılmış, 2004 yılında buna benzer bir araştırma yapılmış fakat şu anda Türkiye'deki güncel özürölü, engelli verilerine tam olarak ulaşabildiğimiz söylenemez. Çünkü 2002 yılında yapılan TÜİK'in, o zamanki adıyla Devlet İstatistik Enstitüsünün araştırmasında örneğin "Gözlük kullanıyor musunuz?" sorusuna "Evet" denilmişse engelli şeklinde işaretlenmiş vesair, bu nedenle çok gerçekçi rakamlar içermiyor. Biz de bu proje kapsamında elimizden geldiğince, tüm Türkiye'yi kapsayacak şekilde haritalandırma çalışması yapılmasını talep ettik. Ana hedef gruplarından birini de engelliler oluşturuyor, bir diğerini eski hükümlüler oluşturuyor, bir diğerini de çalışan çocuklar ve aileleri oluşturuyor. Bu araştırmada en büyük pay engellilere ait.

Bakanlığımızın diğer çalışmalarına bakacak olursak, Ulusal İstihdam Strateji'miz var. 2009 yılında çalışmalarına başlamıştık, en son Yüksek Planlama Kurulu tarafından 2014 yılında imzalanarak Resmî Gazete'de yayımlandı. Ulusal İstihdam Stratejisi 4 politika ve 7 sektörden oluşmakta. Bu

4 politikadan bir tanesini ise özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması politika eksenini oluşturmaktadır. Yine bu politika ekseninin altında da engellilere ilişkin olarak 9 tane tedbir maddemiz bulunmakta. Stratejimiz, 2023 vizyonuyla hazırlanmış olup aşama aşama engelli istihdamındaki iyileştirmeleri hedeflemektedir. Engelli istihdam eden özel sektör işverenlerinin engelli çalışanlar için ödedikleri sigorta primine ait işveren hisselerinin tamamı, kamu kuruluşları tarafından karşılanacaktır. Bunu gerçekleştirdik ve stratejinin tamamlanmış tedbir maddelerinden bir tanesi hâline geldi.

Bunun yanında, engellilerin iş gücüne katılımını artırmak için genel ve mesleki eğitim, mesleki rehabilitasyon ve iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri geliştirilecektir. İş yerlerinin fiziksel ortamı engelli bireylere göre düzenlenecek, kullanılacak araç ve gereçlerin ergonomik tasarımı konusunda işverenler teknik ve mali yönden desteklenecektir.

İş gücü piyasasına kazandırılmalarında güçlük çekilen engellilere yönelik korumalı iş yerlerinin teknik ve mali yönden devlet tarafından desteklenmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

Engellilerin bireysel becerilerini, mevcut potansiyellerini ve fonksiyonel kapasitelerini ortaya çıkaracak ölçme ve değerlendirme araçları geliştirilecektir.

Engelli memur çalıştırma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kamu kurum ve kuruluşlarına yaptırım uygulanacaktır. Engelli işçi ve memur çalıştırma kotalarına uymayan kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör iş yerlerine bu koşulların devamına yönelik etkin denetim mekanizmaları geliştirilecektir. Son iki tedbirimizden ilki, yerel yönetimlere ait iş yerlerinin işletilmesinde engellilere öncelik tanınacaktır. Engelli işçi çalıştırma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kurum ve kuruluşlara yaptırım uygulanacaktır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'muza göre, kurum ve kuruluşlar bu Kanun'a göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda yüzde 3 oranında engelli çalıştırmak zorundadırlar. Devlet Personel Başkanlığı verilerine göre, 2006 yılında 8.915 engelli memurun işe yerleştirildiğini görürken 2015 yılında 40.656 memurun yerleştirildiğini görüyoruz.

İşçilere baktığımızdaysa, 2007 yılında 17.864 engelli işçi işe yerleştirilmişken 2015 yılında 20.455 işçi işe yerleştirilmiş. Rakamlara baktığımızda, 2002 yılında 5 bin küsur; 2011 yılında 20.829 olan engelli memur sayısının son dönemde, “EKPSS” diye anılan tamamen engellilere yönelik yeni bir KPSS’nin de faydalarıyla ve bunun sonucunda yapılan kura sistemiyle yerleştirmelerin 2015 yılında -dört yıl içerisinde- 20 bin küsur artmasıyla 40.656’ya yükseldiğini görüyoruz. Bu yeterli olmasa da olumlu bir gelişme. Memur olarak istihdam edilen engelli bireylerin cinsiyete göre dağılımına baktığımızdaysa engelli erkek istihdamının engelli kadın istihdamına göre daha fazla olduğunu görüyoruz.

Engel gruplarına göre dağılımına bakıldığında, en çok ortopedik engelli bireyin istihdam edildiğini görüyoruz, sınıflanamayan engelli ondan sonra gelmekte, daha sonra görme, işitme engelli, sonra süregen, kronik engelliler, en sondaysa zihinsel, ruhsal ve duygusal ile dil, konuşma engellileri gelmekte.

Mevzuatımızdaki engelli memur kadrosu istihdamındaki hükümlere tekrar bakacak olursak, engelli memurlara isteği dışında gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilememektedir. Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı’yla engelliler için sınavlar da ayrı zamanlı olarak, ilk defa devlet memuru olarak atanacaklar için açılan sınavlardan ayrı zamanlı olarak engelli kontenjanı açığı bulunduğu sürece engel grupları ve eğitim durumları itibarıyla sınav sorusu hazırlamak ve ulaşılabilirliklerini sağlamak suretiyle merkezi olarak yapılmaktadır.

Gördüğümüz gibi, engellilerin istihdamı konusunda uygulanan zorunlu kota sisteminin özel sektörde ve özellikle de kamu sektöründe daha etkin bir şekilde hayata geçirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. EKPSS sınavı da 29 Nisan 2012 tarihinden beri her yıl düzenli olarak ülkemizdeki 81 ilde gerçekleştirilmektedir. Bu sınav da diğer sınavlar gibi ÖSYM tarafından organize edilmektedir. En son yapılan 2016 yılı EKPSS’ye baktığımızda bu sınav 81 il merkezinde gerçekleştirilmiş ve 9 Mart 2016 tarihinde başvuruları alınmıştır. EKPSS’ye başvuru şartlarına bakacak olursak, mevcut engelli sağlık kurumu raporlarının yüzde 40 ve üzerinde olması EKPSS’ye başvurmak için yeterli olacaktır.

İŞKUR İstihdam Uzmanı Ekrem KAYACI sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

Bakanlığımızın ana politikaları belirleyen üst bir kurul yapı olması nedeniyle bizler Devlet Personel ve İŞKUR olarak engellilerin memur ve işçi olarak istihdamı konusunda çalışmaları yürütüyoruz. Denetim konusunda da yine Bakanlığımızın öncülüğünde biz de il müdürlüklerimiz vasıtasıyla bu denetimleri gerçekleştirmeye çalışıyoruz. 2002 yılında yapıp 2004'te açıklanan Türkiye Özürlüler Araştırması verilerine göre engellilerin eğitim seviyeleri ve iş gücüne katılma oranları çok düşük kalıyor. Araştırmada gördüğümüz kadarıyla, “fiziksel engelliler” dediğimiz görme, zihinsel, işitme, ortopedik engelliler grubunun ve “süreğen hastalıklar” dediğimiz kalp yetersizliği, böbrek yetersizliği veya iç hastalıklar gibi sorunlar nedeniyle iş gücüne katılamama durumları yüzde 78, yüzde 80 gibi bir rakamdı yaklaşık yüzde 20'si sadece iş gücüne katılabiliyor. Araştırmaya göre yüzde 12,29 engelli var ülkemizde, bu, 8,5 milyon civarında bir rakama tekabül ediyor. Anılan araştırmanın ardından yapılmış herhangi bir istatistik veya bir çalışma da yok. Yaklaşık on iki seneyi aşan, on üç seneyi aşan bir çalışmadan bahsediyoruz. Ondan sonra bir iki girişim oldu ancak bize ulaşan bir rapor bulunmamakta.

İŞKUR olarak engellilerin kamuda ve özel sektörde işçi olarak istihdam edilmesi konusunda İş Kanunu'nun 30. maddesine istinaden çalışmaları yürütüyoruz. İl düzeyinde bu takipler yapılıyor, Genel Müdürlük olarak da bunların sıkı bir takipçisi olmaya gayret ediyoruz.

Özel sektörden daha çok vasıf gerektirmeyen işler için talep alınmaktadır. Bu durumun temel nedenleri ise engellilerin genel olarak eğitim düzeylerinin düşüklüğü ve işverenlerin engelli istihdamını sosyal sorumluluk veya bir zorunluluk olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. EKPS, “ÖMSS” şeklinde sadece memurlara dönüktü, 2014'te bu birleştirildi ve ÖMSS'nin adı değiştirilerek “Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı” şekline dönüştürüldü ve kamunun işçi alımlarında da ortaöğretim ve üzeri seviyelerdeki alımlar için kullanılıyor. Bize gelen kamu taleplerine baktığımızda: Kamu kuruluşları daha çok seçici davranmaya çalışıyorlar yani beden işçisi alan da var ama engellilerin eğitim düzeylerine göre,

ortaöğretim düzeyinde teknisyen, ön lisans düzeyinde tekniker ve lisans düzeyinde de uzman yardımcısı, müfettiş yardımcısı gibi alımlar var, ama bunların toplam yerleştirmeler içerisinde oranları, çok iyi seviyelerde olmuyor. Genellikle vasıfsız ve nitelik gerektirmeyen meslekler şeklinde karşımıza çıkıyor engelli istihdamı.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, 1946 yılında “İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü” adıyla kurulmuş olup 2003 yılında kanunun değişmesiyle birlikte, 2003 yılından itibaren “Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü” şeklinde yeni ismiyle birlikte, yeni görevleriyle birlikte aktif ve pasif iş gücü piyasası politikalarını birlikte yürüten bir yapıya dönüşmüştür. İşsizlik sigortası uygulaması, 2004’te özel istihdam bürolarının açılması, daha sonrasında 2011 yılında çalışma bölge müdürlüklerinin kapatılarak çalışma ve iş kurumu il müdürlükleri olarak örgütlenmesi şeklinde bir gelişim süreci var. 2011 yılından itibaren, 4 bin iş ve meslek danışmanı aldık, toplam personel sayımız 8.500 civarına çıktı. Almanya’da Alman İş Kurumunun 110 bin çalışanı var, bizde yaklaşık 80 milyona yakın bir nüfus potansiyeline sahip olmakla birlikte çalışan sayımız 8.500’ler civarında.

İŞKUR olarak aktif ve pasif istihdam politikaları, özel sektöre yönelik işe yerleştirme hizmetleri, kamuda işçi olarak işe yerleştirme hizmetleri, yurt dışına işçi gönderme hizmetleri, işsizlik sigortasıyla ilgili hizmetlerimiz, “aktif iş gücü piyasası politikaları” dediğimiz vasıf seviyesi düşük olanlara vasıf kazandırma, kurs düzenleme, işbaşı eğitim programı düzenleme, toplum yararına programları düzenleme, girişimcilik programları düzenleme şeklinde çalışmalarımız var ve bu doğrultuda da engellilere sunduğumuz ana başlıklardaki hizmetlerimiz şunlar oluyor: Öncelikle, Kurumumuza gelip kayıt oluyorlar, kayıt olduğu andan itibaren de iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerimizden faydalanmaya başlıyorlar. Daha sonra durumuna göre, mesleki bir vasfı varsa durumuna uygun işlere yönlendirme söz konusu oluyor ama mesleki bir niteliği yoksa da o zaman mesleki eğitim kurslarına ve rehabilitasyon programlarına yönlendiriyoruz.

Engelliler işbaşı eğitim programlarından da yararlanabiliyorlar. Girişimcilik alanında ise kendi işini kurmak isteyen engelliler varsa onlara dönük de programlarımız bulunmakta ve girişimcilik eğitimi sonrasında hibe desteği sağlayabiliyoruz. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıyla

birlikte birkaç senedir koruma iş yeriyle ilgili uygulamaların üzerinde çalışıyoruz. Korumalı iş yerleriyle ilgili açılan örnek iş yerleri var. İşe ve iş yerine uyum konusunda proje desteği sunabiliyoruz. Toplum yararına programlarda engellilerin öncelikli başvuru hakları var, birinci listede yer alıyorlar toplum yararına programlar için. Kamu veya özel sektörde işe yerleştirilme imkânlarına sahipler ve hak ediyorlarsa işsiz kalmaları durumunda da işsizlik ödeneğinden yararlanma imkânlarına sahipler.

Özel sektörde 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işveren yüzde 3, kamuda yüzde 4 oranında engelli işçi çalıştırmak durumunda ve işverenler çalıştırmakla yükümlü oldukları işçileri Kurumumuz aracılığıyla temin etmek durumundalar. Kamu kuruluşları mutlaka bizim aracılığımızla temin edecek, özel sektörde bizim aracılığımızla temin edebileceği gibi kendisi de engelliye bulup çalıştırmaya başlayabilir ve bize tescilini yaptırabilir.

Ocak ayı sonu itibarıyla kamu sektöründe ülkemizde 854 tane 50 artı istihdamlı iş yeri var il bazında. Özel sektörde de 17.246 tane 50 artı iş yeri var, dolayısıyla 18.100 tane 50 artı iş yeri faaliyet gösteriyor. Bunların çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli işçi sayıları, kanuni yükümlülük olan yüzde 3 ve yüzde 4'e göre, kamuda 8.352, özelde 101.698 olmak üzere toplam 110 bin engelliye çalıştırmaları gerekiyor. Özel sektörde ve kamuda istihdam edilmiş engelli işçi sayıları ise kamuda 10.606, özelde de 82.500 civarında toplamda 93 bini aşan bir rakam.

Açık kontenjanlara baktığımız zaman ise kamu kuruluşlarının 468 tane açığı bulunmakta, özel sektörün ise 25.800 civarında olmak üzere toplam 26.300 civarında. Ülkemizde engelli işçi açığı devam ediyor. Ama bu açığın yanında kontenjan fazlası çalıştırma da söz konusu. Burada kamuda özellikle gayet iyi bir rakam var, her ne kadar engelli istihdamı düşük olsa da kamuda özellikle 2.722 tane engelli kontenjan fazlası olarak çalıştırılmaya devam ediliyor, özel sektörde ise bu rakam 6.728, toplamda 9.450 civarında engelli de kontenjan fazlası olarak çalıştırılıyor. İşe yerleştirme rakamlarımız en son şubat ayı itibarıyla 2016 rakamları ama 2002'den beri bakacak olursak Kurumumuza yaklaşık 670 bin civarında engelli başvuru yapmış. 670 binin 154 bini kadınlardan, 515 bini de erkeklerden oluşuyor. Kurumumuza daha fazla iş aramak için erkek engelliler başvuruda bulunuyor.

2002'den bu yana kamuda 8.879 tane engelliye işe yerleştirmişiz. Bunun 7.800'ü erkek, 1.075 tanesi kadından oluşuyor. Özel sektörde ise rakama baktığımızda, 335 bin civarında bir yerleştirmemiz gözüküyor. Bunun 48 bini kadınlardan, 287 bini erkeklerden oluşuyor. Toplamda da 344 bin civarında yerleştirmemiz var, bunun da 49 bini, yaklaşık 50 bini kadınlardan, 295 bini de erkeklerden oluşuyor. Yani bu rakamlar da gösteriyor ki kadınların, kadın engellilerin iş gücüne katılma oranları normal iş gücü piyasamızdaki kadın istihdam oranlarına göre de çok daha düşük düzeylerde seyrediyor.

Kayıtlı engellilere baktığımız zaman da Kurumumuza kayıtlı olan, şu an itibarıyla iş arayan, aktif kayıtlı engelli sayısı 82.500 civarında erkek, 18.500 civarında kadın olmak üzere toplam 101 bin civarında engelli iş arayan Kurumumuza kayıtlı. Bu 101 binin tamamı işsiz değil, çalışıp da iş arayanlar da var. Dolayısıyla işsiz rakamlarımıza bakacak olursak da bunun -101 bin kayıtlı engelli var- 36.880'i işsiz durumda. Bunun 7.523'ü kadın, 29.357'si erkeklerden oluşuyor.

Daha yılın 2. ayında olduğumuz için ilerleyen aylarda bu 36 bin civarındaki rakam yaklaşık 50-60 binleri bulabilecek diye düşünüyoruz. Ama Kurumumuza kayıtlı olmayıp da iş aramayan ve 8,5 milyon içerisinde tabii ki engelli olarak kendini o araştırma sonuçlarında belirtmiş olmasına rağmen yüzde 40 ve üzerinde engelli raporuna sahip değil hepsi. Yani bunun bir kısmı belki yüzde 40'ın altındadır büyük çoğunluğu ama yüzde 40 ve üzerinde engelli raporuna sahip sayı konusunda Aile Bakanlığımız ve Sağlık Bakanlığımız daha doğru verileri verebilecektir. Ama bizim Kurumumuza yüzde 40 ve üzerinde kayıtlı şu anda 101.082 tane engelli var.

Kurumumuza kayıt olabilmesi için engellilerin en az yüzde 40 oranındaki engelli sağlık kurulu raporunu ibraz etmesi gerekiyor. Dolayısıyla yüzde 40'ın altındaki raporla engelli olarak Kuruma kayıt olunamıyor, ancak normal kayıt yapılabiliyor. O durumda da mesela tek gözü görmeyen yüzde 25-30 civarında bir engelli raporu alabiliyor. Ancak bu kişiler Kuruma engelli olarak kayıt olamadığından, daha dezavantajlı durumda kalmaktadırlar. Ayrıca raporunda "Çalışamaz" ibaresi varsa biz o kişileri, o engellileri Kuruma kayıt yapmıyoruz, süreli rapor varsa da o süreye göre işlem yapıyoruz. Süre bitiminde yeni rapor istiyoruz.

Kayıt için engelli raporunun yanında kimlik numarasıyla kayıt olunuyor. 14 yaşını doldurmuş olanlar Kurumumuza kayıt olabiliyorlar. Kayıtlarda vatandaşların beyanına göre işlem yapılıyor. Ama kimlik numarasına göre KPSS puanları ve ikamet bilgileri tabii ki otomatik olarak nüfustan ve ÖSYM'den çekiliyor. Kayıtlarımız son işlem tarihinden itibaren 12 ay aktif kalıyor. Bu süre içerisinde işlem yapılmazsa 12 ay sonra aktiften düşürülüyor ama herhangi bir işlem yapılması durumunda tekrar aktif hâle getiriliyor.

Bunun dışında, Kurumumuza gelen engellilere iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri sunarak diğer hizmetlerimize yönlendirme yönünde çalışmalarımız oluyor. İş ve meslek danışmanlığı kapsamında da engellilere iş arama becerileri ve mülakat teknikleri hakkında bilgiler veriliyor. Mesleki nitelik seviyeleri düşükse mesleki yönlendirme programlarımız uygulanıyor ve aktif iş gücü programlarına yönlendiriyoruz. Bunlar da kurslar, işbaşı eğitim programları, girişimcilik programları, toplum yararına programları ifade ediyor. Ayrıca durumuna uygun varsa açık işler hakkında bilgi veriliyor ve danışmanlık yapılıyor. İşe yerleştikten sonra da işe uyum desteği konusunda çalışmalarımız da oluyor.

Engelli işçi istihdam süreçlerine baktığımızda, özel sektörde talebi aldığımızdan itibaren, özel sektör işverenleri engelli açığı doğduğu andan itibaren beş iş günü içinde Kurumumuza talep vermek durumundalar. Beş iş günü içerisinde talep vermesinden itibaren de açığı doğduğu andan itibaren toplam otuz günlük sürede, bir aylık süre içerisinde bu açıklarını kapatmak durumundalar. Aksi takdirde işveren -Kurumumuza engelli açığı olmasına rağmen, kontenjan çalıştırma yükümlülüğünde olmasına rağmen- engelli talebi vermiyorsa o durumda kendisini uyarıyoruz. Engelli talebi vermemekte de ısrar ediyorsa, görüşturmelerimize, işverenlerle engellilerimizi buluşturmalarımıza gelmiyorsa da bu durumda idari yaptırımlarımızı uygulamak durumunda kalıyoruz. Önceden engellileri iş yerlerine durumuna uygun şekilde göndermeler yapıyorduk ama bunda sorunlar yaşandı, gönderme yerine artık görüştirme yöntemine geçtik biz. Dolayısıyla engelliler ve işverenleri Kurumumuzda işverenin ve engellilerin uygun oldukları zamanlarda buluşturuyoruz ve işverenin

açığının kapatılması için işverenler, engelliler ve kurum temsilcimizden oluşan bir toplantı gerçekleştiriliyor, görüştürme gerçekleştiriliyor, o görüştürme sonunda da uygun bulunan engellilerin işe alınmasını ve istihdamın sağlanmasını sağlamaya çalışıyoruz. Bunun dışında, özel sektör işvereni kurum aracılığı olmadan kendisi de engelli bulup çalıştırmaya başlayabilir, o durumda da engelliye çalıştırmaya başladığı andan itibaren on beş gün içerisinde Kurumumuza bildirmesi ve engelli kotasına tescil ettirmesi gerekiyor.

Kamuda işe yerleştirme sürecinde iki silsile işliyor: Birisi ortaöğretim ve üzeri, KPSS ya da EKPSS puanlarıyla yerleştirmeler gerçekleşiyor; ortaöğretim altı dediğimiz ilkökul, ilköğretim ve ortaokul düzeyinde ise noter kurasıyla süreç takip ediliyor. Kamu kuruluşları da engelli açığı doğduğu andan itibaren beş iş günü içerisinde Kurumumuza talep vermek durumundalar. Talepler on gün yayında kalıyor, on gün süresince durumu uyan engelliler kamu iş gücü taleplerine başvuruyorlar. On gün sonrasında ise engellilerde EKPSS puanı geçerli oluyor, EKPSS puan üstünlüğüne göre 3 katı oranında nihai liste oluşturularak sınav yapılması için kamu kuruluşlarına gönderiyoruz ve sınavın da bir ay içerisinde yapılip sonuçların bize bildirilmesi gerekiyor. Ayrıca şunu da belirtmemde fayda var, engelliler, ortaöğretim ve üzerindeki engelli talepleri için EKPSS puanıyla başvuruyorlar ama engelliler ayrıca isterlerse, KPSS puanları varsa normal taleplere de başvurabiliyorlar, buna bir engel yok. KPSS'ye girip KPSS puanı almışlarsa, geçerli KPSS puanına sahiplerse, KPSS puanıyla normal taleplere de başvuru yapabiliyorlar.

Ayrıca burada bir husus var, Aile Bakanlığıyla birlikte yönetmelik değişikliği yaparken onların görüşü doğrultusunda böyle bir uygulamaya geçildi. Engelli kariyer meslek talepleri, yani engelli uzman yardımcısı, engelli müfettiş yardımcısı taleplerine EKPSS'yle değil, KPSS'yle başvurulabiliyor. Dolayısıyla A grubu kadro, A grubu sınav sonuçlarıyla engelli kariyer mesleklerine başvurulabiliyor. Ancak ileride engelliler için A grubu sınavı yapılırsa belki o zaman EKPSS puanı kariyer meslekler için yapılan başvurularda kullanılabilir.

Onun dışında, ilköğretim düzeyindeki talepler için yine on gün yayında kalan talepler sonucunda durumu uyan iş arayanlar bu taleplere başvuruyorlar, on gün sonrasında tüm başvuruları biz kura çekimi için kamu kuruluşuna gönderiyoruz. Kamu kuruluşu, açık iş sayısının 3 katı oranında asil liste, 3 katı oranında da yedek liste oluşturacak şekilde bir kura çekiyor ve kura sonucunda da 3 katını sınava alarak işe alacağı engellileri belirleyerek istihdamlarını gerçekleştiriyor.

2015 yılında yapılan bir düzenleme ile kurayla ilgili şöyle bir hak var, 3 katı değil de mesela, çok fazla alım yapacak kamu kuruluşları için; örneğin, ÇAYKUR'da bu oldu, çok fazla alım yapacakları için “Biz 3 katını belirleyip sınav yapmak istemiyoruz, doğrudan kurada çıkanları işe başlatmak istiyoruz.” dediler. Öyle bir hakları da var kamu kuruluşlarının. İşçi istihdamında ister engelli olsun ister normal işçi istihdamında olsun kurayla 3 katını belirleyebilecekleri gibi, doğrudan işe alacaklarını da belirleyebiliyorlar. 3 katını belirlerse sınava tabi tutuyorlar ama doğrudan kura çekimi yöntemini tercih ederlerse kuradan kim çıkarsa onu işe başlatabiliyorlar.

Engelli işçi istihdamıyla ilgili teşvikte uygulanan rakam için 2016 yılında geçerli miktar, çalıştırılan her engelli için asgari ücret üzerinden işverenlerin işveren hisseleri hazine tarafından karşılanıyor, rakam da 255 lira civarında. Sürekli şekilde bu uygulanıyor hazine tarafından. Engelli istihdamına yönelik teşvik 2008'den beri uygulamada olan bir düzenleme.

Takip ve denetimi iş müfettişlerimizce Bakanlığımız öncülüğünde yapıldığı gibi ayrıca asıl takip ve denetimden sorumlu olan çalışma ve iş kurumu il müdürlüklerimiz, İŞKUR il müdürlükleri. Dolayısıyla il müdürlüklerimiz kendi ilindeki 50 artı istihdamlı özel-kamu işyerlerinin, çalıştırma yükümlülüğü kapsamında engelli, eski hükümlü, terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralanan açıkları varsa onlar için talepte bulunmalarını ve açıklarını kapatması için aylık düzenli olarak bunları takip ediyorlar ancak özel sektörde, bu açıkların kapatılmasıyla ilgili bizim ve işverenin de dışında durumlar geliyor. Engelliler çok fazla sirkülasyona tabi olabiliyorlar, sirkülasyonu tercih edebiliyorlar, bir işyerine giriyor beğenmiyor orayı, daha sonra oradan çıkıyor başka bir işyerine giriyor. Birkaç işyeri değiştirebiliyorlar, başka bir yerde daha iyi çalışma

şartları olan işyeri olduğunu duyuyorlar, görüyorlar, tabii ki iş değiştirmek tercihlerinde bulunabiliyorlar; o yüzden de 25 bin civarında engelli açığı rakamını son yıllarda çok da düşürmek mümkün olmuyor. Ne kadar idari yaptırım da uygulasanız, engellilerin tercihleri de burada ön plana çıkıyor. Dolayısıyla işveren çalıştırmak istemesine rağmen engelliler işi tercih etmiyorsa, engelli bulamıyorsa, bize talep verdiyse, yükümlülüğünü yerine getirmek için kendisi gayret gösteriyorsa, işverene talep verdiği aylar için, çalıştırmak istediği aylar için cezai yaptırım uygulamıyoruz ama talepte bulunmazsa da o zaman yaptırımımızı veya talepte bulunmasına rağmen, engelliler o işyerinde çalışmayı istemesine rağmen çalıştırmaktan imtina ediyorsa bu durumda cezai yaptırımları uygulamak durumunda kalıyoruz.

Bu yıl içinde geçerli miktar, çalıştırılmayan her engelli ve her ay için 2.211 lira. Özel sektöre de bu aynı miktar uygulanıyor, kamu kurumuna da bu cezai yaptırım uygulanıyor. Kamuda memur istihdamında böyle bir cezai yaptırım yok, sadece işçi istihdamıyla ilgili bu cezai müeyyide var. İşçi istihdamından da kurumumuz sorumlu olduğu için zaman zaman bu cezaları uygulamak durumunda kalıyoruz. Bir ay öncesinde yaklaşık bu ceza paraları hesabında 30 milyon lira civarında bir ceza birikimi söz konusuydu ancak bu yıllık rakamı ifade etmiyor, yıllık bazda bu rakamlar yıldan yıla veya uygulanan yaptırımlara göre değişiklik arz edebiliyor. Bu cezalar sonucunda da tahsil edilen paralar engellilerin kendi işini kurmaları, engellinin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojileri, engellinin işe yerleştirilmesi, işe ve iş yerine uyumunun sağlanması, bu ve benzeri projelerde kullanılıyor.

Toplum yararına programlar, aktif iş gücü programlarımızdan bir tanesi. O konuda da engelliler başta olmak üzere engelliler, eski hükümlüler, kadınlar, 35 yaş üstü erkekler ve iş gücü piyasasında dezavantajlı konumda bulunan bu kişilere öncelikli başvuru hakları veriliyor, bunlar birinci listede yer alıyorlar ve toplum yararına programlardan da engellilerin daha fazla yararlanması yönünde bir uygulamamız söz konusu.

Toplum yararına programa katılmak için de aranan şartlar, işsiz olmak, 18 yaşını tamamlamış olmak, emekli malul aylığı almamak ve öğrenci olmamak olarak sıralanabilir. Ancak açık öğretim öğrencileri

başvurabilirler. Bu şekilde de toplum yararına programlara baktığımız zaman özellikle 2012 yılından itibaren engellilerle ilgili ayrı rakamlarımız mevcut. 2012 yılında toplam 3.446 civarında engelli, bunun sadece 268'i kadın. En son 2015 yılında 14.700 civarında engelli TYP'lerden yararlanmış durumda. 1.600 civarında kadın, 13 bin civarında da erkek olmak üzere son dört beş yıla bakacak olursak bu yıl dâhil olmak üzere yaklaşık 37.400 civarında engelli, toplum yararına programlardan yararlanmış. Bunun sadece 4 bini kadınlardan oluşuyor, yaklaşık yüzde 10-11 gibi veya yüzde 10-15 arası bir rakama tekabül ediyor.

Aktif iş gücü programları kapsamında yine iş gücü yetiştirme kurslarımız var. Bu kursların da finansmanı ceza paraları hesabından karşılanabildiği gibi kurumun kendi kaynaklarından da İşsizlik Sigortası Fonu'ndan da uluslararası hibe ve fonlardan da kurslar düzenleyebiliyoruz. Bu kurslarda ceza paralarını kullanmaya yetkili komisyon marifetiyle kararlaştırılıyor hangi programların açılacağı.

Engelli dernekleri, engelli sivil toplum örgütleri illerde il müdürlüklerimize veya kendi konfederasyonları aracılığıyla proje başvurularında bulunuyorlar. Bu projeler genel müdürlükte birikiyor, toplanıyor ve her yılın ocak, nisan, temmuz, ekim aylarında komisyon olağan toplantılarını yapıyor, gerekirse olağanüstü toplantı da yaparak proje başvurularından hangilerinin uygun bulunduğunu ve hangilerinde kurslar, programlar düzenleneceğine karar veriyor.

Projelerde daha çok amacına bakılıyor, gerçekleşme süresi ve sürdürülebilirliği göz önüne alınıyor, faydalanacak engelli eski hükümlü sayılarına göre, birden fazla engel grubuna dönük olmasına, istihdam oranı düşük olan engel gruplarına hitap etmesine, istihdama katkısı bakımından değerlendirilerek uygun bulunanlara ceza paraları hesabından kaynak aktararak programlar başlatılıyor.

İstihdam garantisi verilenler öncelikle tercih ediliyor. Engellilere yönelik kurslarda en az 5 kursiyer için de kurslar düzenlenebiliyor. Ayrıca kurs sonucunda da Millî Eğitim onaylı sertifika vererek engellilerin meslek sahibi olmalarını sağlamaya çalışıyoruz.

Kursa katılmak için de işsiz olmak gerekiyor ve 15 yaşını tamamlamış olmak yeterli. Mesleğin gereklerine uygun olarak yüklenici tarafından belirlenen ve kurumca onaylanan özel şartları taşımak gerekiyor. Kurumca düzenlenen kurslara aynı meslekte daha önce veya farklı meslekte ise son yirmi dört ay içerisinde katılmamış olmak gerekiyor. Aynı meslekte bir kursa katılan aynı meslekte tekrar bir kursa katılamıyor, farklı bir meslekte kursa katılabiliyor; onun için de aradan iki yıl geçmesi gerekiyor.

Kurslara katılanlara günlük 20 lira harçlık da veriyoruz. İş kazası meslek hastalıkları sigortası ile genel sağlık sigortası primleri de Kurumumuz tarafından ödeniyor. Çalışamaz raporu olanlar kurslara katılamıyorlar ancak 2022 sayılı Kanun'a göre engelli aylığı alanlar kurslara katılabiliyorlar. Düzenlenen kursların sayılarına 2002 yılından itibaren bakacak olursak, 2002 yılında yaklaşık 20 kurs düzenlenmiş; kadın erkek ayırımına burada ulaşamadık biz, ayrı ayrı çalışmak gerekir ona ulaşmak için, toplam 262 kişi yararlanmış engelli olarak ama 2007 yılından itibaren kadın erkek dağılımıyla var.

2007 yılında 135 civarında kurs düzenlenmiş, 2.086 toplam kursiyer var; bunun 855'i kadından, 1.200'ü erkeklerden oluşuyor yani burada yüzde 40'a çıkmış mesela kadınların oranı. En sona bakacak olursak da 2015 yılında 269 kurs düzenlenmiş toplam katılımcı sayısı 2.800; 1.200'ü kadınlardan 1.500'ü erkeklerden oluşuyor.

Şubat ayı itibarıyla da iki aylık sürede 90 kurs düzenlenmiş, 870 katılımcının 373'ü kadınlardan, 497'si erkeklerden oluşuyor. Toplam sayıya bakacak olursak 39 bin civarındaki sayının 13 bini kadınlardan 20 bini erkeklerden oluşuyor, buradaki kadınların oranı yaklaşık yüzde 33'e tekabül ediyor. Kurslarda rakam biraz daha iyi seviyede gözüküyor.

Aktif iş gücü programları kapsamında yine engellilerin kendi işini kurmaları için kurumumuz girişimcilik eğitim programlarından engelliler de yararlanabilmektedir. Plan projeleri varsa bunları sunmaları durumunda girişimcilik eğitim programlarımıza dâhil oluyorlar ve bu girişimcilik eğitimi sonrasında da kendilerine toplamda 36 bin lira destek sunabiliyoruz. Bu 36 binin kuruluş işlemleri desteği için 2 bin lira en fazla; işletme gideri

desteği, kurulan işletmeye bir yıl boyunca en fazla 4 bin lira, fatura karşılığı elektrik, su, ısınma vesaire giderleri için aktarılan rakam ve kuruluş desteği de işletmenin yine kuruluşundan itibaren on iki ay boyunca fatura karşılığı olacak şekilde temel faaliyet alanıyla ilgili makine, teçhizat, yazılım, donanım, sarf malzemesi gibi maliyetleri varsa bunun için de 30 bin lira olmak üzere toplamda 36 bin lira kendi işini kurma yönünde desteklerimiz olabiliyor. Bununla ilgili olarak da yaklaşık 500 civarında kendi işini kurma projesi onaylanmış durumda ama bunun şu anda ne kadarı aktif olarak devam ediyor bu konuda net rakamımız yok, sürdürülebilirliğini sağlayanlar faaliyetlerine devam ediyorlar.

Korumalı iş yerleri uygulaması olarak da son iki yıldır özellikle bu konuda yoğun çalışıyoruz. Zihinsel ve ruhsal engellilerin istihdamı ve sosyal hayata, çalışma hayatına katılmalarının sağlanması amacıyla korumalı iş yerlerine hibe desteğimiz bulunuyor. İş gücü piyasasına kazandırılmaları en zor olan gruptan bahsediyoruz; zihinsel ve ruhsal engelliler. Yüzde 75'i bunlardan oluşuyor, yüzde 25'i de diğer engelli gruplarından oluşabiliyor. Büyük şehirlerde en az 30 kişiyle, diğer şehirlerde de en az 15 kişiyle korumalı iş yeri başvurusunda bulunulabiliyor. Korumalı iş yerleri projesi kapsamında da 150 bin liraya kadar makine, teçhizat ve donanım desteği sağlıyoruz kuruluştaki. Bir yıl boyunca engelli personel giderleri, maaşları, sigortası kurumumuz tarafından karşılanıyor; ayrıca, iletişim, ısınma, elektrik, su gibi giderlerinin de yine yüzde 60'lık kısmı ilk bir yıl boyunca faturalandırılmak suretiyle karşılanıyor.

Şu ana kadar Kurumumuza 18 korumalı iş yeri başvurusu yapıldı, bunun 12 tanesi kabul edildi ancak mevcut uygulamada bir yıllık süreyi dolduran 2 tane korumalı iş yeri var. Bir tanesi -Bursa'daki korumalı iş yeri- çamaşır yıkama, ütü, temizlik hizmetleri üzerine faaliyet gösteriyor, bir tanesi de İzmir'de faaliyetini devam ettiriyor. Bunlar bir yıllık süreyi aştılar. Sürdürülebilirliğini sağlayan 2 tane korumalı iş yerinden bahsediyorum. İzmir'deki de solucan gübresi üretimi üzerine çalışıyor. Diğerleri de kendisi sürdürülebilirliğini sağlamayan ya da kabul edilmesine rağmen henüz faaliyete geçemeyen korumalı iş yerleridir. Zihinsel, ruhsal engellileri bir

araya getirerek bir organizasyon kurmak ve onları aktif çalıştırabilmek, sürdürülebilirliğini sağlayabilmek çok da kolay değil ama iki tane başarılı uygulamamızdan bahsediyorum.

Ayrıca yine engellinin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkin projeler de desteklenebiliyor. Dolayısıyla işe uyumunu ve iş yerinde etkin bir şekilde çalışmasını sağlayacak şekilde yardımcı aparatlar, işe ve iş yerine uyumuyla ilgili desteklerimiz olabiliyor. Örneğin engelliye işe alan işverene bilgisayar kullanmasını kolaylaştıracak yazılım donanım desteği, Braille alfabesi gibi sesli uyarıcılar vesaire iş yerinde diğer alet ve teçhizatlar engellinin işini yapmasını kolaylaştıracak şekilde destekleri de olabiliyor. Bu konuda da İşe ve İş Yerine Uyum Projesi kapsamında 22 tane, destek teknolojileri kapsamında da 3 tane proje onaylanmış ve uygulamaya geçirilmiş durumda.

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Rehberlik Hizmetleri Daire Başkan Vekili Veysel ÖZTÜRK sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

Aileler, engelli çocuğu olacağını öğrendikleri zaman belli evrelerden geçiyorlar. Daha sonra çocuklarının durumlarını kabullenerek ona uygun eğitim ortamına geliyorlar. En son aşamaya geldiğinizde, aileler eğer o aşamaya gelirlerse -ki biz ona gelmesi için eğitim veriyoruz- bu çocuklarımızın ailelerine, kabullenme sürecini hızlandırmak için bu aşamaları herkesin yaşadığını, yalnız olmadıklarını, nasıl destek alacaklarını, eğitimle en iyi tedavinin eğitim olduğunu anlatıyoruz.

Rehberlik araştırma merkezlerinden biraz bahsedeceğim. Engelli ailelerini eğitiyoruz. Dünyada “kaynaştırma eğitimi” ve “bütünleştirme eğitimi” olarak adlandırılan farklı sistemler bulunmakta. Ancak kaynaştırma eğitiminden tam verim alınamadığı, engelli çocuğun normal eğitim sistemine alındığı ancak sisteme tam olarak dâhil edilmediği, aktif katılımının bulunmadığını görmekteyiz. Biz bunları yok etmeye çalışıyoruz. Bütünleştirme sisteminde ise çocuğu mümkün olduğu kadar akranlarıyla birlikte eğitime dâhil etmek, akranlarıyla birlikte dâhil ederken sadece sınıfı ve öğretmeni değil bütün toplumu bu çocukla bir araya

getirmek amaçlanmaktadır. Burada amaç servisinden dışarıdaki satıcısına, idarecisine, belki de kantincisine herkesi bu bilinçle bir araya getirip çocuğu sisteme ve hayata dâhil etmektedir. Biz bu yüzden “bütünleştirme” diyoruz yani çocuk için, evet, özel bir program yapacağız ama “o engellidir” bakışıyla ya da “özel eğitime ihtiyacı vardır” bakışıyla bakmak yerine o da kantine gitmek zorundaysa onun kantinle ilgili bütün rampalarının yapılması, ona uygun yiyeceklerin düzenlenmesi, okul idaresinin gönüllü olarak bir özel eğitim sınıfı açması, okulun dışarısındaki servis şoförünün belki söylenerek değil de bunun bir görev olduğunun, bunun bir insani görev olduğunun öncelikle farkına vararak böyle bir çocuğu nasıl getirip götüreceği konusunda eğitilmesidir bütünleştirme.

Anayasa’mızın 42’nci maddesi, kimsenin eğitim ve öğretim hakkından yoksun kalamayacağını ve özel eğitime ihtiyacı olan çocukların topluma yararlı kılınması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğinden bahseder. Yine 5378 sayılı Kanun’umuzda “Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez ve engelli çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanır.” denir.

Engelliler öncelikle eğitime başlamadan önce tanılanırlar, hastanedeki tıbbi tanıdan farklı olarak bir zihinsel tanı kısmından bahsediyoruz. Tanılama işlemi 5378 sayılı Kanun’la rehberlik ve araştırma merkezlerine verilmiştir. Ülkemizde 231 rehberlik ve araştırma merkezinde, 3 bin civarında öğretmenimiz özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara hizmet vermektedir. Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerde oran yüzde 40’ın altında olabileceği gibi, hiçbir oran da olmayabilir. Örneğin, özel eğitime ihtiyacı olan birey aynı zamanda özel yetenekli çocuktur, onun da özel eğitime ihtiyacı vardır. Sayısal verileri girdiğimde onu tekrar açacağım, sisteme girdiğinizde, özel eğitime ihtiyacı olan, belki engelli gibi değerlendirilen ama özel öğrenme güçlüğü tanısı olan ya da dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar vardır, bunların hiçbirinin oranı yüzde 40’ın altında değildir. Aslında, sağlık sektörü olarak ya da iş, istihdam açısından baktığınızda engelli olmayanlardır fakat bizim için özel eğitime ihtiyacı olan bireylerdir.

Biz, tanılamayı nasıl yapıyoruz? 231 rehberlik ve araştırma merkezinde ortalama 400 bin civarında kişinin tanısını yapıyoruz. Kişiyi şunun için söylüyorum, öğrenci demek istemiyorum, rehberlik ve araştırma merkezleri yaş sınırı olmaksızın doğumdan ölüme kadar her yaş aralığındaki özel eğitime ihtiyacı olan bireyleri tanılamakla mükelleftir ve uygun eğitim ortamlarına yönlendirirler. Yaş sınırı olmadığı için hayat boyu öğrenme kapsamında biz zorunlu eğitim çağının dışında olsa dahi ilgili eğitim kurumlarına yönlendiriyoruz. Bu eğitim kurumları bazen bizim resmî kurumlarımızdır, halk eğitim merkezleri aracılığıyla şu an 765 programımız var engellilere yönelik; bunda seramikten tutun günlük yaşam becerilerine kadar aklınıza gelecek her türlü eğitim programından yararlanabiliyor. Bunun dışında, hiçbir yaş sınırı olmaksızın özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde haftada iki saat, grup eğitimi de olsa haftada üç saatten toplamda on iki saatlik bir eğitimi alma hakları var, burada herhangi bir yaş sınırı yok.

Biz bu tanılama sürecinde yaklaşık 680 bin psikolojik ölçme aracı kullanıyoruz. Resmî kayıtlarımız içerisinde devlet kurumuna devam eden 288 bin civarında çocuğumuz var. Geri kalan aradaki o 120 bin kişi nedir derseniz? Bir: Tanılananların içerisinde özel yetenekliler var. İki: Tanılamada okulun ya da sağlık kuruluşunun yönlendirdiği fakat engeli olmayan sadece akademik başarısı sosyal yoksunluk nedeniyle olup normal tanısı çıkanlar var. Üçüncüsü: Engelli olduğu hâlde bize göre ayrıca bir eğitime ihtiyacı olmayan bireyler var.

RAM Modülü diye bir modülümüz var, çok teknik kısmına girmek istemiyorum ama engellilere yönelik belki de en sağlıklı verilerin tutulduğu bir modüldür. En basitinden, tanılamaya gelen ailelere nasıl bir kolaylık sağlarız çalışmasını yaptığımızda, şu anda sistemde herhangi bir internet ortamına telefondan ya da bilgisayardan ya da bulamıyorsa yanında oturduğu herhangi bir kişinin telefonundan engeliyle ilgili, çocuğuyla ilgili rehberlik ve araştırma merkezinden randevu almasını sağlayan bir randevu sistemi gerçekleştirdik. Çocuk için velinin kuruma gelmesine hiç gerek yok. Bizim maalesef rehberlik ve araştırma merkezlerimizi her zaman, her yerde açma şansımız yok.

Örneğin, Erzurum'un Karayazı ilçesinden -getirdiğinizde yaklaşık 150 kilometrenin üzerinde bir kilometredir- sadece randevuyu almak için gelen insanlar vardı. Biz şu sloganla yola çıktık: 400 bin ailemiz var, 2 kere gelmelerini azaltırsak engelleri 8 milyon kilometre azaltıyoruz. Ortalama 10 kilometre dersiniz inanın ki bundan daha fazla, şu anda 4 milyon kilometre yolu azalttık. Yeni bir çalışmamız var, inşallah mayıs ayı içerisinde tamamlayacağız. Engellilerin eğitsel tanıyla ilgili raporlarını da elektronik ortamda teslim ederek rapor almalarını da engelleyeceğiz, bize gelmelerini engelleyeceğiz. Bu sayede biz inşallah 8 milyon kilometre yolumuzu azaltacağız diyoruz.

Meslek liseleri bünyesinde özel eğitim sınıfları açtık. Bu şunun için önemli: Her ilçenizde ya da her kasabanızda bir özel eğitim okulu, 3. kademe açmanız mümkün değil. Okul açma şansınız yok. Ama meslek liseleriniz var, o eğitim programını uygulayan bir sınıf açarak, okul modelini oraya uygulayarak biz okula devam edemeyen ya da okula erişemeyen insan sayısını sıfıra indirmeye çalışıyoruz. Her geçen gün azalıyor ama şu anda dediğim gibi, 2 bin, 3 bin nüfusu olan ilçelerde bir özel eğitim okulu açmanız imkânsız. Ama bu programı uygulayan 1 programlı 1 sınıf açarak aynı eğitimi veriyorsunuz, sadece tabelası yok, başka bir eksiği yok.

Özel eğitim okul programlarımızı yeniledik. Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) sınavlarında, her anadolu lisesi dâhil fen lisesi ve sosyal bilimler lisesi hariç her okulumuzun sınıfına 2 özel eğitime ihtiyacı olan kaynaştırma öğrencisinin özel kontenjanla yerleşmesini sağladık. Okul 300 puanla alsa dahi orayı tercih eden, evi yakın ve uygun olan çocuğumuzun puanına bakmaksızın, bu 50 de olsa, 100 de olsa, 0 da olsa o çocukların oraya yerleşmesini sağladık. Eğer bu sistemi sağlamazsanız, Ankara üzerinden örnek veriyorum, kaynaştırma öğrencilerinin büyük bir kısmının ya Şereflikoçhisar'a ya da Çamlıdere'ye yerleştirmek zorunda kaldık. Biz bu şekilde yaparak evine en yakın ve en uygun okula yerleştirmeyi sağladık. Dünyada aslında çok fazla örneği yok. Pozitif ayrımcılık buydu. Bizim her 30 kişilik sınıfımızda 2 tane

öğrencimiz, +2 öğrencimiz şu anda devam ediyor. Akademik olarak ciddi anlamda ilerleme göstermese dahi sosyal anlamda, sosyalleşme anlamında gerçekten ciddi bir proje olduğunu düşünüyorum.

652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilat Kanunu'nda 5580 sayılı Kanun kapsamında açılan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine engelli sağlık kurulu raporuyla asgari yüzde 20 engelli olduğunu belgelendiren kişiler rehberlik araştırma merkezine gelirler. Eğer ihtiyacı varsa özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine giderler. Yalnız bu gidişlerde, 5378 sayılı Kanun'un 16. maddesi bizi zora sokuyor, "Eğitim planları her yıl yenilenir." diyor. O kısma gelmeden önce şu anda devam eden sayıyı söylemek istiyorum, 1.769'du son, 1.800 demek istiyorum ben çünkü her geçen gün açılıyor ve kapanıyor rehabilitasyon merkezleri. 330 bin civarında engellimiz bu eğitimi alıyor, Millî Eğitim Bakanlığı olarak yaklaşık 160 milyon lira civarında aylık ödeme yapıyoruz. 7 engel türünde eğitim alıyorlar, yaş sınırı yok. Bedensel engelliler, dil konuşma, görme, işitme, özel öğrenme güçlüğü ya da daha çok "disleksi" diye tanımladığımız asıl özel öğrenme güçlüğü, yaygın gelişimsel bozukluklar otizm diye tanımladığımız, zihinsel engelliler destek eğitim programlarıyla biz özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde bu eğitimleri verdiriyoruz.

Yaşanan sorunlar kısmıyla ilgili olarak, burada "Özel Eğitim Değerlendirme Kurulunca rapor hazırlanır ve eğitim planı geliştirilir. Bu planlama her yıl revize edilir." diyor. Yani, rehberlik ve araştırma merkezleri bünyesinde oluşturulan Özel Eğitim Değerlendirme Kurulunun engelli çocuk için her yıl eğitim planı yapması gerekiyor. Eğitim planını yapmanız için çocuğu görmeniz, onun performansını almanız ve performansı doğrultusunda bir sonraki yılı planlamanız gerekmekte. Bu da engelli ailelerinin, her yıl bize gelmesine neden oluyor. Bu bizim için iş yükü olduğu kadar, engelli annelerimiz ve engelli çocuklarımız için gerçekten büyük bir eziyet. Bizim önerimiz şu, Kanun'da eğer oradaki "Özel Eğitim Değerlendirme Kurulunca" denilmezse engel türü hiçbir zaman kalkmayacak ve değişmeyecek olan başta otizmliler ve zihin engelli kişilere 18 yaşına kadar ya da her eğitim kademesinde yani dört yılda bir,

beş yılda bir rapor düzenleyebiliriz. Ben rehberlik araştırma merkezine 18 yaşına gelene kadar bir daha gelmesine ihtiyacı olmadığını düşünüyorum. 18 yaşı ise şunun için söylüyorum: 18 yaşından sonra eğer mesleki bir eğitime yönlendireceksem, mesleki bir rehabilitasyona yönlendireceksem orada tanımı değiştireceğim, yine eğitim vereceğim ama eğitimi akademik yönünde ya da öz bakım yönünde değil, mesleki yönünde olacak. Kanun'un bu şekilde değişmesi birçok engelli aile için ciddi bir değişim olacaktır, diye düşünüyorum.

Erken tanımlama gerçekten çok önemli. Bize ulaşan çocukların büyük kısmı maalesef okul çağında, okul kaydı olduğu zaman geliyor, o da şundan kaynaklanıyor: MERNİS sisteminde okul çağına gelen çocukların sistemde otomatik olarak en yakın okula kaydı düşer. Aile gelmek istemese dahi okul o çocuğu bulmak ve eğitim sistemine dâhil etmek zorundadır. Bu şekilde biz öz eğitime ihtiyacı olan çocukların daha çok farkına varıyoruz ya da ulaşıyoruz. Durum taşrada ve kırsalda böyle. Belki büyük şehirlerde bu çok fazla olmuyor ama Anadolu'ya çıktığınızda zaten "Okula gidemez." mantığıyla bu çocukların büyük bir kısmına maalesef ulaşamıyoruz. Bu nedenle, özel eğitim okullarının, okul öncesinde özel eğitim okullarının sayılarının artırılması, özel eğitimin ve okul öncesinin, her ikisinin de çok pahalı bir eğitim sistemi olduğu dikkate alındığında mutlaka bu ailelerin bu eğitimler için maddi olarak desteklenmesi lazım. Eğer maddi olarak destek vermezseniz evinizin yakınında ya da çevrenizdeki bir anaokuluna ya da kreşe gittiğinizde bakım ücreti, yeme, servis vesaire dediğinizde memurların dahi ödemeyeceği fiyatlarla karşılaşıyorsunuz. Eğitim ücretli değil, eğitime hizmet veren diğer şeylerden kaynaklanan ücretler ekleniyor. Bu nedenle, devletimizin mutlaka bu ailelere öncelikle okul öncesi konusunda, ücret konusunda yasal düzenleme yapması bundan sonraki hayatını kolaylaştırmasını ve eğitimde daha başarılı olmasını sağlayacaktır diye düşünüyoruz.

Engellilere yönelik özel eğitim okullarına devlet desteğinin sağlanarak okul ihtiyaçlarının karşılanması konusunda şu anda özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine haftada iki saat, artı, grupla beraber üç saat

eğitim karşılığı bir ücret ödeniyor. Oysaki özel eğitim okullarının açılmasıyla, haftada asgari otuz saat eğitim verilmesiyle, bir, devletle özel sektörün bir yarış hâline girmesi açısından; iki, imkânlarını küçük beldelerden servisleriyle ya da farklı imkânlarla çocukların tamamını eğitim sistemine daha kaliteli şekilde, belki de rekabet hâlinde dâhil edebilecek bir sistemin oluşması sağlanır. Her geçen gün sayısı neredeyse sıfıra inen özel eğitim okullarımız var çünkü özel eğitim okullarına devletin şu anda bir desteği yok. Haftada iki saat yerine otuz saat desteklemesinde devletin maddi açıdan kârı vardır, şöyle söyleyeyim: Otizm tanısı almış çocuklar için açtığınız bir okulda ortalama 30 öğrenciniz vardır, o okulun maliyeti 4 ya da 5 milyon liradır. Her 4 çocuk için 2 öğretmen yani her 2 çocuğa 1 öğretmen vermeniz gerekiyor. Şu anda özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinin biraz daha okullaşmaya dönmesi hem bizim açığımızı kapatma açısından önemli hem de kaliteyi yakalamak açısından önemli. Devletimiz bu konuda ihmalkâr ya da tedbir almıyor diye asla düşünülmesin. Mevcut tüm mezun özel eğitim öğretmenlerinin ataması yapılmasına rağmen 10 bine yakın açığımız var. Biz hiçbir öğretmeni açıkta bırakmıyoruz ama öğretmen yok. Ama şu anda özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde bu bahsettiğim sayının üstünde öğretmenlerimiz var. Okullaşırsak bu açığı ya da bu kaliteyi daha da yukarı çıkarırız bu açığı kapatarak.

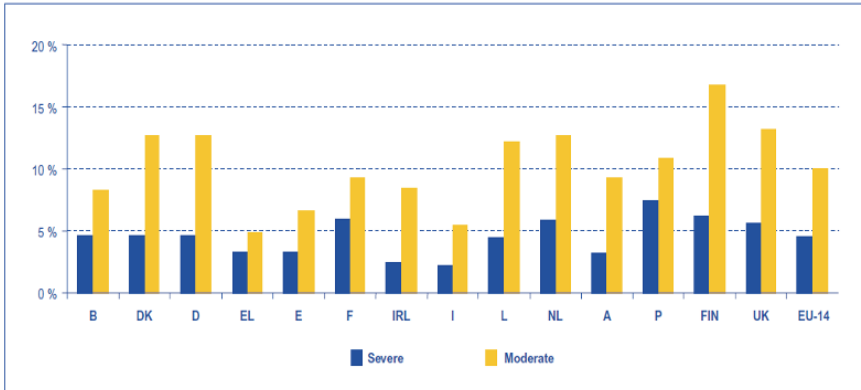
Zorunlu eğitim çağı dışındaki engelli bireyler için özel eğitim ve mesleki rehabilitasyon merkezlerinin açılmasına ihtiyaç var. Belki bunlara haftada on beş saatlik bir eğitim ve mutlaka ailelere üç saatlik bir aile eğitimi şeklinde on sekiz saatlik bir eğitim vermemiz hâlinde okulların ikili eğitim gibi bir hizmet sunması sağlanabilir. Çünkü yaş sınırına baktığınızda zorunlu eğitim çağında, biz özel eğitim okullarımıza 23 yaşını doldurmamış herkesi alıyoruz. Yani, mezuniyet aslında 27 yaş ama 27 yaşından sonra da orta ya da ağır düzeyde zihin engeli olan ya da otistik olan çocuğun 50 yaşına da gelse ölene kadar eğitime ve devamlı bir meşguliyete ihtiyacı var.

6. Altıncı Toplantı

Alt Komisyon, 28.4.2016 tarihinde altıncı toplantısını gerçekleştirmiştir. Söz konusu toplantıda, Türkiye’de engellilere ilişkin kapsamlı ve istatistiki veriye ulaşılabilmesini teminen yapılması öngörülen çalışma hakkında Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu ve Türkiye İstatistik Kurumu temsilcileri ile görüşme yapılmıştır.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü AR-GE ve Proje Daire Başkanı Tayyar KUZ bir sunum yapmıştır. KUZ, öncelikle politika planlama, sosyal politikayı geliştirme ve eyleme geçme aşamalarında engellilere ilişkin verilere ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.

Tablo 1: 14 Avrupa Birliği Üyesi Ülkede Karşılaştırmalı Engelli Verileri

KUZ, Tablo 1’de her ülkenin kendi sunduğu hizmetlerle ve sosyal politikalarıyla uyumlu olarak bir engelli tespit yöntemi seçmiş olduğu ve oranların buna bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini ifade etmiştir. Ülkelerin sunacağı hizmetleri planlama safhasında bu verilere ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

KUZ, dünyada engellilere ilişkin veri toplama araçları olarak nüfus sayımları ve idari kayıtların iki kaynak teşkil ettiğini belirtmiştir. Devamla, Bakanlığın her iki yöntemle yaptığı çalışmaların bulunduğu işaret etmiştir. Bu tür çalışmalardan ilkinin Türkiye Özürlüler Araştırması olduğunu vurgulamıştır.

Tablo 2: Türkiye Özürlüler Araştırması (2002)

Toplam özürlü nüfus			Ortopedik, görme ,işitme, dil ve konuşma ve zihinsel özürlü nüfus			Süreğen hastalığa sahip olan nüfus		
Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
12.29	11.10	13.45	2.58	3.05	2.12	9.70	8.50	11.33

Türkiye İstatistik Kurumu ve mülga Özürlüler İdaresi Başkanlığı ile birlikte yapılan araştırmaya göre, toplam engelli sayısının 8,5 milyon olduğu görülmektedir. Tablo 2'ye göre görme, ortopedik, işitme, dil, konuşma ve zihinsel engelli olanların oranının % 2.58 (1.950.000 kişi), süreğen hastalığı olanların oranının % 9.7 olduğu görülmektedir. Süreğen hastalığı olanların oranının diğerinin yaklaşık 4 katı olmasının dikkate değer olduğunu ifade etmiştir.

Bir diğer araştırma 2011 Nüfus ve Konut Araştırması'dır. Bu araştırmanın örnek hacmi yaklaşık 2.4 milyon hane halkıdır ve Türkiye genelinde hane halklarının yaklaşık % 13'ünden bilgi derlenmiştir. Araştırma ile 74.5 milyon bireyin yaklaşık 9 milyonu ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3: Nüfus Konut Araştırması (2011)

En az bir fonksiyonda zorluk yaşadığını beyan eden kişi sayısı	Görmede Zorluk Yaşayan	Duymada Zorluk Yaşayan	Konuşmada Zorluk Yaşayanlar	Taşımada Tutmada Zorluk Yaşayan	Yürümede, Merdiven Çıkma/İnmede Zorluk Yaşayan	Yaşlılarına göre Öğrenmede/Basit Dört İşlem Yapmada/Hatırlamada Dikkatini Toplamada Zorluk Yaşayan
%7	%1,4	%1,1	%0,7	%4,1	%3,3	%2
4 882 841	980 000	770 000	490 000	2 870 000	2 310 000	1 400 000

KUZ, engelliliğin tespitine dair araştırmalarda yeni sisteme göre bir uzvun eksikliğinden ziyade bir işlevin, hareket güçlüğüne olup olmaması üzerinden bireylere soruların yöneltildiğine dikkat çekmiştir. Bireyin bir işlevi yerine getirmesinde zorluk yaşaması hâlinde, devletin bireye yönelik sosyal politika üretmesi söz konusudur.

Engelli sağlık kurulu raporu, devletin hizmetlerinin sunumu, tüm sosyal yardımların ve hakların verilmesinde önemlidir. Engelli olduğunu belirten bir kişinin bir sağlık kurumuna giderek sağlık kurulu raporunu doldurması gerekmektedir. Bu raporlar sistemde incelenirken farklı branşlardan hekimlerce değerlendirilmektedir.

KUZ, engelliliğinin farkına varıp bunu sağlık kurulu raporuyla belgeleyenlerin Sağlık Bakanlığınca tutulan kayıtlardan, hâlihazırda engelli olduğunun farkına varamamış veya sağlık kurumlarına başvuramamış kişilerin durumunun sıklık araştırmalarıyla tespit edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Zor ve külfetli araştırmalar olması sebebiyle bu tür sıklık araştırmaları ülkelerin istatistik kurumlarınca beş yıllık vadelerle yapılmaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin bu tür çalışmalar yürütmesi önem arz etmektedir.

Alt Komisyon Üyesi Hüsniye ERDOĞAN, aile hekiminin de dâhil olduğu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı verileriyle Sağlık Bakanlığı verilerinin entegre bir sistemde birleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Alt Komisyon Üyesi Nuri OKUTAN, birkaç kurumun sisteme giriş yapabildiği, MERNİS'in de dâhil edildiği, rakamları birbirini tutan merkezî bir takip sisteminin oluşturulmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda, politika yapıcılarının dikkate alacağı güvenilir verilerin, kişilerin beyanını esas alan sıklık araştırmalarından ziyade idari kayıtların temel alınması gerekmektedir.

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Kronik Hastalıklar, Yaşlı Sağlığı ve Özürlüler Daire Başkanı Banu EKİNCİ, 2012 yılından itibaren pek çok kurumla birlikte bir çalışma yürüttüklerini ve çalışmalar neticesinde erişkinler ve çocuklar için olmak üzere iki yönetmelik taslağının hazırlandığını belirtmiştir. Çalışmalar beş bakanlığın ortak çalışmasıyla ilerlemekte, Maliye Bakanlığı ile uyumlaştırma çalışmaları ise devam etmektedir.

EKİNCİ, özellikle % 20'nin altında engeli bulunan kişilerin bilgilerin standart olmaması nedeniyle, bu kimselerin elektronik sisteme kaydedilip kaydedilmediğine dair bir kontrol mekanizmasının bulunmamasının bir sorun teşkil ettiğini ifade etmiştir. Engellilik oranı daha yüksek olan kişilerin sosyal haklardan yararlanmaları için raporlarını Maliye Bakanlığına veya

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına ibraz etme zorunluluğu bulunması nedeniyle sistem üzerinden kontrolün sağlandığını ifade etmiştir. Bu nedenle, verilere erişim noktasında sıkıntı yaşanan veriler, % 20'nin altında engeli bulunan kişilerin verileridir.

Özürllüler Veri Tabanı'nda 2006 yılından itibaren verilere ulaşmak mümkün olmakla birlikte, verilerin homojen olmaması, aynı kişiye ait birden çok raporun bulunması ve kişinin güncel durumunun görülememesi nedeniyle eksiklikler barındırmaktadır.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünden Uzman Keziban KARÇKAY bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre, 1980'lere, özellikle de ulusal anlamdaki politika ve değerlendirme biçimlerine 1990'lardan sonra yansımaya başlayan normalde eskiden sağlık bakış açısıyla tamamen bireydeki yoksunluklar üzerinden engellilik tanımlanırken bu, 1990'lardan sonra aslında engelliliğin kişinin sadece işte organ yokluğundan ya da organ problemlerinden ya da yetersizliğinden değil, aslında çevresel faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkan bir durum olduğu ortaya konduğu için aslında bunun yansıması olarak da değerlendirme biçimleri de değişmiştir. Buna paralel olarak, engellilerin sosyoekonomik yapısını saptayabilme açısından sıklık araştırmalarının önemli olduğu, idari kayıtlara dayalı verilerin bu tür sıklık araştırmalarıyla desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

TÜİK Sosyal Sektör İstatistikleri Daire Başkanı Cengiz ERDOĞAN, farklı sonuçlar öngörebilen veri toplama yöntemleri yerine sağlıklı veriler elde edebilmek için idari kayıtları esas almanın önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu anlamda yerel bazda verilerin alınması için aile hekimleri üzerinden de sisteme veri akışının sağlanması önemlidir. Birden fazla idari kuruluştan alınan idari kayıtların yanı sıra belirli aralıklarla hane halkına sorma yöntemiyle yapılan anket çalışmalarının entegre edildiği bir sistemin kurulması gerekmektedir. Bunun akabinde, engelliler konusunda özel grupların sorunları ve beklentileri gibi spesifik ve detaylı bilgi talep etmesi ve kurumun bir örneklem üzerinden çalışma yürütmesi faydalı olarak değerlendirilmektedir.

7. Yedinci Toplantı

Komisyonumuz, 1.6.2016 tarihinde altıncı toplantısını gerçekleştirmiştir. Söz konusu toplantıda, TBMM'nin engelli vatandaşlara ve çalışanlara yönelik çalışmaları ve politikaları hakkında TBMM Genel Sekreteri Doç. Dr. İrfan NEZİROĞLU'ndan bilgi alınmıştır.

NEZİROĞLU, TBMM'nin her bakımdan kamu kurumlarına ve özel kurumlara örnek kurum olması amacı doğrultusunda, engelsiz kurumlar konusunda da örnek olma misyonu olduğuna dikkat çekmiştir. Engelsiz Meclis olma yolunda, şimdiye dek gerek uygulamalar kapsamında gerekse fiziki ortamların engelli bireylere uygun hâle getirilmesinde birçok çalışmanın hayata geçirildiği ve hâlen bazı çalışmaların da devam ettiği ifade edilmiştir.

NEZİROĞLU, TBMM'deki fiziki mekânların engelli bireylere uygun hâle getirilmesi noktasında engelli çalışanlarla birlikte ihtiyaç tespitlerinin yapıldığına ve yapıların düzenlenmesinde bu ihtiyaçların dikkate alındığına dikkat çekmiştir. Devamla, milletvekillerine, çalışanlara ve ziyaretçilere engellilerle iletişim kurma noktasında “Engellilerle Doğru İletişim” başlıklı bir eğitici broşür hazırlandığı ifade edilmiştir.

Engelli, yaşlı, hamile ve şehit yakını ve gazilere yönelik hizmet vermek üzere Özel Hizmet Bankosu açıldığı ve bu banko personeline Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından uzmanların da katkısıyla eğitim verildiği belirtilmiştir. Söz konusu bankoda, işitme engelli bireyle banko görevlisi arasında sağlıklı iletişim kurulmasına yönelik özel sistemli işitme cihazının kullanıldığı; görme engelli bireylere yönelik olarak Braille alfabesiyle basılan yaka kartlarının verildiği belirtilmiştir. Ayrıca engelli bireylere tahsis edilmiş 420 75 00 numaralı bir telefon hattının bulunduğu ve böylelikle milletvekillerinden randevu almak isteyen engelli vatandaşların milletvekili sekreteraryaları ile rahat iletişim kurabildikleri belirtilmiştir.

TBMM İdari Teşkilatının engelli bireylere yönelik bir diğer faaliyeti diğer kamu ve kuruluşlarının idari personeline işaret dili eğitimi vermesidir.

Bu noktada, TBMM’de çalışmakta olan iki işaret dili uzmanının varlığının önemli olduğuna dikkat çekilmiştir.

Hem görme hem de işitme engelli bireylerin TBMM’nin internet sitesine erişim kolaylığının sağlanması konusunda çalışmalar yapıldığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, yasamaya ilişkin yayınların sesli kitaplar hazırlanması suretiyle sesli hâle getirildiği belirtilmiştir. Ayrıca Genel Kurul özetlerinin görme engelliler için sesli kaydının yapıldığı, işitme engelliler için tutanakların işaret diline çevrildiği ifade edilmiştir.

Görme engelli bireylere yönelik Mecliste ilk defa 24. Dönemde milletvekili albümünün Braille alfabesiyle basıldığına, bunun TBMM Kütüphanesine, Millî Kütüphaneye ve bazı STK’lere iletildiğine dikkat çekilmiştir.

Engelli ve yaşlı ziyaretçilere yönelik refakat sisteminin bulunduğu ve talep hâlinde ziyaretçilere tekerlekli sandalye verildiği ve refakatçi eşliğinde TBMM’nin gezdirildiği belirtilmiştir.

10-16 Mayıs Engelliler Haftası ve 19 Mayıs Atatürk’ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı etkinlikleri çerçevesinde Ankara’daki 2 engelli okulunun Meclise davet edildiği ve 200 öğrenciye yönelik bir etkinliğin düzenlendiği ifade edilmiştir. 3 Aralık Dünya Engelliler Günü kapsamında milletvekillerinin de katılımıyla spor etkinliklerinin düzenlendiği ifade edilmiştir.

TBMM Genel Sekreterliği, Millî Saraylara bağlı Dolmabahçe Sarayı’nın işaret dili eşliğinde ziyaret edilmesinin Türkiye’de hayata geçirilen ilk uygulamalardan olduğu ifade edilmiştir.

Şu an çalışmaları devam etmekte olan proje, akülü şarj aletlerinin Mecliste oluşturulmasıdır.

NEZİROĞLU, KEFEK ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun ortak bir çalışması olarak engelsiz binalar ve engelsiz kurumlar çerçevesinde standartların belirlenerek TBMM tarafından her yıl ilk üç kuruma engelsiz kurum ödülünün verilmesini önermiştir.

8. Sekizinci Toplantı

Alt Komisyon, 15 Haziran 2016 tarihinde sekizinci toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıya, ÖSYM Sınav Hizmetleri Daire Başkanlığı ve Engelliler Konfederasyonu temsilcileri katılmıştır.

ÖSYM Engelli Aday İşlemleri Şube Müdürü Belma ATAĞ, Alt Komisyon üyeleriyle aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır.

Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı, 2012 yılında Özürlü Memur Seçme Sınavı olarak adlandırılmaktaydı ve bu sınavı yapma görevi Devlet Personel Başkanlığı tarafından ÖSYM Başkanlığına teklif edildi. ÖSYM Başkanlığı bu sınavı yapmak için gerekli dokümanları topladıktan sonra Devlet Personel Başkanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve ÖSYM Başkanlığı birlikte çalışmalara başladı.

EKPSS, Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik ile buna bağlı olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı ile Ölçme, Seçme, Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (ÖSYM) arasında yapılan protokol hükümlerine göre ÖSYM tarafından hazırlanmış ve “üst eğitim” denilen ortaöğretim, ön lisans, lisans adaylarına sınav; “alt eğitim” denilen adaylara da ortaokul, ilkokul ve ilköğretime de noter huzurunda kura işlemlerini gerçekleştirmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, Devlet Personel Başkanı, ÖSYM Başkanı, Millî Eğitim Bakanı ve bazı bakanlarımızın katılımıyla noter huzurunda, kamuoyuna açık bir şekilde kura çekimi yapılıyor.

Engelliler için ayrılan kadroların sayısı sınav ve kura için başvuranların sayısına göre oldukça düşük kalmaktadır. Örneğin bu yıl Devlet Personel Başkanlığı tarafından ortaöğretim, ön lisans, lisans; sınava giren grup için 4.500 kadro, kura için ortalama 300-500 arası kadro öngörülmüş, başvuranların sayısı ise sınav için 74.500, kura için 45.000.

Türkiye’de ilk defa Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı eğitim grubuna ve engel grubuna göre yapıldı. Normalde üniversite sınavına

zihinsel engelli, görme engelli, işitme engelli, bedensel engelli adaylarımız da girebilir. Aynı soruları veriyoruz, engeli olmayan çocuklar ile engeli olan çocuklarımızı aynı sınava tabi tutuyoruz, aynı soruları soruyoruz. Fakat EKPSS Yönetmeliği'ne göre engellilerin durumlarına göre farklı sınavlar yapılmak zorunda, bu yüzden ÖSYM bir bilim kurulu oluşturdu. İlgili Yönetmelik gereği ÖSYM engel gruplarına, öğrenim düzeylerine, engellilerin algılama ve öğrenme yeteneklerine göre nasıl bir sınav oluşturulacağını belirlemek üzere üniversitelerde, ilgili engel grupları üzerine bilimsel araştırma yapan akademisyenlerin bulunduğu bir bilim kurulu oluşturmuştur. Bilim kurulu bilimsel bulguları değerlendirerek, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarındaki uzmanların görüşlerini alarak ayrıca, engellilerin temsilcileriyle çalışmalar yaparak sınavla ilgili bir rapor oluşturmuştur. Bilim kurulunca Millî Eğitim Bakanlığının ortaöğretim kurumlarında engellilere yönelik eğitim programlarının ve içeriklerinin; görme, işitme, dil ve konuşma ile genel engelli grupları için aynı olduğuna yönelik görüşü de dikkate alınarak, sınavda sorulacak soruların içerik olarak aynı olmasının sınava girenler arasında bir haksızlık oluşturmayacağı, sınav uygulamasının, kurulun adayların engel durumlarına uygun görüş ve önerileri göz önünde bulundurularak yapılabileceği görüşüne varılmıştır. ÖSYM Başkanlığı olarak dedik ki: “İlköğretime başlama yaşı öncesi işitme engeli olanlara ayrı test, bu yaştan sonra olanlara ayrı test soruları hazırlansın.” Fakat adaylardan gelen dilekçeler bizim fikir yürütmemize neden oldu, sonrasında ilköğretime başlama yaşı öncesi -ne olursa olsun, ister 8 olsun ister 10 olsun ister 16 olsun- bize bu engeli olduğuna dair bir belge getirdiğinde biz o çocuğumuza sanki doğuştan engelliymiş gibi bu testi verdik. Amaç ne oldu? Uzmanlar diyor ki: “Bir işitme engelliye soru hazırlarken, işitme engelliler meslek lisesi var, oraya giden bir çocuğa ayakkabıyla ilgili bir soru sorarken “ayakkabı, bot, çizme, babet” diyebilirsiniz ama bir işitme engelli ilköğretime başlama yaşı öncesi veya doğuştan olduysa sadece “ayakkabı” kelimesini bilir. Bunlarla ilgili, hocalarımızın görüşünü aldık. Özel eğitimcileri, üniversitelerden ana bilim dalı başkanlarını, Millî Eğitim Bakanlığı Özel Rehberlik Hizmetleri Daire Başkanını ve doktorları bir araya getirdik.

2012-2014 ve 2016 yıllarında ÖSYM Başkanlığı EKPSS’de lise, ön lisans, lisans 3 grupta ayrı ayrı test hazırladı. Bilim kurulu, işitme ilköğretime başlama yaşı öncesinde işitme 1 testi var, ondan sonraki genel testi alabilir görüşünü verdi. Görme engelli adaylarımıza, ÖSYM olarak şekil, grafik, görsel ve de karmaşık ifade içeren sorular sormayız. Bir görme engelli adaya biz okuyucu veriyoruz ama bir üçgen verip “İç açılarının toplamı; a, b budur; c nedir?” diye sormayız, bir grafik verip -uç noktalarındaki değerleri- sormayız, bir Türkiye haritası verip hangi bölgeler yağış alıyor sormayız veya şunu görme engelli adaylarımıza sormayız: “Bugün gökyüzü masmaviydi, ağaçlar tomurcuklarını yemyeşil açmıştı.” Renk kavramı olmadığı için, “karmaşık” dediğimiz bu soruları da görme engellilere sormayız. O yüzden görme engelliler, şekil sorularını içermeyen, görsel ifadeler içermeyen sorularla sınava tabi tutulur. Bedensel engelli kişinin kolu yok, bacağı yok veya serebral palsi (CP) hastası; bunları genel gruba topladık. Bir de bizim zihinsel engelli testimiz var. Zihinsel engelli IQ mental retardasyon tanısı alan çocukların raporlarında bu yazıyorsa bu çocuklarımıza da zihinsel engelli testi oluşturduk hem ortaöğretim hem ön lisans hem lisans. Kamuoyundan bize şu sorular geldi: “Lisans mezunu bir kişi nasıl zihinsel engelli olabilir?” Olabilir çünkü aday fizik mühendisliğini bitirmiş fakat karbondioksit zehirlenmesinden dolayı hafızasında gelgitler yaşıyor ve de sağlık raporunda “zihinsel engelli” yazıyor. Aynı şekilde, uzmanlar der ki: “IQ mental retardasyonu 60 ila 70 arasında olanlar eğitilebilir. Bu çocuklar iki yıllık meslek yüksekokulunu bile bitirebilir.” O yüzden bunlara da ön lisans testi verdik, alt gruba da ortaöğretim testi verdik. 3 eğitim grubunda yaptık, ortaöğretim, ön lisans, lisans. “Zihinsel, işitme, bir de genel test” dedik; $3 \times 3 = 9$ test. Bir de bunları, soru kitapçıklarını ÖSYM Başkanlığı 9-16-18 punto olarak verdi; $9 \times 3 = 27$ tane soru kitapçığı kullandık biz bu sınavımızda. EKPSS çok farklıdır. EKPSS ÖSYM Başkanlığının önünde öncü bir sınavdır. Tekrar bir bilim kurulu oluşturulması, tekrar kurumların bir araya gelmesi, Aile Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ÖSYM Başkanlığı ve Devlet Personel Başkanlığının tekrar bu konuyu görüşmesi gerekmektedir. Bu konudaki görüşlerimi Devlet Personel Başkanlığında Başkan Yardımcısına da aktardım.

ÖSYM olarak sınav organizasyonu yapıyoruz, soruları hazırlıyoruz fakat kadrolar Devlet Personel Başkanlığından geliyor. Örneğin Devlet Personel Başkanlığı kurumlardan kadro topluyor. Karayolları memur alacak; ortaöğretim, ön lisans, lisans, şartlarını yazıyor. Özellikle, cinsiyet ayrımı artık hiçbir kadroda yok. “Cinsiyeti erkek olmak/kadın olmak”, şoförlük ve kalorifercilik, aşçılık gibi bazı kadrolar da var. Onun dışında hiçbir kadroda cinsiyet ayrımı yok. Bu sayılar da zaten çok az; kaloriferci olmak için “cinsiyeti erkek olmak” diyor, şoför olmak için “cinsiyeti erkek olmak” diyor ama onun dışındaki normal kadrolarda böyle bir ayrım yok. Engel gruplarına göre de bir seçim yapılmıyor, kimin puanı yüksekse kurumlar onu alıyor.

Üniversite sınavlarında engelli adayların yaşadığı bir kısım sorunların çözümü için Türkiye’de 7 bölgede, 15 merkezde ÖSYM’nin “jammer”lı binaları var, önümüzdeki yıllarda bütün Türkiye’de yapılması planlanmakta. ÖSYM Başkanlığının yapmış olduğu bütün sınavlarda engelli binalarımız vardır. ÖSYM Başkanlığının her ilde “engelli binası” diye ayrı bir binası vardır. Engelli binasının kriterlerini de sınav koordinatörleri belirler.

Engelliler Konfederasyonu Başkanı Turhan İÇLİ, Alt Komisyon üyeleriyle aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır.

Engelliler Konfederasyonu alanındaki 5 federasyonun üst örgütüyüz, çatı örgütüyüz ve hemen hemen her engel grubuyla ilgili çalışmalarımız var, kadın engellilere yönelik de çalışmalarımız var. Öncelikle 2002 yılında yapılan bir istatistikten çok bahsedilir, 100 bin hane halkı üzerinde engelli profili, Türkiye’de engelli profili verileri, bu istatistiklerin verdiği değerlerin çok büyük bir kısmı gerçeği yansıtmıyor. Buralardan çok yararlanıldığı zaman biz gerçeğin çok az bölümünü görme şansına sahip olabiliyoruz çünkü buralarda, örneğin engelliler arasında istihdam edilen insan oranını yüzde 22 gibi gösteriyor, eğitimi çok daha yüksek gösteriyor, vesaire. Hâlbuki biz çeşitli alan çalışmalarından ve birtakım istatistiklerin değerlendirilmesinden, analiz edilmesinden elde ediyoruz ki bu kadar yüksek rakamlar değil henüz. Bu yönde çok önemli ilerlemeler olmakla birlikte henüz sorunun çok küçük bir bölümünü çözebilmiş durumdayız

hem eğitimde hem istihdamda hem pek çok diğer alanlarda. O bakımdan onları bir tarafa bırakarak, o istatistiklere hiç dokunmayarak kendi çalışmalarımızın ürünü olan değerleri sizinle paylaşmak istiyorum.

Dünyada temel iki sosyal destek sistemi var; birincisi, engellilikten kaynaklanan giderlerin hesaplanarak engelliye bir engelli aylığı olarak, engelli ödeneği olarak aylık ödenmesiyle bu zararın tazmin edilmesi yani engellilikten doğan zararın tazmin edilmesi sistemi. Onun dışında, engelli her bakımdan, hak ve ödevler bakımından, yükümlülükler bakımından herkesle eşit durumdadır. O engellilikten kaynaklı aylığını, tazminatını -tazminat niteliğindedir bu aylık aslında- alır ve onunla hayatını takviye eder ve engellilikten doğan eksikliklerini giderir. Bu yöntemin dışında bir de çeşitli kamu hizmetleri kalemlerinden indirimler, muafiyetler şeklinde sosyal destek sistemleri var. Türkiye bu ikinci kategoriye giriyor. Bu ikinci kategorinin çok önemli maliyetleri, sosyal, psikolojik ve tabii sonuçta ekonomik maliyetleri var engellilere, topluma, toplumun çeşitli katlarına. Engellilerin her şeyden muaf olması, bağışık olması ya da hemen hemen her kalemin indirimli olarak verilmesi engelliler hakkında olumsuz bir imajın doğmasına yol açıyor ve toplumun geriye kalan kesimlerinin, özellikle yoksul kalan kesimlerinin engellilere imrenmesi ve giderek engellileri kıskanması gibi bir netice veriyor. Zaman zaman bu gibi muafiyetler hizmet sunucusu özel sektör kurumlarıyla engellilerin arasını da açıyor. Örneğin toplu taşıma araçlarından ücretsiz yararlanmada bunu görmekteyiz. Engelli eğer birinci derece engelliyse refakatçısıyla birlikte toplu taşıma araçlarından ücretsiz olarak yararlanıyor. Buna halk otobüsleri de dâhil olduğu için halk otobüsleri ile engelliler arasında sürekli tartışmalar oluyor. Otobüsler onları almıyorlar çünkü bir bedensel engelli, tekerlekli sandalyesiyle birlikte arabaya bindiğinde en az 3 kişinin yerini kaplıyor ve 3 kişinin ücretinden yoksun kalıyor araç sahibi. Araç sahibi, 3 kişiden yoksun kalacağına 1 engelliye almamakla, görmezden gelmekle zarara uğramamış oluyor. Bu gibi sorunların mutlak suretle çözülmesi gerekiyor. Ama şunu ifade edeyim, biz Engelliler Konfederasyonu olarak toplumla, toplumun çeşitli hizmet sunan kesimleriyle engellilerin arasının bu şekilde açılmasını doğru bulmuyoruz, engelliler hakkında böyle

izlenimlerin doğmasını da doğru bulmuyoruz. Bütün bunlar engelliler açısından ileriye doğru bir kayıptır yani geleceğini engeller. Aslında bu çeşit muafiyetler, mücadele alanını, iş talebini düşürüyor. Engelli birçok kalemde ayrı kalıyor, indirim, bakım hizmeti, vesaire gibi. Bir de bu tür muafiyetlerle desteklendiği zaman iş talebi, çalışma talebi ortadan kalkıyor, hatta çoğu zaman eğitim talebi de ortadan kalkıyor. Öyleyse, sadece yaşamını sürdüren, yurttaş olmayan, yurttaşlık haklarını bilmeyen, hakkını, hukukunu aramayı bilmeyen, mücadele etmeyen bir engelli tipi oluşmaya başlıyor ülkemizde. Bunun hızla önüne geçilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Şu anda özel sektörde ve kamu sektöründe 46 bin civarında engelli açığı bulunuyor. Ama hepsi istihdam edilse bile engelliler alanındaki iş sorununu henüz çözebilmiş olmuyoruz çünkü geride bekleyen yüz binlerce işsiz engelli var. Onlar için de özel girişimin özendirilmesi, KOSGEB'in, İŞKUR'un bu yönde çalışmaları var, bu yönde kredi desteği, hibeler gibi çalışmaları var. Bu alanın çok daha güçlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Engellilerin ailesiyle birlikte üretim süreçlerinin içerisine dâhil edilebilecek desteklerin, vergi kolaylıklarının veya kredi ya da hibe tarzı desteklerin geliştirilmesi gerekmekte. Çünkü bakıldığında bütün kotalar dolsa bile o kotaların bütün sorunun tamamını çözmeye yetmeyeceğini şimdiden biliyoruz. Ancak özel sektörün de bazı itirazları var: “İstedğimiz personeli istihdam edemediğimiz için her kota, bizim için gereksiz yere verilmiş bir maliyettir. Yüksek bir maliyet oluşturuyor.” Bunun nedeni de şu: Engellilerin emeğini piyasada aranabilecek bir emek hâline getirmek için gerekli eğitimleri, mesleki eğitimleri yapamıyoruz; bunun yaygınlaştırılması lazım. İŞKUR bünyesinde halk eğitimi aracılığı yapılan kurslar var ama bunlar yeterli olmuyor. Serbest piyasada engelli emeğinin talep edilebilmesi için onların emeğinin kalıfike edilmesi, kalifikasyonun sağlanması gerekiyor. Bunun için de özel eğitim süreçlerinden geçirilmeleri gerekiyor. Ayrıca işverenlerin ön yargılarının kırılması için onların eğitimi, çeşitli karşılıklı ortak projelerin gerçekleştirilmesi gerekiyor.

Eğitim alanında ilkökul, ortaokul ve lise düzeyindeki ders araç gereçlerinin karşılanması yolunda önemli adımlar atıldı. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulu bir matbaa var, körler için kurulmuş bir matbaa; o matbaa her yıl körlerin Braille kitap ihtiyacını karşılamak için birtakım çalışmalar yapıyor ama üniversite çağında henüz bu sağlanabilmiş değil, yani engelli üniversite öğrencilerinin materyal gereksinimleri ancak bizim derneklerimizin yapmakta olduğu sesli kitaplar, kabartma kitaplar yoluyla karşılanmaya çalışılıyor. Buna devletin ciddi olarak el atması, özellikle YÖK'ün bu alana el atması gerekiyor. Üniversite öğrencilerinin, özellikle özel yöntemlerle öğrenebilen engellilerin, işitme engelliler ve görme engelliler için de ders araç gereçlerinin ve materyallerinin sağlanması için bir çabanın içine girilmesi gerekiyor. Karma eğitim, “kaynaştırma eğitimi” başka bir deyişle, engelli öğrencilerin engelli olmayan diğer yaşlılarıyla aynı okullarda okuması, on beş-yirmi yıldır Türkiye’de uygulanıyor. Aslında nihai olarak doğru olan da bu ama altyapısı hazır olmayınca bu kuşaklar açısından olumsuz sonuç veriyor, o nedenle özel eğitim okullarının güçlendirilmesi gerekiyor. Destek odaları, gezici öğretmenler, ders araç gereç ve materyallerinin sağlanması, diğer her okulda bunun yapılması ve bu okulların engelli öğrencilerin erişimine uygun hâle getirilmesi. Bütün okulların bu hâle getirilmesi gerekiyor ki her yerde engelli öğrenciler eğitim yapabilsinler. Bu da uzunca bir süre alacak, o yüzden hâlâ özel eğitim okullarının desteklenmesine gereksinim olduğunu düşünüyoruz.

Engelliler Konfederasyonu Kadından Sorumlu Başkan Yardımcısı Şule SEPİN sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

Engelli kadınların sorunlarını, engellilikten dolayı dolaylı olarak etkilenen ve doğrudan sorunlardan etkilenen grup olarak ikiye ayırmak istiyorum. Dolaylı olarak şu: Bir kadın olarak engellilikten kaynaklı olan sorunlar bizi de yakından ilgilendiriyor. Mesela otobüslerde sesli sistemin şu anda büyükşehirlerde olması ve Türkiye’nin bütün illerinde bunun uygulanmaması engelliler açısından bir sorun ama bu engelli kadınları da dolaylı olarak da çok yakından ilgilendiriyor. Çocuğu engelli olan

kadınların yaşadığı sorunlar, engelli kadın olarak yaşadığımız sorunlar, bir de engelli anne olarak yaşadığımız sorunlar bulunmakta böylece üç gruba da ayırabiliyoruz. Engelli kadınlar olarak fiziksel şiddeti çok daha az görüyoruz, vicdan duygularından kaynaklı ama psikolojik şiddeti daha fazlasıyla görüyoruz. Örneğin hiçbir zaman engelli olmayan bir kadına “Sen nasıl çocuğuna annelik yapıyorsun, sen çocuğunu nasıl emziriyorsun?” gibi bir soru gelmez ama engelli kadınlar bu tür sorulara maruz kalabiliyor. Bizim amacımız engelli kadınları kendi ayakları üzerinde durabilen, yetenekleriyle, becerileriyle, aldığı destekle bütün işlerini yapabilen, yani kendi gücünü ortaya koyabilen bireyler olarak görmek. Reklamlarda, medyada hiçbir şekilde engelli bireyler bulunmuyor, bu tür görünürlüklerin aslında artırılması gerekiyor. Birçok proje çalışması var kadınlara yönelik, engelli kadınlara yönelik ama bunlar Türkiye çapında medyada yansımaları görülmediği için toplumun tamamı bundan yararlanamıyor.

Engellilerle ilgili yeterli istatistiki bilgi bulunmamakta, engellilerin bütün araştırmalara dâhil edilmesi gerekiyor. Engellilerle ilgili gerçekten konunun uzmanı olan kişiler açıklamalarda bulunmalı.

İki ayda bir çıkardığımız “Kibele” adlı bir dergimiz var, biz o dergide engelli kadınların sorunlarını dile getiriyoruz. Örneğin, görme engelli kadınlar olarak biz çocuklarımıza ders çalıştırmakta çok ciddi sıkıntılar yaşıyoruz, ilkökul döneminde etüt merkezi, özel okullarda kontenjanın artırılması gibi çözümler getirilebilir. Yine örneğin doğum yapan engelli kadınlar için bebeğin nasıl emzirileceği, ona nasıl bakım yapılacağı konusunda sağlık çalışanlarının engellileri doğru yönlendirebilmek adına eğitim almaları gerektiğine inanıyoruz. Ev aletleriyle ilgili Altı Nokta Körler Derneğinde kadın meclisimiz kuruldu. Ev aletleriyle ilgili bir kampanya yürüttük, ev aletlerine eşit erişimle ilgili, Türkiye’de 2 firmayı dikkate aldık: Arçelik ve Vestel. Arçelik artık ev aletlerini sesli bir şekilde üretecek, akıllı telefonlardan bunlar yönlendirilecek. Yani görme engelli biri için özel bir çamaşır makinası, özel bir buzdolabı istemek yerine bütün makinalarda, bütün fırınlarda bu tür uyarıların olması gerekli.

Evde bakım hizmeti -gerçekten çocuklara, yani engellilere daha çok evde bulunan kadınlar baktığı için- aslında son derece anlamlı bir hizmet, özellikle de zihinsel engelliler için çok anlamlı bir hizmet ama bu da biraz yoksullukla karışıyor. Engelli bakım hizmetinde aldıkları parayı insanlar kendilerine harcamaktan çok çekiniyorlar, çok mutsuz oluyorlar. Engelli bir çocukla uğraşmak çok daha sabır istemekte. Engelli çocuklarını uzun süreli bırakabilecekleri yerlerin olması, bu hizmetlerin planlanması engelli çocuklara sahip ebeveynleri rahat ettirecektir. Çalışma hayatına katılım konusunda engelli kadınların, özendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

9. Dokuzuncu Toplantı

Alt Komisyon, 29 Haziran 2016 tarihinde dokuzuncu toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıya, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu Sosyal Sektör İstatistikleri Daire Başkanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kronik Hastalıklar, Yaşlı Sağlığı ve Özürlüler Daire Başkanlığı temsilcileri katılmıştır.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürü İshak ÇİFTÇİ, Alt Komisyon üyeleri ile aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır.

Türkiye’de yaşlısına ve engellisine bakan, bu kimselerin bakımıyla meşgul olan bakım elemanlarının yüzde 93’ü kadın olduğundan engellisine ve yaşlısına bakan kadınlara ciddi çözümler üretmemiz gerekmektedir. Bakım yükümlülüğü altında olan kadınlar bu nedenle sağlıklarını ve eğitimlerini ihmal etmektedir. İleriye dönük olarak farklı sorunlarla da karşılaşan bu kadınların bir sosyal güvenceye kavuşturulması büyük önem arz etmektedir.

Engellilikle ilgili bir harita çıkarılması yıllardır dillendirilen ve üzerinde çalışılan konular arasında bulunmaktadır. Engellilik fiziksel veya sosyal bir sorun olması nedeniyle tespiti oldukça zor olan bir durumdur. Belirli hakların kazanılması için engellilik oranının belli bir oran üzerinde olması gerekmektedir. Örneğin engelli maaşı alabilmek için engellilik oranının yüzde 40’ın üzerinde olması gerekmektedir.

Dünyada engellilik haritasını farklı metotlarla çıkaran ülkeler var olmakla birlikte bu ülkelerin hiçbirinde yüzde yüz tüm engellilere ulaşılması gibi bir kayıt bulunmamaktadır. Ülkelerde engellilik hakkında farklı tanımlar kullanılmaktadır. Örneğin Katar kendi tanımları çerçevesinde yüzde bir engelli nüfusa sahip olduğunu düşünmektedir.

Ülkemizde bir kişinin engelli olarak adlandırılması için engelli sağlık kurul raporu edinmesi gerekmektedir. Bu rapor olmaksızın engelli tanımı içinde yer alamamaktadır. Bireysel ve sosyal farklılıklar içerdiğinden, bazı durumlarda kişi, engellilik tanımını bilmediğinden kendisinin engelli olduğunu fark etmemekte veya engelli olduğunu kabul etmemektedir. Bazı durumlarda ise engelliliği kabul etmekte ancak yararlanacağı bir hak olmadığı için kendi isteğiyle kayıtlara girmemektedir.

Engelli sağlık kurulu raporlarına başvuranlar ise engellilik durumlarına göre farklı oranlar alabilmektedir. Ancak kimse, zorunlu biçimde resmî olarak engelliliğinin tespiti için hekim muayenesine gönderilememektedir. Kişinin kendi isteği ile hareket etmesi gerekmektedir, kimse, kişisel beden veya fonksiyon yetersizliğini açıklamaya veya belgelendirmeye mecbur bırakılamaz. Aksi durum insan haklarına aykırılık teşkil eder. Bu nedenlerle sadece idari kayıtlar baz alınarak engelli sayısına ulaşılammamaktadır.

Bakanlıkların bakım parası, engelli maaşı vermesi nedeniyle kendilerinden kayıtlar üzerinden engelli sayısının istendiği belirtilmiştir ancak insanların kayda girmesi için zorlanamamasından, kayıtlara girmeyen, maaş almak istemeyen, doktora giden ancak rapor almak istemeyen insanlar nedeniyle net sayıya ulaşmak mümkün olamamaktadır.

Engelli sayısının tespitinde dünyadaki örneklerle bakıldığında nüfus sayımlarından, sıklık araştırmalarından ve idari kayıtlardan faydalandığı görülmektedir. Ancak idari kayıt istisnadır. Dünya örneklerinde olduğu gibi ülkemizde MERNİS verileri üzerinden gidilmekte ve sıklık araştırması yapılarak tahminler çıkarılmaktadır. Bu nedenle öncelikle yapılması gereken nüfus sayımlarından faydalanmak, nüfus sayımı yaparken engellilikle ilgili ilave edilecek sorulardan sonuçları elde etmek, ikinci olarak sıklık araştırması yapmaktır. Sıklık araştırması yapmak için TÜİK'te bu alanda çalışan personel sayısının artırılması gerekmektedir.

Devletler, sosyal politika çözümlerini belirlerken elindeki kaynakları nasıl dağıtacaklarını kararlaştırırlar. Eğer elinizde veri varsa ve elinizdeki kaynağı kimlere dağıtacağınızı bilebiliyorsanız o zaman belirlediğiniz çözümleri farklı seviyelere getirmek mümkündür. Örneğin yüzde 35'lik çözümleri yüzde 20'ye de çekebilirsiniz. Dolayısıyla, eğer çok kıt kaynağınız varsa, elinizdeki veriler ile bunu yüzde 50'nin üzerine de çıkarabilirsiniz. Bu durum, siyasetin, ülkenin ekonomisiyle ilgili olarak sosyal politikaları belirlerken sahip olduğu kaynağa göre düzenleme yapmasıdır.

Açıklanan nedenlerle örneğin yüzde 40 barajı konduğu için elde yeterli veri olmayınca yüzde 40'ın altında olan herkesi ihmal etmiş oluyorsunuz. Dolayısıyla, eğer doğru verilere sahip olacak olursak kaynak değerlendirmesi ile politikalar oluşturulabilir.

Engellilerle ilgili veri elde edebilmek için Amerika'da 2000'de; Brezilya, Porto Riko, Arjantin, Portekiz'de 2001'de; İran'da 2006'da nüfus sayımı yapılmış, ardından sıklık araştırmaları yapılmıştır. Nüfus sayımında ilgili soruları sorulmuş ancak bununla yetinilmeyip ardından sıklık araştırması yapılmıştır. Bazı ülkeler idari kayıtları da yapmıştır. İdari kayıtlara bakıldığında sonuçlar farklılaşmaktadır.

Ülkemizde Sağlık Bakanlığının engellilere vermiş olduğunuz raporları online sisteme girmesi gerekmektedir. Henüz sistem tam olarak işlememektedir. Bu alana ilişkin olarak, bir kez Sağlık Bakanlığı tarafından verilen engelli raporunun sisteme kaydedilmesini ve engellinin kimlik numarası ile raporun herhangi bir devlet kurumu tarafından görülebilmesini önermekteyiz.

Engelli raporları hem çocuklar için -ÇÖZGER diye adlandırılan- hem de büyükler için yeniden kategorize edildi. Bundan sonra hekimlerimiz kendisi derece vermeyecek. Balthazard olarak adlandırılan sistem sonrasında eklenen ek cetveldi hekim; bir kişinin sağlıkla ilgili olarak teşhisini koyduktan sonra sistem kendisi engellilik durumunu tayin edecek. Bu sistem dünya standardı olup farklı ülkelerde de uygulanmaktadır. Bu şekilde aynı engelden muzdarip olan birine farklı doktorlar tarafından

farklı engellilik oranları verilmeyecek, standart sağlanacak. Bu sistem tamamlandığında, Sağlık Bakanlığı bütün raporları girdiğinde, TÜİK'in dönem dönem yaptığı araştırmalara engellilik sorusu veya modülünün eklenmesi gerekmektedir. Kurgulamamız gereken model budur.

Dünyada son dönemlerde dillendirilen “inclusion”, “sosyal içirme” diye bir kavram bulunmakta. Engellilere sadece sosyal yardım vermek için politika belirlememek gerekmekte. Her engellinin ihtiyaçları farklılık arz etmekte, bazıları sosyal yardıma ihtiyaç duyarken bir kısmı ise bunun yerine yalnızca topluma katılma gereksinimi duymaktadır. Tüm engellilerin farklı ihtiyaçları bulunmaktadır. Buna göre engelliler için belirlenen politikalar da değişiklik göstermelidir.

Engelliler ile ilgili doğru verilere ulaşabilmek için TÜİK tarafından yapılan araştırmaların çoğuna engellilikle ilgili sorular veya modüller eklenmelidir. Ayrıca Sağlık Bakanlığının engelli raporlarını kayıt alma sistemine ivedilikle geçmesi gerekmektedir. İnsanlar doğrudan kendilerine engellilikle ilgili soru sorulduğunda kimi zaman kabullenemediklerinden doğru cevap vermemektedirler, soruları farklı açılardan ve farklı araştırmaların içinde sorduğunuz zaman daha doğru sonuçlara ulaşma şansına sahip olursunuz. Bunu da en doğru biçimde TÜİK'in yapabileceği düşünülmektedir.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma Geliştirme ve Proje Daire Başkanı Tayyar KUZ, Alt Komisyon üyeleri ile aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır.

İdari kayıtlarla kendi ülkesindeki engellilik profilini çıkarabilen bir ülke bulunmamaktadır. Dünyanın en gelişmiş ülkeleri olarak sayılabilen Japonya ve İngiltere’de dahi tam engelli sayısına ulaşamamaktadır. Ancak yapılan yöntem şu şekildedir: Nüfus sayımlarında soru sorulmakta ve örneklem çalışmaları yapılmaktadır. Bunun yanında idari kayıtlardan da yararlanılmaktadır. Örneğin Amerika’da Amerikan toplumu araştırması, mevcut nüfus araştırması, ulusal sağlık araştırması gibi farklı araştırmalara engellilerle ilgili soru setleri ve modüller eklenmiştir. Bu anlamda ülkemizde

de var olan araştırmaların içine engellilik modülünün eklenmesini talep ettik ancak örneklem sayısının artacağı gerekçesiyle TÜİK konuya itiraz etti. Sektörel bazda tüm Türkiye'yi kapsayan araştırmalar içerisinde engellilik modülü eklenirse engellilerin de görüşü alınarak sosyal içerme sağlanır ve ülkenin profili ortaya çıkar. Bu nedenle örneklemin artırılması gerekmekte, daha nadir olduğunu bulabilmek için de sayının artırılması gerekmekte.

TÜİK Sosyal Sektör İstatistikleri Daire Başkanı Cengiz ERDOĞAN, konuyla ilgili olarak aşağıdaki açıklamaları yapmıştır.

Her ne kadar idari kayıt üzerinden engellilikle ilgili verilerin alınamayacağı ifade edilse de İstatistik Kurumu olarak Avrupa Birliği çerçevesindeki sürekli bağlantı kurumumuz olan Eurostat da alana çıkıp insanlarla yüz yüze görüşmek yerine günümüzde sosyal istatistiklerin modernizasyonu kapsamında idari kayıtları devreye sokarak istatistiklerin oluşturulması yönünde çalışmalar yapmaktadır. Bu konuda da veri tabanı kurulması çalışmalarına 2008 yılında başlanmıştır. TÜİK, örnekler üzerinden çalışır, öbür türlü tam sayıdır yani önceki yıllarda olduğu gibi ülkedeki bütün nüfusun içeriye kapatılıp ve sayım yapılmasıdır.

Her ay yaptığımız iş gücü araştırmasında istihdamda olan engellilerle ilgili sorular da bulunmakta ancak sorun şu ki engelliliğe rastlama oranı çok düşük. Örneğin sağlık araştırmamız 10 bin hane halkına yapılan bir araştırma, sıfır yaş grubundan başlıyor, normalde Eurostat 15 artı soruyor ama bütün kapsam olsun diye sıfır artıda alıyoruz, bu nedenle 10 bin hane halkını 81 ile dağıttığınızda bunların zaten Ankara, İstanbul, İzmir büyük bölümünü alıyor, başka bir deyişle engelli bulunan hane halkına rastlama oranınız oldukça düşük. Çünkü engellilik toplumda çok sık görülen bir olgu değil. Örneğin 700 tane hane halkından engellilikle ilgili ne derece detay bilgileri alabilirsiniz? Bu çalışmalarda engellilikle ilgili ayrıntılara girmek de oldukça zor. On bin haneyle yapılan, araştırmaya konulan engellilik sorusundan alacağımız oran ile 100 bin haneyle yapılan araştırma sonuçları da farklı oranlar verecektir.

TÜİK'in engellilikle ilgili sorulara direnç göstermesi gibi bir algı yanlışır. İfade ettiğimiz husus her çalışmada engellilik sorusu sormak anlamlı sonuçlar vermeyecektir. Çünkü tahmin düzeyi düşüktür ve istatistiksel olarak kabul edilemez niteliktedir, bu nedenle yayımlanamaz.

TÜİK'in verebileceği en iyi rakamlar 2011 sonuçlarıdır, 3 milyonun üzerinde haneyle yapılmıştır. Yeniden bir çalışma yapılması maksimum 100 bin haneyle olur, bu da otuzda 1'ine tekabül etmekte. Bu nedenle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2011 sonuçlarını alması, onu temel olarak kullanması ve idari kayıtlarla bu profili özelleştirecek yani bireye dönüştürecek politikaların üzerinde çalışmasını önermekteyiz.

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kronik Hastalıklar, Yaşlı Sağlığı ve Özürlüler Daire Başkanı Dr. Banu EKİNCİ Alt Komisyon üyeleriyle aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır.

2002 yılında dünyada “Hangi hastalığınız var?” diye sorulmuş engellilere, o yüzden kronik hastalık, konjenital diye yüksek bir engelli sayısı çıkmış. Dünyada uygulanan yaklaşım ülkemizde de kabul edilmiş. 2010 yılına doğru geldiğimizde “Ne tür bir sorunla karşılaştınız?” diye sorulmuş yani “Görme engeliniz var mı, işitme engeliniz var mı?” demişiz, sonra da “Fonksiyon kaybınız var mı?” demişiz. Yani önce gruplamışız kronik hastalık, görme engelli diye, sonra da fonksiyon kaybının derecesine göre ciddi şekilde fonksiyon kaybı olanlar ve olmayanlar diye ayrı bir sınıflandırma yapmışız. Görüldüğü üzere kronolojik akışta engelliliğe bakışta böyle bir soru değişimi var. Örneğin 2002’de sorduğumuz zaman kronik hastalığın içinde diyabet vardı, sonra diyabeti ayrıca kronik hastalık olarak grupladık. Daha düşük bir rakam çıktı ama “diyabete bağlı fonksiyon kaybı” dediğiniz zaman bir fonksiyon kaybı yok diyabette, o yüzden rakam farklı şu anda. Yani aslında veriler yanlış değil, veriler birbirinden farklı.

Şu anda Türkiye’de yüzde 13,7 diyabet oranı var. Biz verileri değerlendirirken üç temel hareket noktası oluşturuyoruz. Bir toplum verisini buluyoruz, toplum verisinden sadece sıklığı buluyoruz, şiddetle ilgili ya da komplikasyonla ilgili bir şey sormuyoruz toplum verisinde. O yüzden TÜİK’ten gelen fonksiyon kaybı bizim açımızdan yeterli,

politika üretmek için fonksiyon kaybını söyledikleri için. Yani genel çerçeveyi çiziyorsunuz ilk verinizde. % 13,7 toplumda diyabet var. Sağlık kayıtlarımızda ne kadar var? 5 milyon 700 bin yani biz yüzde 50 civarına ulaşabiliyoruz gibi bir hesap yapıyoruz buradan. Bu nedenle idari kayıtlar toplumun tamamını hiçbir zaman yansıtmayacaktır.

Engelli sağlık raporlarının bu konuda farklı bir alanı var. Engelli sağlık raporları hastanede diğer sağlık raporları gibi Medula Sistemi'ne girilmiyor, Özürlü Veri Tabanı'na giriliyor. Özürlü Veri Tabanı 2006 yılında kuruldu. Online provizyon alınmıyor, şu an kurguladığımız sistemde, yeni yönetmeliğe göre hazırladığımız sistemde bu durumların hepsi kapatıldı.

2006'da kurulan Özürlü Veri Tabanı'nda, mükerrer raporları ayrıştırdığınız zaman grup grup verebilirsiniz ama örneğin görme engelini yüzde 13 gibi bir rakam çıkarmak teknik olarak zor. Çünkü kişilerin engel oranları ayrı ayrı veriliyor, total bir engel oranı veriliyor.

Şu an Özürlü Veri Tabanı'nda 41 binin üzerinde, yüzde 50'nin üzerinde zihinsel engelli raporu alan çocuk var. Yani bu tür rakamlara sahibiz zaten ama bu tüm Türkiye'yi yansıtmıyor. Sağlık Bakanlığının tüm Türkiye istatistiği var ama Türkiye toplumunu yansıtmaz. Diyabet üzerinden gideyim, Türkiye'de yüzde 13,7 diyabet var, yüzde 49-50'si sağlık hizmetine başvuruyor, yüzde 50'si daha hastalığının farkında bile değil. Bizim toplum ve idari kayıt arasındaki farkı vurgulamamızın temel sebebi bu, tüm Türkiye'yi kapsayacak kadar veri tabanında veri var ama ancak bu rakam sağlık hizmetine başvuranlar içerisindeki rakam.

10. Onuncu Toplantı

Alt Komisyon, 22.11.2017 tarihli 10. toplantısında, ilk olarak Türkiye'de bir engelli haritası oluşturulması bağlamında engellilerle ilgili faaliyet gösteren kamu kurumlarındaki kayıtlar ve konuyla ilgili istatistik çalışmalarını ele almıştır. İkinci olarak, engellilere bakmakta olan kişilere sosyal güvenlik alanında sağlanabilecek bazı kolaylıklar tartışılmıştır. Ayrıca, toplantıda, down sendromlu çocuklar ve konuyla ilgili STK'lerin

faaliyetleri de örnekler üzerinden görüşülmüştür. Toplantıya, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu yetkilileri ile sivil toplum örgütü temsilcileri katılmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürü İshak ÇİFTÇİ sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

2002 yılı nüfus sayımlarına göre süregelen hastalıklar da dâhil olmak üzere ülkemizde 8,5 milyon engelli vatandaşımız bulunmaktadır. Farklı bir yöntem kullanılarak 2011 yılında yapılan ve 2013 yılında yayımlanan bir araştırmaya göre 4,67 milyon engelli vatandaşımız bulunmaktadır.

Engellilerin tüm yaşam alanlarında ayrımcılığa uğramaksızın insan onuruna yaraşır bir biçimde toplumsal yaşama katılabilmelerini sağlamak amacıyla ulusal düzeyde politika ve stratejilerin belirlenmesi, kurumlar arası çalışmaların koordine edilmesi, izleme ve değerlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, engelli bireylerin sorunlarının tanımlanıp çözümlenmesi, belirlenen sorunlara yönelik sağlıklı öngörülerde bulunulabilmesi ve ulusal düzeyde politika ve stratejilerin belirlenmesi için geçerli, güvenilir ve karşılaştırılabilir veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Engelli bireylere ilişkin veri toplamada kullanılan araçlar ise örneklem araştırmaları, nüfus sayımları ve idari kayıtlardır.

Türkiye’de engelli bireylerle ilgili idari kayıt sisteminin geliştirilmesi konusundaki çalışmalar sürmekte olup, engelliliğe ilişkin tutulan idari kayıtların bugünkü hâliyle yetersiz olduğu bilinmektedir. Buna ek olarak, idari kayıtlar üzerinden oluşturulmaya çalışılan veri tabanı sadece belirli kriterler çerçevesinde sunulan hizmete başvuran engelli bireylere ilişkin verileri içereceğinden, idari kayıt altına alınmayan engellileri kapsamayacaktır. Bu nedenle ülke genelinde engelliliğin yaygınlığına ilişkin bir ölçü vermekten uzaktır. Uluslararası örnekler incelendiğinde engelli sıklığına ilişkin verilerin idari kayıtlar üzerinden değil, genel nüfus araştırmalarından sağlandığı görülmektedir. Söz konusu nüfus araştırmaları ülkelerin resmî istatistik ofisleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Dünyada nüfus yapısı hakkında profil çıkarmak için kullanılan veri kaynaklarının en önemlisi nüfus sayımlarıdır. Nüfus sayımlarıyla gelir, iş gücü, engellilik ve daha birçok bilgi elde edilmektedir. Ülkemizde 2007 yılından beri Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) dayalı olarak açıklanan nüfusun büyüklüğüne ve temel niteliklerine ilişkin bilgiler, genel nüfus sayımlarıyla elde edilen iş gücü, istihdam, doğurganlık, göç, engellilik gibi nüfusun demografik bilgileriyle bina ve konutlara ilişkin ayrıntılı bilgilerden yoksun kalmıştır. Bu nedenle ADNKS'den elde edilemeyen hane halkı özellikleri, iş gücü, istihdam ve işsizlik, göç ve göç nedeni, engellilik ile bina ve konut nitelikleri gibi bilgileri sağlamak amacıyla TÜİK tarafından 2011 Nüfus ve Konut Araştırması (NKA) gerçekleştirilmiş ve engelli bireylere ilişkin son derece önemli olan araştırma sonuçları 2013 yılı Temmuz ayında yayımlanmıştır.

BM 2020 dönemi Nüfus ve Konut Araştırmaları üzerine ilkeler ve tavsiyelerin yer aldığı yayında, engellilik bilgisinin toplanmasının tüm araştırmalar için temel hedeflerden biri olduğu ifade edilmekte ve engellilik verilerinin toplanmasında kullanılacak araç olarak Washington grup kısa soru setinin kullanılması önerilmektedir. Dünyada pek çok ülke nüfus sayımları ve örnekleme dayalı nüfus araştırmalarında engelliliği tespit etmeye yönelik benzer soru setlerini kullanmaktadır. Bu yolla uluslararası karşılaştırılabilir verilerin elde edilmesi mümkün olmaktadır. Ülkemizdeki araştırmalarda bu soru setinin kullanılması ulusal ve uluslararası düzeydeki çalışmaların etkili ve verimli olmasını sağlayacaktır.

Ülkemizde son yıllarda engelli bireylerin haklarının korunmasında ve gerçekleştirilmesinde önemli aşamalar kaydedilmiş olup bu hakların geliştirilmesinde ve sosyal politikanın planlanmasında tüm kamu kurum ve kuruluşlarının ve aynı zamanda birçok özel sektör kuruluşunun veri ihtiyacı artmıştır. Bu ihtiyaç devletle temasa geçmiş olan bireylerin dışında idari kayıtlara dâhil olmayan bireylerin verilerini de gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik ise ancak genel sıklık araştırmaları ile sağlanabilmektedir. Bu nedenle idari kayıtlar ile elde edilemeyecek olan ve ülkemizde engelli

sıklığına ilişkin önemli veri sunabilen tek araştırma konumunda olan Nüfus ve Konut Araştırması'ndaki engellilik modülü büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle ileriye dönük projeksiyonlar içinde yer alan “engelliliğe ilişkin 6 soruluk modülün resmî istatistik programı kapsamında çıkarılması” yerine nüfus araştırmalarının içerisinde sürekli yer alması veya engelli sıklığını belirleme amacına yönelik araştırmalar gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Engellilik modülü ülkemizde engelli profilinin ortaya çıkarılması konusunda temel veri kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

ASPB Sosyal Yardımlar Genel Müdürü Mehmet Abdulhalim TÜRKKANI sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

2022 sayılı Kanun kapsamında yaşlı ve engellilere aylık bağlanmaktadır. Yaşlı aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı ve silikozis aylığı bu kapsamdaki aylık türleridir.

2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylıkların başvuruları kişinin ikametgâhının bulunduğu il ya da ilçedeki Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfına yapılmaktadır. Başvurularda engelliler için sağlık kurulu raporu dışında belge talep edilmemesi esastır. Başvuruda bulunan kişiler ve aynı hanede birlikte yaşadığı kişilerin gelir, servet ve harcama durumu Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi üzerinden sorgulanır ve hane ziyareti yapılmak suretiyle sosyal yardım incelemesi yapılır. Başvurular, bu veriler ile mevzuat hükümleri doğrultusunda vakıf mütevelli heyetlerince karara bağlanır.

2022 sayılı Kanun kapsamında aylık alan yaklaşık 1,3 milyon kişi ve bu kişilerin bakmakla yükümlü olduğu kişiler ile 18 yaş altı engelli yakını aylığından faydalanan yaklaşık 90 bin engelli yakını genel sağlık sigortalısı sayılmaktadır. Bu vatandaşların genel sağlık sigortası primleri ASPB tarafından karşılanmaktadır.

Nafakaya ilişkin haklar saklı kalmak kaydıyla, 2022 sayılı Kanun uyarınca bağlanan aylıklar kişinin rızası olsa bile haczedilemez, başkasına devir ve temlik edilemez.

2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylıklar mart, haziran, eylül ve aralık dönemlerinde olmak üzere 3 ayda bir peşin olarak ödenmektedir. Ödeme bilgileri SMS ile bildirilmekte, ayrıca e-Devlet portalı üzerinden sorgulanabilmektedir. PTT aracılığıyla dağıtılan sosyal yardım kartı ile ödemeler alınabilmektedir, ayrıca bu kartlar alışverişlerde kullanılabilir. Talep edilmesi hâlinde kişilerin konutlarında ödeme yapılabilir.

Aylık türlerine göre 2016 yıl sonu ve 2017 Ekim ayı itibarıyla en az bir yardım almış kişi sayıları ve ödeme tutarı şu şekildedir: 2016 yılında yaşlı aylığı alan 620.019 kişiye 1.579 milyon TL, engelli aylığı alan 623.765 kişiye 2.855 milyon TL, engelli yakını aylığı alan 91.478 kişiye 327 milyon TL ve silikozis aylığı alan 189 kişiye 1.730 bin TL ödeme yapılmıştır. Toplam 1.355.451 kişiye 4.763 milyon TL ödenmiştir. Ekim 2017 itibarıyla yaşlı aylığı alan 608.135 kişiye 1.288 milyon TL, engelli aylığı alan 595.341 kişiye 2.292 milyon TL, engelli yakını aylığı alan 90.376 kişiye 271 milyon TL ve silikozis aylığı alan 178 kişiye 1.379 bin TL ödenmiştir. Toplamda 1.288.068 kişiye 3.854 milyon TL ödenmiştir.

2828 sayılı Kanun'un Ek 7. maddesi kapsamında evde bakım yardımı yapılmaktadır. Evde bakım yardımına ilişkin iş ve işlemler ASPB il müdürlükleri tarafından yerine getirilmektedir. Bu yardımdan; en az %50 engelli ve ağır engelli durumu bölümü “evet” ibareli olan, il müdürlükleri bünyesinde görev alan bakım hizmetleri değerlendirme heyetince bakıma ihtiyacı olan engelli olduğu tespit edilen ve hane içindeki akrabalar esas alınarak kişi başına düşen ortalama aylık geliri asgari ücretin aylık net tutarının 2/3'ünden az olan kişiler faydalanabilmektedir.

2828 sayılı Kanun'un Ek 7. maddesi kapsamında 2017 yılında ödenen kişi başı yardım tutarı 1.027 TL olmuştur. Evde bakım yardımı kapsamında 2016 yılında 481.228 kişiye 5.038 milyon TL, Ekim 2017 itibarıyla 499.737 kişiye 4.717 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

Yürütülen faaliyetlere yönelik 24 farklı kurumdan bilgi toplanmaktadır. Engelliler hakkında Sağlık Bakanlığı tarafından etkin bir veri tabanı oluşturulması ve diğer kurumların veri tabanlarının entegre edilmesi uygun olacaktır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü Uzmanı Aslıcan GÜLER tarafından aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir.

Bakanlık olarak 2014-2023 Ulusal İstihdam Stratejisi yürütülmektedir. Bu stratejide çeşitli eksenler mevcut olup bunlardan biri “özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması eksen”dir. Bu özel politika gerektiren grupların içinde kadınlar, engelliler ve diğer dezavantajlı gruplar da yer almaktadır. Strateji belgesinde çeşitli tedbirler yer almaktadır. Örnek olarak özel sektör işverenlerinin bilgilendirilmesi belirtilebilir. Bilgilendirme önemli bir konudur çünkü özel sektördeki işverenler, engellilere ne şekilde istihdam sağlayabilecekleri konusunda bilgi sahibi olmadıkları için engelli çalıştırmaktan kaçınabilmektedir. Bilgilendirme İŞKUR aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Bakanlık tarafından başka farkındalık artırma çalışmaları da yürütülmektedir. Bu bağlamda, “Engelli Çalışanlar için İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi” hazırlanmıştır. Rehberin içeriğinde risk değerlendirmesi, fiziksel ortam, ekipman tasarımları, iş organizasyonu ve acil durum gibi temel başlıklar yer almaktadır. Ayrıca, Türkiye İş Kurumu tarafından engelli çalışanlara destek verilmektedir. Destekler, “eğitim kursları”, “kendi işini kurma projeleri”, “istihdamı artırmaya yönelik destek teknolojileri” başlıkları altında sınıflandırılabilir.

Genel Müdürlük olarak yayımlanan projeler kapsamında oluşturulan sekiz sektörde, özel politika gerektiren grupların, özellikle engelliler bakımından iş yerlerinde nasıl özel önlemler alınmasını gerektiren hükümler hakkında bilgi verilmektedir.

Ayrıca, psikososyal riskler birimleri de mevcuttur. Engelliler için psikososyal riskler ayrıca önem arz eden bir konudur. Engelli olmayan bir kişinin bile psikososyal riskleri önemsenirken engelli olan bir kişinin psikososyal riskleri oldukça yüksek boyutlara ulaşabilmektedir. Bu konuda farkındalık artırıcı çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Örnek olarak, 8 Kasım tarihinde “mobbing”, “tükenmişlik” ve “stres yönetimi” başlıklarıyla psikososyal risk faktörleriyle ilgili bir sempozyum düzenlenmiştir.

Engelliler için ülkemizde ciddi çalışmalar yürütülmektedir. Ancak yapılması gereken faaliyetler de bulunmaktadır. Örnek olarak, engelli çalışan türüne ve sektörel ilişkisine göre eğitim modülleri hazırlanmalıdır. Bu konuda ilgili kamu kurumları ve STK'lerin iş birliği önem arz edecektir. İş ve meslek danışmanları daha aktif hâle getirilmelidir. İşverenin ya da engelli çalışanın farkındalığını artırıcı daha fazla çalışma yapılmalıdır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürü Orhan KOÇ tarafından aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir.

Engelli istihdamı önemli bir konudur. Sadece özel sektörde şu anda 109 bin engelli çalışmaktadır, 20 bine yakın açık pozisyon mevcuttur. Bazı iş yerlerinin ise kontenjanın daha üzerinde, 10 bine yakın kontenjan üzerinde engelli çalıştırdıkları görülmektedir. Engellinin yeteneklerine yönelik bir çalışma yaparak profil odaklı bir iş meslek danışmanlığı projesi 2018'de hayata geçecek ve daha da yaygınlaşacaktır. Böylece engellinin yeteneklerine göre bir istihdam ilişkisi kurulması amaçlanmaktadır.

Üzerinde önemle durulması gereken bir sorun da engelli istihdamını sağladıktan sonra bunun sürdürülebilirliğini de sağlamaktır. Engellilerin psikososyal açıdan, mobbinge uğramaması açısından desteklenmesi gerekmektedir.

Kaynakların etkin kullanımı meselesine de değinmek gerekmektedir. Bu kapsamda Bolu'da başlatılan bir projeyi anlatmak uygun olacaktır. ASPB, Sağlık Bakanlığı, belediye, Kızılay, Evde Sağlık Hizmetleri Derneğinin yürüttüğü proje ile bir yazılım üzerinden il ölçeğinde bütün kaynakların etkin kullanılmasını teminen SYDV veri tabanı üzerinden bütün veri tabanı eşleştirilmiştir. Maalesef bu proje yaygınlaştırılamamıştır. Projenin esasları daha sonra yönetmelik ile düzenlenmiştir. Konuyla ilgili olarak valiliklerde de komisyonlar kurulmuştur. Hâlihazırda illerde evde sağlık ve sosyal hizmetler komisyonu mevcuttur. Komisyonlarda ilgili bakanlıkların temsilcileri ile belediye ve ilgili STK'lerin temsilcileri bulunmaktadır. Ancak komisyonlar yeterince aktif değildir. Bu komisyonların aktif hâle getirilmesi gerekmektedir. Bir ildeki engellilerin tespit edilebilmesi için bu komisyonlar önemli görevler ifa edebilecektir. Bu bağlamda, engelliyle

ilgili ilk vaka çağrısı hangi kuruma gelirse gelsin engelliyle ilgili tespitin bütün paydaşların katılımıyla gerçekleştirilmesi ve daha sonra sürecin bu şekilde yönetilmesi çok önemlidir. Yukarıda anlatıldığı şekilde benzer bir proje Manisa’da da gerçekleştirilmiştir.

Engellilerin istihdamı konusunda, yürürlükteki mevzuat uyarınca esnek çalışma imkânı mevcuttur. Bütün bileşenleri hesaba katarak engellilerin istihdamını sağlamak noktasında ve işe girildiğinde istihdam süreçlerini takip etme noktasında bir modül geliştirilmesi gerekmektedir. Böyle bir modülün hazırlığını ASPB yapabilir. Ayrıca illerdeki az önce bahsedilen komisyonların aktif hâle getirilmesi de önemlidir.

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kronik Hastalıklar, Yaşlı Sağlığı ve Engelliler Daire Başkanı Banu EKİNCİ sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

Dünya Sağlık Örgütünün tanımına göre engelli; organ, doku ya da fonksiyon kaybı yaşaması sonucu oluşan aktivite sınırlılıkları ve hayata katılım kısıtlılıkları olan bireydir. Dünya nüfusunun yüzde 15’inin engelli olduğu tespit edilmiştir. Engellilik tespitinde 2002’den itibaren dünyada bir trend vardır; önce engelliliğin neye bağlı olduğu ve hangi yaş grubunda olduğu araştırılmış, sonra sırayla, hayata katılımın ve aktif sınırlılıkların ne olduğuna doğru tespit de biraz değişim geçirmiştir. Tespit yöntemindeki değişimler mevzuatlarımıza da yansımıştır. 2002 yılında ülkemizde yüzde 12 engelli birey olduğu belirlenmişken 2012 yılında TÜİK Sağlık Araştırması’na göre erkeklerde yüzde 7,7; kadınlarda yüzde 11 oranında ciddi kısıtlılık yaşandığı beyan edilmiştir.

Uluslararası yetiyetim sınıflaması ele alınarak engellilik değerlendirmesini nasıl yapmamız gerektiği konusuna da değinmek gereklidir. Birinci alan halk durumunu tespit etmek, ikinci alan da aktivite sınırları ve katılım kısıtlılığının değerlendirilmesidir. EKİNCİ tarafından bu konuda Kanada ve İngiltere örnekleri anlatılmıştır. Örneklerde, genellikle yerel, çok paydaşlı bir komite değerlendirmeyi yapmaktadır. Yerel düzeyde, komitede engelli birey ve ailesi de yer almakta ve ilk olarak engelli bireyin ya da ailenin gelir durumu incelenerek sürece başlanmaktadır. Sağlık durumundan değil, gelir

durumundan başlanmakta ve gelir durumu iyi olanlar bu değerlendirmeye alınmamaktadır. İngiltere ve Kanada örneğindeki değerlendirmelerde, kişinin hastalığının varlığı ve şiddeti diğer kurumlar için yeterlidir. Engelli bireylerin hangi hizmete ihtiyacı olduğu da bu bahsettiğimiz komisyonda tespit edilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki değerlendirme, önce mali durum değerlendirmesi, sonra sağlık durumu değerlendirmesi, sonra hizmet ihtiyacının değerlendirilmesidir.

Ülkemizdeki mevzuatta ise kişinin hastalığının varlığı ve şiddeti kurumlar için yeterli değildir; ayrıca ağır engelli olup olmadığı, yüzde oranının ne kadar olduğu gibi ilave bilgiler gereklidir. Bu da mevzuata göre ancak sağlık kurulu raporu ile mümkün olabilmektedir.

Alt Komisyon üyelerinin sorularına cevaben EKİNCİ, saha araştırmasıyla idari kayıtlara dayalı araştırma sonuçları arasındaki temel farklılığın saha araştırmasında beyan esaslı engellilik tespiti yapılabilmesi olduğunu, idari kayıtlarda ise tıbbi değerlendirmeler ve ölçümlerle daha objektife yakın değerlendirme yapmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. EKİNCİ, ayrıca Sağlık Bakanlığının bahsedilen bu konuların bütünleşik hâle gelmesi için bazı çalışmalar yürüttüğünü, bu bağlamda e-rapor sistemi hazırlandığını ve bütün sağlık kurulu raporları, engelli sağlık raporu ve doğum raporunun bu sisteme dâhil olacağını da ifade etmiştir.

Sunumunun devamında EKİNCİ aşağıdaki şekilde görüşlerini belirtmiştir.

Hâlihazırda ülkemizdeki engellilik tespiti, en az beş hekimin yer aldığı sağlık kurulu tarafından Sağlık Bakanlığının yetki verdiği 350'nin üzerinde hastanede yapılmaktadır. Bununla birlikte 350 hastanenin yerelde, kendi işleyişinde farklılıklar olabilmektedir. Bu konuda standardizasyon çalışmaları devam etmektedir.

Engelli sağlık kurulu raporunun başvurudan sonra yirmi gün içerisinde tamamlanması gerekmektedir. Çocuk raporlarında üst ihtisaslar olduğu için süre biraz daha uzayabilmektedir.

Ayrıca bir bireyin birkaç engelli değerlendirmesi olabilmektedir. Bir kişi A hastanesine gidip 2 farklı hastalığını söyleyip B hastanesine gidip 4 farklı hastalığını söyleyip farklı raporlar alabilmektedir. İlâveten, kaza ve yaralanma geçirdiği için sigorta şirketleri tarafından sadece kaza ve yaralanmaya özgü rapor isteyen kişiler de mevcuttur. Bu nedenle, hastanelerin verdiği raporlar tutarsızmış gibi görünmekle birlikte aslında özele inildiğinde raporlar tutarlı, buna karşın hastaneye verilen bilgilerin az ya da farklı olduğu görülebilmektedir.

Engellilik tespiti için alınan raporlar hakkında standardizasyon çalışmaları kapsamında hekimlerin kullandığı Hastane Bilgi Yönetim Sistemi mevcuttur. Bu sistemden engelli sağlık raporu verilmesi için yazılım hazırlanmaktadır. Böylece online tek protokol olacak ve mükerrer raporlar ayrıştırılabilecektir. Böylece tüm hastaneler tüm raporları görebileceği için olası tutarsızlıklar da en alt seviyeye indirilebilecektir.

Alt Komisyon üyelerinin sorularına cevaben EKİNCİ, ağır engellilik ile engellilik arasındaki fark hususunda; fonksiyon kaybı yaşanmasının engellilik, fonksiyon kaybına bağlı günlük yaşam aktivitelerinde başka birine muhtaç olma durumunun ise ağır engellilik teşkil ettiğini ifade etmiştir. Yüzde 50'nin üzerindeki herhangi bir rakamda ağır engelli olunabileceği gibi olunamayabileceği de ifade edilmiştir. Ağır engellilikte esas olan, birine muhtaç olmaktır. Hâlihazırdaki Yönetmelik'le "ağır engellilik" tanımı kaldırılmış, ağır engellilik yerine "bakıma ihtiyacı olan birey" tanımı getirilmiştir.

Samsun Halk Sağlığı Müdürü Mustafa KASAPOĞLU sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

2011 yılında Samsun Sağlık Müdürlüğü olarak engelli veri tabanı oluşturulması faaliyetlerine başlanmıştır. Birçok gerekçe yanında özellikle engelliler arasında oluşabilecek fırsat eşitsizliğini gidermek bu faaliyetin başlıca gerekçesi olmuştur. Bu kapsamda, İl Sağlık Müdürlüğü koordinasyonunda Sağlık Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 19 Mayıs Üniversitesi Etik Kurulu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı İŞKUR ve sosyal

yardımlaşma vakıflarından müteşekkil bir grup oluşturulmuştur. Daha sonra belediyeler de çalışma gurubuna dâhil edilmiştir. Faaliyetlerin amacı; Samsun'da mevcut engelli bireylerin haritasını çıkarabilmek ve böylece yaşayan engelli bireylerin sağlık, eğitim, sosyo-demografik durumlarını tespit etmek, engelli bireylerin engel nedenlerinin tespitinin yapılarak bu bireylere sunulan koruyucu, önleyici, destekleyici sağlık hizmetlerinin geliştirilmesini ve yaşam kalitelerinin artırılmasına katkı sağlamak, elde edilen bu bilgilerin engelli veri tabanına aktararak engelli bireylere ait güncel veri bankasını oluşturmak, yine, engelli veri tabanı aracılığıyla engellilerin takibinin yapılarak başta sağlık olmak üzere, sosyal hizmetler, eğitim, istihdam, spor ve diğer alanlarda kamu kurumları ve diğer kurumlar tarafından sunulan hizmetlerin hızlı ve etkin verilmesini sağlamak, engelli bireylere sunulan koruyucu, önleyici, destekleyici hizmetlerin geliştirilmesi yoluyla engellilerin yaşam kalitesinin artırılmasına destek sağlamaktır.

Bu kapsamda yapılan hazırlık toplantıları sonrasında anket formları güncellenmiş, veri tabanı oluşturmak amacıyla otomasyon programı satın alınmıştır. Kamu kurumlarından elde edilen veriler sisteme işlenmiştir. Ayrıca saha taraması da yapılmıştır.

Samsun nüfusu ilçeleriyle beraber şu an itibarıyla 1 milyon 295 bin 927 kişiden oluşmaktadır. Projeden elde edilen sonuçlara göre, ağustos ayı itibarıyla 147.274 engelliye ulaşılmış ve kayıt altına alınmıştır. Bu kişilerin cinsiyet ve engellilik durumuna göre dağılımları, erkek bireyler 77.488 ile yüzde 42'lik dilimde, kadın bireyler ise 105.173 ile yüzde 57,58'lik dilimdedir. Veri tabanlarının sonuçlarına göre 1/8/2017 tarihi itibarıyla Samsun'da tespit edilen engelli oranı yüzde 14,1'dir. Bu oranın yüzde 4,97'si ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelliler; yüzde 9,13'ü kronik hastalığı olanlardır.

Cinsiyete göre dağılım ve yaş grup aralığına bakıldığında Samsun'da engellilerin 60-69 yaş arası ağırlıkta olduğu görülmektedir. Süren hastalıklar bakımından özellikle yaş grubu olarak yine 60-69 yaş arası dikkat çekmektedir.

Toplantının devamında Samsun İl Sağlık Müdürlüğü Temsilcisi Caner KAŞKU, Samsun’da engellilerin kayıtlarının tutulduğu veri tabanının detayları hakkında Alt Komisyon üyelerini bilgilendirmiştir.

ASPB Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma Geliştirme ve Proje Daire Başkanı Tayyar KUZ, sunumunda, engellilerle ilgili veri tabanı oluşturma konusunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

Dünyada birçok ülkede kaba engellilik prevalansı genel bir anket sistemiyle çıkarılmaktadır. Bu kapsamda kişilere “Hareket güçlüğü var mı? Görmenizde güçlük var mı? İşitmenizde güçlük var mı?” gibi sorular sorulmaktadır. Bir ülkenin bütün engellilik prevalansını idari kayıtlardan sağlaması mümkün değildir. Ayrıca sahada beyana dayalı yapılan taramalarla idari kayıtların bir potada birleştirilmesi de mümkün değildir. Bu konuda yapılması gereken, diğer ülkeler gibi genel sıklık araştırmalarını anket yöntemiyle yapmak ve aynı zamanda idari kayıtları güçlendirmektir. İdari kayıtlardan spesifik olarak yararlanmak mümkündür. Bununla birlikte, beyan esaslı araştırmalarla idari teknik kayıtların birleştirilerek bir engelli haritası oluşturulması bahsedilen şekilde çok zordur. Her iki yöntemin kullanılabileceği alanlar birbirinden farklıdır.

Konuya istatistik perspektifinden yaklaşan TÜİK Başkan Vekili Mehmet AKTAŞ sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

İstatistik uluslararası standartları olan bir konudur. Genel sayımlara ve idari kayıtlara dayalı olarak oluşturulan çerçeve üzerinden örneklemeye dayalı araştırmalar yapılabilmektedir. Bütün istatistik kurumları bu usulle çalışmaktadır.

Bazı ülkelerde, örneğin Finlandiya’da saha çalışması yapılmadan genel nüfus sayımı yapılmaktadır. İdari kayıtları zayıf olan ülkelerde ise orta düzey zayıflıkta olan idari kayıtlarda hedef grubunun çerçevesi belirlenmekte ve detay bilgiler için alana gidilmektedir. Örneğin ABD’de bu şekilde çalışılmaktadır. Bizim de içinde bulunduğumuz gruptaki ülkelerde ise idari kayıtlardan bağımsız olarak alanda sayım coğrafyası oluşturulmaktadır. Bir genel nüfus sayımı unsuru olarak konut bilgisi, demografik temel bilgiler, iş gücü durumu, sağlık durumu, eğitim durumu,

göçle ilgili bilgiler ve engellilikle ilgili bölümler vardır. Bu formlar standart olup BM düzenlemeleri çerçevesinde üretilmiş formlardır. Sonuçta 20'nin üzerinde ülke alana hiç gitmeksizin bu formu üretebilmektedir.

Ülkemizde en son 2000 yılında klasik usulle sayım yapılmıştır. Bu tarihten önce nüfus sayımı beşer sene, daha da geriye giderseniz onar sene arayla yapılmıştır. 2007 yılında adrese dayalı nüfus kayıt sistemini Türkiye İstatistik Kurumu kurup İçişleri Bakanlığına devretmiştir.

2020 senesi için tüm dünyada nüfus sayımı yapılması planlanmaktadır. Ülkelerde yapılacak nüfus sayımı bir veya iki yıl önce veya sonra yapılabilecektir. Bu kapsamda ülkemizde de bahsedildiği şekilde nüfus sayımı yapılması planlanmaktadır. Bu sayımda Birleşmiş Milletlerin tedavüle sunduğu soru kâğıdında yer alan modüller kullanılacaktır ve engellilerle ilgili bir modül de veri toplama esnasında kullanılacaktır.

Alt Komisyon üyelerinin engellilerle ilgili sayımın daha erken bir tarihte yapılıp yapılamayacağı sorusu üzerine AKTAŞ tarafından, söz konusu çalışmanın yapılmasının TÜİK'in mevcut personeli kadar geçici istihdam gerektireceği, bu durumda verilerin doğruluğu açısından sorunlarla karşılaşılabilmesi gibi hususlar açıklanmıştır.

Konuyla ilgili olarak görüşlerini belirten Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürü İshak ÇİFTÇİ, saha araştırmasının belirli zorluklarının olacağının bilindiği ancak talep odaklı kayıt sistemiyle, idari kayıt sistemleriyle elde edilen bilgilerle Türkiye'nin engelli haritasını çıkarabilme ihtimalinin bulunmadığını, bu doğrultuda, engellilerle ilgili bir sıklık araştırmasının TÜİK'in kadroları ile yapılabileceğini, sıklık araştırmasından elde edilecek bilgilerle idari kayıtların bir şekilde birlikte değerlendirilmesi gerekliliğini ifade etmiştir.

TÜİK Başkan Vekili AKTAŞ tarafından ise sıklık araştırması ile ifade edilmek istenilen hususun engellilerle ilgili ferdi bilgilerinin ilgili kurumlar tarafından bilinmesi ise bunun teknik olarak bir sayım olacağı ve sayım bilgisinin detaylarının uluslararası normlar uyarınca herhangi bir kurumla paylaşılmasının mümkün olmadığı, eğer TÜİK'in operasyonel

imkânlarından faydalanılarak adresle irtibatlı ferdî engellilik bilgilerine yönelik ihtiyacın giderilmesini teminen bir araştırma yapılması isteniyorsa bu konuda özel bir kanun çıkarılması gerektiği ifade olunmuştur.

Konuyla ilgili olarak Banu EKİNCİ tarafından şu hususlar ifade edilmiştir.

Ülke düzeyinde sıklık araştırmalarında beyan usulünde Washington grup soru setindeki 5-6 soru, TÜİK'in şu anki halk araştırmalarındaki sorular içerisinde zaten mevcuttur. Engellilik rakamları bakımından toplum genelinde tahmini durumu belirlemek için bu rakamlar kullanılmaktadır. İdari kayıtlarda, sağlık kurulu raporlarında ise yalnızca kişinin hastalığıyla ilgili bilgiler olup yaşam aktiviteleriyle ilgili bilgiler yoktur. Diğer bir deyişle, MEDULA'ya aktarılan bilgilerde günlük yaşam aktivitelerine katılımı ile ilgili, kısıtlılıkla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Sağlık kayıtlarında bulunabilecek bilginin de aşamaları vardır. Birincisi, ICD koduna göre kişinin hastalık bilgisi bulunabilir. İkincisi, bununla ilgili bir ilaç ve tıbbi cihaz için rapor alınıp alınmadığı bulunabilir. Üçüncüsü de engelli veri tabanına bakarak engel grubu, yüzde engellilik oranı ve günlük yaşam aktivitesinde ağır engeli olup olmadığı bulunabilir. Politika belirlemek için önce hangi düzeyde bilgiye ihtiyaç olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

Down Sendromu Derneği Başkan Yardımcısı Fulya EKMEN, down sendromlu çocuklarla ilgili aşağıda yer alan konuları Alt Komisyon üyeleriyle paylaşmıştır.

Down sendromlu çocuklar bakımından sosyal desteklere ulaşmak için belirli bir takım prosedürlerden geçmek gereklidir. Öncelikli olarak sağlık kurulu raporu alınması gereklidir. Sağlık kurulu raporu alınmadan eğitim hakkında yararlanılamamaktadır. Sağlık kurulu raporunun alınmasında ise bazı sorunlarla yaşanmaktadır. Down sendromu genetik bir farklılık olup kan testiyle de kanıtlanabilmektedir. Bununla birlikte, down sendromlu çocuklar bakımından durumun tespitinde 0-3 yaş aralığında sağlık kurullarına başvurulduğunda değişik hastanelerde değişik uygulamalarla karşılaşılmaktadır. Ayrıca rapor alabilmek için hastaneye birden fazla defa gidilmesi gerekmektedir.

Engelli bireylere yönelik desteklerde gelir kriteri her zaman doğru sonuç vermemektedir. Özellikle down sendromlu çocuklara yönelik eğitim hizmetleri çok pahalıdır ve bu konularda down sendromlu çocuklara sahip aileler desteklenmelidir.

Yurt dışında konuyla ilgili olarak bireyselleştirilmiş bütçe uygulamaları söz konusudur. Bu şekilde desteklenecek çocuklar ve ailelere daha etkin yardım yapılabilmektedir.

Toplantının devamında Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dernekleri Federasyonu Genel Sekreteri Mine TUNÇEL sunumunda aşağıdaki hususlara değinmiştir.

Federasyon 20 dernekten oluşmaktadır. Dernek mensupları genellikle sağlık alanında çalışmış kişilerden oluşmaktadır. Federasyon bünyesinde dernekler tüm dezavantajlı gruplarla ilgili olarak çalışmaktadır.

İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığıyla iş birliği içinde çeşitli projeler yürütülmektedir. Bu kapsamda örnek olarak “Hastam Emin Ellerde” adlı projede 40 kadına (engelli yakını, çocuğu olan, hasta bakan ya da iş sahibi olması gereken, sosyoekonomik olarak dezavantajlı kadınlara) hasta ve yaşlı refakatçisi eğitimi verilmiştir. Evde bakım hizmeti gerçekleştiren kadınlara psikososyal destekler de verilmektedir.

Başka bir proje “Gönül Komşusu Projesi”dir. EVSAD’ın yürüttüğü proje, komşuluk kültürünü harekete geçirmek için başlatılmıştır. Etimesgut’ta 50 gönüllü kadın tarafından çevrelerindeki hasta, yaşlı ve engellilere tamamen gönüllülük esasıyla, komşuluk kültürüyle bakım hizmeti sunulmaktadır. Projenin başka illerde de uygulanması gündemdedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürü Orhan KOÇ tarafından, engellilere bakan kadınlara maaş verildiği ancak engellilere bakmakta olan kişilerin sosyal güvenlik haklarının ilerletilmesi bakımından İŞKUR, SGK ve ASPB iş birliğinde çalışmalar yapılmasının uygun olacağı ve farklı kurumlara dağıtılmış kaynakların bütünleştirilerek bakım sigortası şeklinde yönetilmesinin uygun olacağı, aynı zamanda engelli bireylere sahip ailelerin psikososyal olarak da desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

2. TÜRKİYE’DE ENGELLİLİK İSTATİSTİKLERİ VE MEVCUT DURUM

Veri ve istatistik çalışmaları diğer sosyal alanlarda olduğu gibi engellilik alanında da oluşturulan politika ve uygulamaların etkililiğinin değerlendirilmesi ve engelli vatandaşlara sunulan hizmetlerin geliştirilmesinde temel dayanaktır. Bu kapsamda engelli bireylerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında diğer bireylerle birlikte yer alarak haklarından yararlanabilmelerinin sağlanması ve bu hakların geliştirilmesi için gerekli politikaların formüle edilmesi ve geliştirilmesinde yol gösterecek veri ve istatistikler büyük önem taşımaktadır.

Engelli bireylerin sorunlarının tanımlanıp çözümlenmesi, belirlenen sorunlara yönelik sağlıklı öngörülerde bulunulabilmesi ve engellilerin tüm yaşam alanlarında ayrımcılığa uğramaksızın insan onuruna yaraşır bir biçimde toplumsal yaşama katılabilmelerini sağlamak amacıyla ulusal düzeyde politika ve stratejilerin belirlenmesi için geçerli, güvenilir ve uluslararası alanda karşılaştırılabilir veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Ulusal politikaların engellilik boyutunu kapsamaması ancak bilgi toplama ve bilginin sürdürülebilirliğinin sağlanması ile mümkündür.

Engellilikle ilgili istatistikler engellilerin sayılarına ve niteliklerine ilişkin veri sunmanın yanında sunulan hizmetlerin niteliğine ilişkin veri sağlayacak olması bakımından da büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda diğer nüfus gruplarında olduğu gibi engellilikle ilgili verilerin elde edilmesinde de nüfus sayımları, örneklem araştırmaları ve idari kayıtlardan veri toplama öne çıkmaktadır. Nüfus yapısı hakkında fikir sahibi olmak için kullanılan veri kaynaklarının en önemlisi nüfus sayımları olarak kabul edilmektedir. Nüfusa ilişkin temel demografik eğilimleri ortaya koyan nüfus sayımlarıyla nüfusun yapısının yanı sıra gelir, iş gücü, engellilik ve daha birçok bilgi elde edilmektedir.

Bununla birlikte uluslararası örnekler incelendiğinde engelli sıklığına ilişkin verilerin genel nüfus araştırmalarından elde edildiği görülmektedir. Söz konusu nüfus araştırmaları ülkelerin resmî istatistik ofisleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

İdari kayıtlar ise sadece belirli kriterler çerçevesinde sunulan hizmete başvuran engelli bireylere ilişkin veriler sağlamaktadır. Bu nedenle idari kayıtlardan sağlanan veriler sunulan hizmetin engelliler açısından geliştirilmesine yönelik önemli veriler sağlamakla birlikte ülke genelinde engelliğin sıklığına ilişkin bir veri sunmamaktadır.

Ülkemizde de engellilik konusundaki veriler, idari kayıt sistemleri, araştırmalar ve nüfus araştırmaları aracılığıyla sağlanmaktadır. Engellilere ilişkin veriler, genel araştırmalara engellilik modülünün dâhil edilmesi ya da engellilerin belirli alanlardaki durumlarını ortaya koymaya yönelik özel kapsamlı araştırmalar ile elde edilmektedir.

2.1. Ülkemizde Engelli Sıklığına İlişkin Veri Sunan Temel Araştırmalar

2.1.1. Türkiye Özürlüler Araştırması

Türkiye’de engellilerin nüfus içindeki oranının ve sorunlarının belirlenmesine ilişkin ulusal düzeyde yapılan ilk araştırma 2002 yılında Türkiye İstatistik Kurumu ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (mülga) iş birliği ile gerçekleştirilen “Türkiye Özürlüler Araştırması”dır. Ülkemizde bilgi ve veri eksikliğini gidermek amacıyla 90’lı yıllarda tüm dünyada hâkim olan medikal bakış açısıyla gerçekleştirilen araştırmada, Türkiye’de engellilerin sayısı, oranı, sosyoekonomik yapısı, sosyal yaşamda karşılaştıkları sorunlar, beklentileri, engel türü, engelin oluş sebebi, bölgesel farklılıkların ölçülmesi ile süregelen hastalığa sahip olma oranları ortaya çıkmıştır. 2002 Türkiye Özürlüler Araştırmasında engelli nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12.29 (8.431.508 kişi)’dur. Bu oran içerisinde ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin oranı %2.58 (1.772.305 kişi) iken, süregelen hastalığı olanların oranı ise % 9.70 (6.659.203 kişi)’dir.

2.1.2. Nüfus ve Konut Araştırması

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de engellilerin profiline ilişkin veri toplama kriterleri dönüşüm göstermektedir. 2000’li yıllarda dünyada engelli sıklığını ölçen sorular (birçok kronik hastalık sorusu artık sorulmamakta)

ve soru sistemi değişmiştir. Bu dönüşümün etkileriyle dünyada kabul gören yeni soru sistemi kullanılarak 2011 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Nüfus ve Konut Araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırmadaki engelliliğe ilişkin sorular, bu alanla ilgili Birleşmiş Milletler bünyesinde çalışan ve sayımlar ile araştırmalar için engellilik soru seti geliştiren “Washington Grup” önerileri temel alınarak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Söz konusu soru seti aynı zamanda Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilen işlevsellik, engellilik ve sağlığın uluslararası sınıflandırılması (ICF) ile de uyumlu bir şekilde oluşturulmuştur. Nüfus ve Konut Araştırması; engellilik tanımı ve sınıflandırmasındaki yeni yaklaşımla beraber, tıbbi yaklaşımdan (organ kaybı, işlev bozuklukları) ziyade, engellilik konusunda fonksiyonlardaki sınırlılıklara odaklanmaktadır.

Araştırmada görme, duyma, konuşma, yaşlılarına göre öğrenme/basit dört işlem yapma, hatırlama/dikkatini toplama alanları ve hareket güçlüğü (yürüme, taşıma, tutma ve merdiven inip çıkma) alanlarında engellilik tanımlanmıştır. Araştırma kapsamında bu alanlardan en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten kişiler en az bir engeli olan nüfus kapsamına alınmıştır.

Türkiye genelinde engelli bireylerin il bazında dağılımını tahmin eden son araştırma “2011 Nüfus ve Konut Araştırması”dır. Araştırma; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’nden (ADNKS) elde edilemeyen verileri il düzeyinde sağlamak amacıyla 3 Ekim-31 Aralık 2011 tarihleri arasında, örnekleme yöntemiyle seçilmiş sayım bölgelerindeki yaklaşık 2.2 milyon haneyle ve tam sayım yöntemiyle kurumsal yerlerde bulunan tüm kişilerle yapılmıştır.

2011 yılında TÜİK tarafından gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırmasıyla Türkiye genelinde hane halklarının yaklaşık % 13’ünden bilgi derlenmiştir. Yaklaşık 9 milyon birey ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2013 yılı Temmuz ayında yayımlanmıştır. Engellilik tanımı ve sınıflandırmasındaki yeni yaklaşımla beraber Nüfus ve Konut Araştırması’nda engellilik; tıbbi yaklaşımdan (organ kaybı, işlev bozuklukları) ziyade fonksiyonlardaki sınırlılıklara odaklanmaktadır.

Araştırmada engellilik; görme, duyma, konuşma, yaşlılarına göre öğrenme/basit dört işlem yapma, hatırlama/dikkatini toplama alanlarıyla hareket güçlüğü (yürüme, taşıma, tutma ve merdiven inip çıkma) alanlarında tanımlanmıştır. Araştırma kapsamında bu alanlardan en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten kişiler en az bir engeli olan nüfus kapsamına alınmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre engelli bireylerin yaş ve cinsiyete göre dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır. Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre, en az bir engeli olan (3 ve daha yukarı yaş) nüfusun oranı % 6,9 (Belirlenen fonksiyonlarda biraz zorlandığını beyan edenler en az bir engeli olan nüfus kapsamına dâhil edilmemiştir.)’dur. Erkeklerde % 5,9 olan bu oran kadınlarda % 7,9’dur.

Tablo 4: Genel Nüfus İçinde Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre En Az Bir Engeli Olan Nüfus (2011)

Yaş grubu (3 ve daha yukarı yaştaki nüfus)	En az bir engeli olan nüfus					
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
	Kişi Sayısı (Bin)			(%)		
Toplam	4 876	2 085	2 792	6,9	5,9	7,9
3-9	196	110	86	2,3	2,5	2,1
10-14	139	81	58	2,1	2,4	1,8
15-19	145	85	61	2,3	2,6	2
20-24	170	110	60	2,7	3,4	2
25-29	166	96	70	2,6	3	2,3
30-34	207	111	96	3,2	3,4	3
35-39	228	115	113	4	4	4,1
40-44	241	112	128	5,1	4,7	5,6
45-49	332	143	188	6,9	5,9	7,8
50-54	330	133	198	8,8	7,1	10,7
55-59	417	157	259	12,1	9,2	15
60-64	419	149	269	16,5	12,3	20,4
65-69	425	158	267	23	18,3	27,2
70-74	458	169	288	31,9	26,3	36,3
75 +	1 006	356	650	46,5	40,9	50,3

Not: Engelli nüfus oranı hesaplanırken; ilgili faaliyeti yaparken çok zorlandığını ve bu aktiviteleri hiç yapamadığını beyan edenlerin toplam nüfus içindeki payı esas alınmıştır.

Nüfus ve Konut Araştırması kapsamında; engel gruplarına göre engelli bireylerin eğitim durumları, medeni durumları, temel iş gücü göstergeleri, eğitim durumuna göre temel iş gücü göstergeleri, illere ve cinsiyete göre engel grupları, yaş grubu ve cinsiyete göre engel gruplarına ilişkin sonuçlar incelenebilmektedir.

Tablo 5: Genel Nüfus İçinde Engel Grubuna Göre Engelli Nüfus⁽¹⁾ (2011)

Engel Grubu	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
	Kişi Sayısı (Bin)			(%)		
Görmede zorluk yaşayanlar ⁽²⁾	1 039	478	561	1,4	1,3	1,5
Duymada zorluk yaşayanlar ⁽³⁾	836	406	429	1,1	1,1	1,2
Konuşmada (konuşma bozukluğu, tutukluk, kekemelik gibi nedenlerden dolayı) zorluk yaşayanlar ⁽⁴⁾	507	278	229	0,7	0,8	0,6
Yürümeye, merdiven çıkmada / inmede zorluk yaşayanlar ⁽⁴⁾	2 313	861	1 452	3,3	2,4	4,1
Birşeyler taşımada / tutmada zorluk yaşayanlar ⁽⁴⁾	2 923	1 136	1 787	4,1	3,2	5,1
Yaşlılarına göre öğrenmede / basit dört işlem yapmada / hatırlamada dikkatini toplamada zorluk yaşayanlar ⁽⁴⁾	1 412	565	847	2,0	1,6	2,4

(1) Engelli nüfus oranı hesaplanırken; ilgili faaliyeti yaparken çok zorlandığını veya bu faaliyeti hiç yapamadığını beyan edenlerin toplam nüfus içindeki payı esas alınmıştır.

(2) Görmeye yardımcı araç kullananlardan bu araçları kullanmalarına rağmen görmede çok zorlandığını belirtenler ile hiç görmediğini belirtenler dâhildir.

(3) İşitmeye yardımcı araç kullanmalarına rağmen işitmede çok zorlandığını belirtenler ile hiç duymadığını belirtenler dâhildir.

(4) 3 ve daha yukarı yaştaki nüfusu kapsamaktadır.

2.1.3. Türkiye Sağlık Araştırması

Ülkemizde engellilikle ilgili göstergelerin elde edildiği bir diğer araştırma Türkiye Sağlık Araştırması'dır. TÜİK tarafından 2008 yılından itibaren iki yılda bir düzenli olarak bireylerin genel sağlık durumunun ortaya çıkarılması ve kalkınma göstergeleri içerisinde önemli bir paya sahip olan sağlık göstergesine yönelik bilgilerin elde edilmesi amacıyla Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) metodolojisiyle uyumlu olarak Sağlık Araştırması gerçekleştirilmektedir. Bu araştırma ile 15 ve daha yukarı yaştaki bireylerin genel sağlık durumu, kronik hastalıkları, günlük aktivitelerini yürütmedeki fonksiyonel yeterlilikleri, kişisel bakım gibi pek çok değişken elde edilebilmektedir.

Araştırmadan görme/işitme sorunu olanlar, yürüyemeyenler/merdiven inip çıkamayanlar, öğrenmede/hatırlamada zorluk çekenler, giyinme, tuvalet kullanımı, banyo yapma gibi kişisel bakım faaliyetlerini gerçekleştirirken zorluk çekenler gibi engellilikle ilgili göstergeler elde edilmektedir. Ancak bu göstergeler 15 yaşın altındaki bireyleri kapsamamaktadır.

Bu araştırmaların yanında Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından özel engellilik araştırmaları da yapılmıştır. Bu araştırmalar içerisinde Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, Türkiye'de Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması, İş gücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi Araştırması, Kamuda Engelli İstihdamının Analizi Araştırması, Destek Özel Eğitim Hizmetlerinin Verimliliğinin Araştırılması, Sosyal Mesafenin Azaltılması Kampanyası ve Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Araştırması yer almaktadır.

Ülkemizde son yıllarda engelli bireylerin haklarının korunmasında ve gerçekleştirilmesinde önemli aşamalar kaydedilmiş olup, bu hakların geliştirilmesinde ve sosyal politikanın planlanmasında tüm kamu kurum ve kuruluşlarının ve aynı zamanda birçok özel sektör kuruluşunun veri ihtiyacı artmıştır. Bu ihtiyaç devletle temasa geçmiş olan bireylerin dışında idari kayıtlara dâhil olmayan bireylerin verilerini de gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik ise ancak genel sıklık araştırmaları ile sağlanabilmektedir.

2.2. İstatistik Çalışmalarında Sorun Alanları

- Eğitim, sağlık, istihdam gibi temel alanlarda, kadın, çocuk, yaşlı ve engelliliğe ilişkin istatistikler karşılaştırıldığında, engelli bireylere ilişkin verilerin ülkemizde yeterli düzeyde olmadığı ve özellikle politika ve programların geliştirilmesi için kapsamlı istatistik çalışmalarına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.
- Engelli sıklığına ilişkin verilerin genel nüfus araştırmalarından elde edildiği ve araştırmalar arasındaki sürenin uzun olabileceği belirlenmiştir.
- İdari kayıtlar sadece belirli kriterler çerçevesinde sunulan hizmete başvuran engelli bireylere ilişkin veriler sağlamakta, ancak ülke genelinde engelliliğin sıklığına ilişkin bir veri sunmamaktadır.

2.3. Engellilik Alanındaki İstatistiklerin Geliştirilmesi için Öneriler

- Tüm dünyada ulusal istatistik kurumları tarafından yapılan, engelli sıklığını tespit etmeye yönelik gereksinim duyulan araştırmanın Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 10 yıllık periyotlarla yapılması,
- Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen örneklem hacmi uygun olan araştırmalara engellilik bazında ayrıştırılmış verilerin elde edilebilmesini sağlayacak bir sorunun eklenmesi,
- Kurumların idari kayıt sistemlerinin engellilik bazında ayrıştırılmış veri sağlayacak şekilde geliştirilmesi.

3. ENGELLİLİK DEĞERLENDİRMESİ

3.1. Engelliler için Sağlık Kurulu Raporları Düzenlemeleri

Engellilik durumu; Bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel ihtiyaçlarını belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanılamalarda uluslararası temel yöntemler esas alınır. Engellilik durumunun tespit ve uygulama esasları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığının görüşleri alınarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından verilecek olan Engelliler İçin Kimlik Kartı ile engelli bireylerin tüm işlemlerinin yürütebilmesini sağlamak amacı ile 1998 tarihli ve 23290 sayılı ilk Yönetmelik yayımlanmıştır. Uygulama esnasında karşılaşılan sorunların aşılması amacı ile 2006 ve 2010 ve 2013 yıllarında yönetmelikte yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yönetmelikte ana metinle birlikte EK-1: Rapor Formu, Ek-2 : Engel Oranları Cetveli, EK-3: Balthazard Formülü yer almaktadır. Eğitim, istihdam, bakıma muhtaçlık değerlendirmesi ve vergi indirimlerinde engel oranları esas alınmaktadır.

Bakanlığımıza sivil toplum kuruluşları, kurumlar, aileler ve engelli bireyler tarafından “Engellilik Ölçütü, Sınıflandırması ve Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik“ ile ilgili yaşanan sorunlar ve yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair çok sayıda talep gelmiştir. Mevcut talep ve şikâyetlerin çözümüne ilişkin Sağlık Bakanlığı iş birliği ile çözüm çalışmaları 2012 yılında başlatılmıştır.

3.1.1. Engellilik Ölçütü, Sınıflandırması ve Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik (ESKR) Değişiklikleri

- Sağlık kurullarınca ağır engelliliğin standart biçimde değerlendirilmesinin sağlanması amacı ile ülkemizde yaygın biçimde kullanımı olan geçerliliği ve güvenilirliği belirlenmiş standart bir ölçüm aracı “*Fonksiyonel Değerlendirme Ölçeği*”nin uygulanması sağlanmıştır.

- Ağır engelli yerine “*bakıma ihtiyacı olan engelli*” ifadesi getirilmiştir.
- Yönetmelikteki ağır engellilik ve kullanım amacı bölümlerindeki değişikliklere uygun olarak Ek-1: Rapor Formu’nda ve Ek-2: Engel Oranları Cetveli’nde düzenlemeler yapılmıştır.
- Ek-2 cetvelde vücut fonksiyon kaybına yol açmayan ancak sosyal açıdan engellilik durumu yaratan tanı grupları (cücelik gibi) Ek-2 cetvelde özel olarak belirtilmiş ve puan verilmiş olup özellikle istihdam ile ilgili engelli bireylerin haklardan yararlanmalarına olanak sağlanması hedeflenmiştir.

3.1.2. Çocuklar ve Gençler için Özel Gereksinim Raporu (ÇÖZGER)

Engelli çocuk ve ailesinin erken tanı, tedavi, eğitim, rehabilitasyon ve bakım hizmetlerinden yararlanmalarında yaşanan sorunların giderilmesi, 0-18 yaş çocukların özel gereksinimlerini farklı bir biçimde değerlendirilebilmesi ve çocuk raporlama ve değerlendirme sisteminin oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır. 22 ülke örneği incelenmiş, konunun uzmanı akademisyenlerle çalışılmış, mevcut sistem ile ilgili detaylı araştırma yapılarak rapor hazırlanmıştır.

Tespit edilen sorunların Sağlık Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı iş birliği ile ayrı bir yönetmelik düzenleyerek çözümlenmesi çalışmaları 2012 yılında başlatılmıştır. Çözüme yönelik olarak “Çocuk ve Ergenler İçin Özel Gereksinim Raporu (ÇÖZGER)” geliştirilmiştir. Çocuklar ve Gençler İçin Özel Gereksinim Raporu (ÇÖZGER) çalışmaları kapsamında;

- Yönetmeliğin isminde ve değerlendirme sistemlerinin hiç birinde “engelli”, “engelli” “sakat” gibi ifadeler kullanılmamıştır. Çocuğun engeline vurgu yapılmaması, çocuğun etiketlenmemesi, engelli ya da engelli olarak damgalanmaması, çocuğun ihtiyaçlarının öne çıkarılması hedeflenerek Çocuklar için Özel Gereksinim Raporu (ÇÖZGER) ifadesi getirilmiştir.

- Her çocuğun bir çocuk hekimi tarafından takip edilmesi planlanmıştır.
- Erişkinlerin değerlendirildiği Ek-2 cetvel yerine çocuklar için ayrı bir Ek-2 alan kılavuzu geliştirilmiştir. Alanında uzman hekimler ve profesyonellerce 23 alt alan hastalık tanı ve değerlendirme kriterleri gözden geçirilerek her düzey için ve rapor süreleri belirlenmiştir.

3.1.3. ESKR ve ÇÖZGER ile İlgili Ortak Düzenlemeler

- Hastane Bilgi Yönetim Sistemine entegre edilecek elektronik engelli sağlık kurulu raporunda yer alan verilerin online Engelli Veri Bankasında toplanmasını sağlayacak bütüncül sistemin geliştirilmesi,
- Hastane Bilgi Yönetim Sistemi'ne entegre güncel engelli veri bankası yazılımının oluşturulması, online ihtiyaca uygun verilerin sistemde yer almasının sağlanması ve tek tip elektronik engelli sağlık kurulu raporunun düzenlenmesi,
- Engelli sağlık kurulu raporu içeriğinden kullanım amacı bölümünün çıkartılarak tek tip durum bildirir rapor formatına dönüştürülmesine yönelik bilgilerin geliştirilmesi,
- Engelli bireyler için sağlık kurulu raporları ve ÇÖZGER'in Ulusal Engelli Sağlık Raporu Bilgi Sistemi'ne rapor numarası alınarak raporlar kayıt altına alınması,
- Sistemde tanımlanmış tüm raporların ilgili bakanlıklarla elektronik olarak paylaşılmasına olanak verecektir.
- Rapor numarası merkezî bir sistemden verileceği için sahte rapor girişimleri engellenecektir.
- Aynı hastalık şikâyeti ile 6 aydan önce rapor alınamayacağı için hem engelli bireyler hem de rapor veren sağlık sistemi açısından işlem yükü azalacaktır.

- Her iki yönetmelikte de terör kaza yaralanmamaya bağlı engellilik sağlık kurulu raporu düzenlenmesi yapılmış olup bu düzenlemenin alanda yaşanan güçlüklerin çözümüne katkı sağlayacaktır.
- Engelliler kurumlara başvurduklarında işlemlerinin Engelli Veri Bankası üzerinden elektronik ortamda alınan engelli sağlık kurulu raporları ile başlatılmasının sağlanması,
- Kurumların mevzuat farklılıklarından kaynaklı düzenlenmiş engelli sağlık kurulu raporlarının yenilenmesi için kişileri yeniden hastanelere yönlendirmelerinin önlenmesi,
- Paydaş kurumların mevzuat farklılıklarından kaynaklı sorunların çözülmesi, karar ve uygulama birliğinin sağlanması,
- Elektronik engelli sağlık kurulu raporu ile Engelli Veri Bankasına aktarılan verilerin güvenliğinin ve kalitesinin artırılması,
- Engelli Veri Bankası Sistemi'nin boyutlarının belirlenmesi ve istatistiksel alt yapının oluşturulması,
- Kayıt sistemi içinde kurumlar arası iş birliğinin ve koordinasyonun güçlendirilmesi, hedeflenmiştir.
- İki yönetmelik çalışmalarının birbirine atıflar içermesi ve sistem içerisinde tamamlayıcı yanları bulunması nedeni ile her iki yönetmeliğin eş zamanlı yürürlüğe girmesi planmaktadır.

3.2. Engelli Sağlık Kurulu Raporlarında Öncelikli Sorun Alanları

- Engelli Veri Bankası'nın güncellenmesi
- Verilerin paylaşımı
- Veri güvenliği
- Kurumların elektronik veri paylaşımına dair yetkilendirilmesi,
- İtiraz raporlarının sayıca fazla olması,

- Kurul raporunu veren hekimler ile poliklinikte hastayı değerlendiren hekimlerin farklı olması nedeni ile engelli sağlık kurulu raporu almak için başvuran engellilerin yeterli değerlendirme süresine sahip olunmaması,
- Kişinin engelli sağlık kurulu raporu bulunduğu hâlde değişik amaçlar için tekrar raporlar alınması,
- Değişik amaçlı alınan engelli sağlık kurulu raporlarının sistemde görülememesi aynı kişi için birçok raporun bulunması,
- Sağlık Kurullarındaki iş yükünü artırması,
- Kişilerin engellilik hakları ile bilgisi olmadan hastaneye başvurması,
- Zihinsel engellilerin ağır engelli değerlendirmelerinde farklı hastanelerden alınan raporlar arasında farklılıklarının bulunması,
- Metabolik sendrom hastalıkları, serebral palsy, ilerleyen kas hastalıkları gibi kişilerin engelli sağlık kurulu raporu alması sürecinde tanı zorlukları bulunması, tetkikler için uzun dönem randevular verilmesi (örnek EEG için) nedeni ile rapor alma sürecinin uzaması ve engelli bireylerin rapor düzenlenirken yaşadığı bireysel güçlüklerin bulunması,
- Engelli sağlık kurulu raporu düzenlenen hastanelerde (özellikle eğitim ve araştırma hastanelerinde) poliklinikte muayene eden hekim ile kurulda hastayı değerlendiren hekimin farklı olması ve değerlendirme için ayrılan sürenin kısa olması,
- Engelli sağlık kurulu raporlarında içeriğin ayrıntılı yazılmaması,
- Engelli sağlık kurulu raporlarının yetkili hastanelerce düzenlenmesi sırasında oluşabilen farklılıkların ve çelişkilerin en aza indirilebilmesi için sağlık kurulu raporlarının tanıya uygun olarak engel oranlarının belirlenmemesi,
- Mükerrer başvuruların iş yükünü artırması,

- Engelli olan bireylerin kaza geçirmeleri durumunda engel sabitleninceye kadar engel durumu tespitinde zorluk yaşanması,
 - Özellikle çocuklar için düzenlenen engelli sağlık kurulu raporlarının süreli olması ve raporun süresi dolunca (1-2 yıl) yenilenmesi güçlüğü ve engelli kişinin raporunu yenilemede gecikmesi sonucu sosyal hizmetten (eğitim, mali destek vb.) yararlanmasının gecikmesi veya hizmetin kesintiye uğraması,
 - Engelli sağlık kurulu raporlarında çalıştırılamayacağı işlerin niteliği ile ilgili bölümün doldurulmaması,
 - Engelli sağlık kurulu raporuna göre h sınıfı ehliyet alınması ve özel tertibatlı araç alımına dair işleymdeki farklılıklar ve konu ile ilgili hekimlerdeki bilgi eksikliği nedeni ile sorunlar yaşanması,
 - Sağlık uygulama tebliğine dair, çoğunlukla mevzuat çeşitliliği ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan sorunların yaşanması,
 - Yönetmelikte çocuk yaş grubuna dair özel düzenlemelerin bulunmaması,
 - 0-3 yaş gelişim geriliği olan çocuklarda ağır engellilik tespiti güçlüğü,
 - Mental retardasyon için kullanılan değerlendirmelerde Milli Eğitim Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında paralellik bulunmaması,
 - Maliye Bakanlığı ve SGK bünyesinde yer alan kurullarda engelli sağlık kurulları tarafından verilen raporların tekrar farklı bir mevzuat ile değerlendirilmesi ve engel oranının düşürülmesi,
 - Vergi indirimi (ÖTV ve KDV indirimi), aile yardımı, işe yerleştirme, engelli maaşı vb. mali destek uygulamalarında başlangıç noktasının %40 engel oranı olması,
 - Malulen emeklilik işlemlerinin engelli sağlık kurulu işlemleri ile karıştırılması,
 - Kurumlar arası koordinasyonun yetersizliği
- olarak özetlenebilir.

3.3. Engelli Sağlık Kurulu Raporlarında Çözüm Önerileri

- Engelli sağlık kurulu raporu ile ilgili itiraz mekanizmasının kurumsal olarak çalıştırılması,
- Ücretlendirmenin tartışılması,
- Raporda bulunan “kullanım amacı” kısmının kaldırılması,
- Kurumların kendi mevzuatında raporun kullanım amacına yönelik belirli hükümlerin kaldırılması ile ilgili çalışmaların yapılması,
- Engelli ve ailesinin sosyal haklar ve engelli sağlık kurulu raporu açısından, rapor almadan önce bilgilendirilmesi,
- Bilgilendirme amaçlı kullanılacak materyallerin (rehber, afiş, broşür vs.) paydaş kurumlarla birlikte hazırlanması, var olan materyallerin birleştirilip güncellenmesi,
- Engelli veri tabanının hayata geçirilmesi,
- Ağır engelliliğin değerlendirilmesi ile ilgili yönetmelik ekinde yer alacak standart bir ölçüm aracının (zihinsel engellilik tespiti vb.) geliştirilmesi,
- Engelli sağlık kurulu raporlarında içeriğin ayrıntılı yazılması,
- Engelli sağlık kurulu başvurusu başlangıcında engelli ve ailesine süreç ile ilgili bilgi verilmesi,
- Engelli istihdamına dayanak olması nedeni ile çalıştırılmayacağı işlerin niteliğinin belirlenmesi amacı ile heyete işyeri hekimliği eğitimi sertifikası almış hekimlerin vb. bilgi kaynaklarının çalışmaya dâhil edilmesi veya İş Kurumunun söz konusu değerlendirmeyi kendi örgütü içinde gerçekleştirmesi,
- Evde sağlık hizmeti kapsamında düzenlenebilen tek hekim imzalı raporların veya 3 hekim imzalı raporların hizmeti sunan kurumlar tarafından kabul edilmesi ve hizmeti başlatmak için değerlendirilmesi,

- Engellilere uygun olarak düzenlenen bir alanda tüm muayenelerin yapılabilmesi,
- Çocuk yaş grubu için yönetmelik düzenlemelerinin yapılması,
- Yönetmeliğin kolay uygulanır olmasını sağlamak için hizmet içi eğitimin uzaktan eğitim şeklinde projelendirilmesi ve uygulamayı teşvik edecek çözümlerin geliştirilmesi,
- Engelli sağlık kurulu raporu vermeye yetkili hastanelerin elektronik ortamda engelli sağlık kurulu raporu düzenlenmesinin sağlanması,
- İlgili Kurumlardan ihtiyaçlar derlenerek veri bankası yazılımı yapılması,
- Kullanılabilir veriler ve yeni verilerin tek bir veri tabanında birleştirilmesi,
- Kurumların sadece görev alanına giren konularla ilgili verilere ulaşabilmesi,
- Veri Bankası Sistemin'in her aşamasında görev alan kurum çalışanları için veri paylaşımı, güvenliği ve mahremiyeti konusunda mevzuat çalışmasının yapılması önem arz etmektedir.

4. REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

4.1. Hizmet Sunumu / Türleri

Engellinin bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmesini ve yaşamını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler kazandırmaya yönelik hizmetler **habilitasyon** olarak adlandırılmaktadır.

Herhangi bir nedenle oluşan engelin etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmeyi ve engellinin hayatını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler geliştirmeye yönelik hizmetler ise **rehabilitasyon** ifade edilmektedir.

Engellilerin öncelikle bulundukları ortamda bağımsız yaşayabilmeleri için durumlarına uygun olarak gerekli psikososyal destek ve bakım hizmetleri sunulur. Destek ve bakım hizmetlerinin sunumunda kişinin biyolojik, fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel ve manevi ihtiyaçları ailesi de gözetilerek dikkate alınır. Destek ve bakım hizmetlerinin standardizasyonu, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için gerekli olan çalışmalar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca yürütülür.

4.1.1. Mesleki Habilitasyon ve Rehabilitasyon

Engellilerin meslek seçebilmesi ve bu alanda eğitim alabilmesi için gerekli tedbirler alınır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yapılan iş ve meslek analizleri doğrultusunda engelliler için Millî Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca mesleki habilitasyon, rehabilitasyon ve eğitim programları geliştirilir. Engellilerin mesleki habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri, kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve diğer gerçek veya tüzel kişiler tarafından da gerçekleştirilebilir. Alana ilişkin usul ve esaslar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.

Mesleki rehabilitasyon merkezleri henüz kurulamamıştır.

4.1.2. Rehabilitasyon Bakımı

Bağımsız yaşam becerilerini kazanamayan özel ilgi, destek ve korunmaya gereksinim duyan bireylere verilen kurumsal bakım hizmetidir. Özel bakım ve rehabilitasyon merkezleri ise; bedensel, zihinsel ve ruhsal engelleri nedeniyle toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmede zorluk yaşayan kişilerin, ihtiyaçları olan becerilerin kazandırıldığı ve toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmalarını destekleyici bilgilerin öğretilmek üzere kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca çıkarılan yönetmelikle usul ve esaslar belirlenerek hizmetler yürütülür ve denetlenir. Merkezler;

- Engelsiz Yaşam Bakım Rehabilitasyon Merkezi
- Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
- Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi

olarak hizmet sunmaktadır.

4.1.3. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon

Dil ve konuşma güçlüğü, zihinsel, fiziksel, duyuşsal, sosyal, duyuşsal ve davranış problemlerine sahip engelli bireylerin engellilik hâlini ortadan kaldırmak ya da etkilerini en az seviyeye indirmek, yeteneklerini yeniden en üst seviyeye çıkarmak ve topluma uyumlarını sağlamak, temel öz bakım becerilerini, bağımsız yaşam ve mesleki becerilerini geliştirmek amacıyla yapılan çalışmaların tümünü,

Özel eğitim değerlendirme kurulları tarafından yapılan eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda destek eğitimine ihtiyacı olduğu belirlenen engelli bireylere destek eğitimi hizmeti veren özel öğretim kurumu özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi olarak tanımlanmaktadır.

4.1.4. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon

Nöromusküler, kas iskelet sistemi ve kardiyovasküler sistemlerde ki fiziksel ve fonksiyonel bozuklukların tanı ve tedavisini kapsayan bir uzmanlık dalı tarafından hizmet sunulmaktadır.

Fizik tedavi, fiziksel ajanlar ve tekniklerin kas iskelet sistemi hastalıkları tedavisinde kullanılması anlamına gelir. Fizik tedavi yöntemleri vücudun dışından fiziksel ajanların uygulanması şeklindedir. Uygulanılan fizik tedavi ajanları vücudumuzda herhangi bir lezyon veya yara oluşturmaz. Fizik tedavi uygulamasının amacı ağrıların azaltılması veya yok edilmesi, hastanın günlük yaşam aktivitelerinin tekrar kazanılması organların işlevlerinin sağlıklı hale gelmesi, bağımsız bir birey olarak toplumdaki yerini almasıdır.

Rehabilitasyon ise doğuştan veya sonradan ortaya çıkan, kaybedilmiş hareket kabiliyetinin tekrar kazandırılmasına yönelik tedavidir. Rehabilitasyon ile hastayı bedensel, psikolojik, sosyal, mesleki ve meslek dışı konularda ve eğitimde, çevresel kısıtlılıklar ve fizyolojik-anatomik bozukluklara rağmen olası en yüksek duruma getirmek amaçlanmaktadır.

Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Sağlık Bakanlığı denetiminde hizmet sunmaktadır.

4.2. Sorunlar

- Birincil ve ikincil mevzuatta “rehabilitasyon” tanımı birçok kez hizmet alanına ilişkin olarak yapılmıştır.
- Bakanlıkların ana hizmet alanlarını destekleyici hizmet alanı olması nedeni ile her Bakanlığın çalışma alanında “rehabilitasyon” tanımı ve “rehabilitasyon merkezi” tanımı yapılarak çeşitli merkezlerin açılması sağlanmıştır.
- Bahse konu merkezlerde görev yapan personel profili aynıdır.
- Personelin çalıştıkları merkezlerin bağlı bulunduğu Bakanlıklara göre özlük hakları ve çalışma koşulları farklılık göstermektedir.
- Merkezlerin bağlı bulundukları bakanlıkların deneti birimlerince denetlendikleri, ancak bireyin kazanımları dikkate alınarak merkez değerlendirmelerinin yapılmamaktadır,
- Bakanlıkların hizmet alanları farklı gibi görünse de hizmetlerden yararlanan bireylerin gereksinimleri benzerlik göstermektedir.

- Rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanan birey her bakanlığın rehabilitasyon hizmetine ayrı ayrı başvuru yapmak zorunda kalmaktadır.
- Bireylerin aldıkları hizmetlerden memnuniyeti ölçülmemekte ve hizmetlerin sıra takibi ya da yararlılığı değerlendirilmemektedir.

4.3. Çözüm Önerileri

- Bakanlıkların hizmet alanları çerçevesinde “rehabilitasyon” tanımlarının tekrar yapılmasının sağlanması,
- Bakanlık hizmet alanları içinde mükerrer olan hizmetlerin hizmette devamlılığı sağlamak üzere ayrıştırılarak tanımlamalarının yapılmasının sağlanması,
- Bireye hizmet veren tüm kurumların veri kaydının tek bir merkezden görülmesi sağlanarak değerlendirmelerin yapılmasına olanak verilmesi,
- Denetleme araçlarının bireyin aldığı hizmetin kalitesinin ve yeterliliğinin ölçülmesine olanak verecek şekilde düzenlenmesi,
- Personel niteliğinin hizmet verilen alanlara ilişkin tanımlamalarının yapılması ve mezuniyet sonrası hizmete ilişkin eğitim programlarının hazırlanması

olarak sıralanabilir.

5. BAKIM HİZMETLERİ

Dünya olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda değişen eğilime uygun olarak, sosyal bakım anlayışı doğrultusunda kurumsal bakım yerine toplum temelli bakım anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Ülkemizde bakım hizmetleri, erken ve geç dönemde, süreli veya sürekli olarak kurumsal bakım, evde bakım ve yatılı gündüzlü bakım şeklinde sağlanmaktadır.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, EYHGM'nin izni ile açılmış olan diğer resmî kurum ve kuruluşlara ait bakım merkezleri ile özel bakım merkezlerinde bakım hizmeti ya da sosyal yardım yapılmak suretiyle evde bakımına destek verilmektedir. Türkiye'de ayrıca belediyeler, vakıflar, dernekler, Darülaceze ve benzeri kuruluşlar ile özel sektör tarafından da uzun süreli bakım hizmetleri sağlanmaktadır.

5378 sayılı Kanun yürürlüğe girene kadar çıkarılan mevzuat konunun sosyal hizmet boyutunu ve kurumsal bakım hizmetlerini düzenlemiş, sağlık boyutunu ise sağlık kurumlarıyla iş birliği yapılmasıyla sınırlı bırakmıştır.

Son yıllarda daha çok toplum temelli bakım anlayışının benimsenmesiyle, bakım hizmeti verilen yatılı ve gündüzlü merkezlerin yanı sıra 5378 sayılı Kanun kapsamında evde bakım modeli ile “Engelsiz Yaşam Merkezi”, “Umut Evi” gibi yeni modeller de uygulamaya geçirilmiştir. Önceki yıllarda inşa edilen çok katlı binalarda bakım hizmetinin verilmeye çalışıldığı dikkate alındığında, bu modellerin engelli bireylere sunulan hizmetlerin kalitesini önemli ölçüde artıracakları öngörülmektedir.

Ayrıca, 2010 yılında yürürlüğe giren “Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik” kapsamında, engelli bakım hizmetleri alanında yeni bir hizmet modeli olan “evde bakıma destek hizmeti” uygulanmaya başlanmıştır. Aynı Yönetmelik kapsamında, “geçici ve misafir olarak” bakım hizmeti de başlatılmıştır. Bu kapsamda bakıma muhtaç engellinin kısa süreli bakım ihtiyacının olması hâlinde, engelli bireyin bir yıl içinde en fazla otuz güne kadar resmî bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde ücretsiz olarak bakımları sağlanmaktadır.

Bazı büyükşehir belediyeleri ve belediyeler tarafından, bakım hizmeti kapsamında evde yardım hizmeti verilmektedir.

Bakıma ihtiyacı olan engelli bireylere Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Engelli Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı tarafından üç tür bakım hizmeti modeli sunulmaktadır.

5.1. Hizmet Sunumu / Türleri

5.1.1. Resmî Kurum Bakımı Hizmetleri

Bu model çerçevesinde EYHGM'ye bağlı bakıma ihtiyacı olan engelli bireylere resmî merkezlerde yatılı ve gündüzlü olarak bakım ve rehabilitasyon hizmeti sunulmaktadır. Kuruluşlarda engellilere sağlanan bakım hizmetleri kapsamında; engellilerin beslenmesi, korunması, temizliği gibi birincil yaşam ihtiyaçları giderilmektedir. Sosyal rehabilitasyon hizmetleri kapsamında da; onların var olan yeteneklerinin ve becerilerinin korunması ve geliştirilmesi için egzersiz çalışmaları, atletizm, yüzme, basketbol, futbol gibi sportif çalışmalar, resim, müzik, folklor, tiyatro gibi sanatsal ve kültürel etkinlikler, seramik işleri, el işi, galoş üretimi, ahşap doğrama, tarımsal çalışmalar gibi iş uğraşı faaliyetleri ile geziler, kutlamalar, eğlenceler gibi sosyal etkinlikler gerçekleştirilmektedir.

5.1.1.1. Yatılı Resmî Kurum Bakımı Hizmetleri

3.9.2010 tarih ve 27691 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Engellilerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik” çerçevesinde iş ve işlemleri tamamlanan engelli bireylere EYHGM'ye bağlı Yatılı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri'nde bakım hizmeti sunulmaktadır.

Söz konusu Yönetmelik çerçevesinde bedensel, zihinsel ve ruhsal engelleri nedeni ile yaşamın gereklerine uyamama durumunda olan engelli bireylerin tespiti, incelenmesi, bakımı ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılmaları, engelli ve engelli ailelerine danışmanlık hizmeti, bu

hizmetlerin niteliğine ve işleyişine ilişkin usul ve esasları, personelin görev, yetki ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Bu Yönetmelik çerçevesinde resmî kuruluşlarda bakıma muhtaç engellilerin herhangi bir gelirinin olup olmamasına bakılmaksızın, onlara ücretsiz olarak bakım hizmeti sunulmaktadır.

Kuruluşlarda engellilere sağlanan bakım hizmetleri kapsamında; engellilerin beslenmesi, korunması, temizliği gibi birincil yaşam ihtiyaçları giderilmektedir. Sosyal rehabilitasyon hizmetleri kapsamında da; onların var olan yeteneklerinin ve becerilerinin korunması ve geliştirilmesi için egzersiz çalışmaları, atletizm, yüzme, basketbol, futbol gibi sportif çalışmalar, resim, müzik, folklor, tiyatro gibi sanatsal ve kültürel etkinlikler, seramik işleri, el işi, galoş üretimi, ahşap doğrama, tarımsal çalışmalar gibi iş uğraşı faaliyetleri ile geziler, kutlamalar, eğlenceler gibi sosyal etkinlikler gerçekleştirilmektedir.

Evde bakım hizmetinin de desteklenmesi sonucu, 2006 yılında 3.729 engelli birey kurum bakımı için sıra beklerken, 2010 yılından bu yana kurum bakımı almak için sıra bekleyen engelli birey bulunmamaktadır.

Bakıma muhtaç engelli bireylerin şahıslar tarafından açılan ve Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri tarafından denetlenen özel bakım merkezlerinde yatılı veya gündüzlü bakım hizmeti almalarıdır. Nisan 2018 tarihi itibarıyla 204 özel bakım merkezinde 15.312 engellimiz yatılı bakım hizmetinden faydalanmaktadır.

Nisan 2018 tarihi itibarıyla 96 yatılı merkezimizde 6.921 engelli birey yatılı bakım hizmeti almaktadır. Yatılı resmî kurum bakımı hizmeti alan engelli bireylerin 3.079'u engelli kadınlardan oluşmaktadır.

Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri

Engelli bireylerin yaş, cinsiyet ve engel durumuna uygun olarak yerleştirildiği, bakım ve rehabilitasyon hizmetinin sunulduğu merkezlerdir. Halen ülke genelinde 60 Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi bulunmaktadır.

Engelsiz Yaşam Merkezleri

Engelli bireylere hizmet sunan resmî kuruluşların fiziki şartlarının iyileştirilmesi hedeflenmiş ve 2006 yılından itibaren bakıma muhtaç engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu bakım hizmetlerinin daha modern fiziki koşullarda sunulması çalışmalarına başlanmıştır. Bu doğrultuda engelli bireylerin daha kaliteli yatılı kurum bakımı hizmeti alması amacıyla “Engelsiz Yaşam Merkezleri” hayata geçirilmiştir.

Engelsiz yaşam merkezlerinde; engelli bireylerin, üçer kişilik 4 yatak odası, oturma odası, mutfak, yemekhane, banyo, tuvalet ve personel odası bölümlerinden oluşan; toplam on iki kişilik müstakil, tek katlı ve bahçeli evlerde bakımları sağlanmaktadır. Bu merkezlerde engelli bireylerin rehabilitasyonu için gerekli olan bireysel ve grup çalışması odaları, iş- uğraşı odaları, fizik tedavi salonu gibi birimler bulunmaktadır. Bu birimler aracılığı ile engelli bireylerin var olan yeteneklerinin geliştirilmesine ve sosyal hayata uyumuna yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Halen ülke genelinde 36 Engelsiz Yaşam Merkezi bulunmaktadır.

Umut Evleri

Engelli bireylerin içinde yaşadıkları toplumla kaynaşmalarına yönelik olarak müstakil evlerde veya apartman dairelerinde yaşamaları ve toplum hayatına aktif katılımlarının sağlanması amaçlanmaktadır.

Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimi olarak da tanımlanan bu evlerde 4-6 engelli bireyin bir evde bakım elemanının refakatinde, mesleki personelin gözetiminde bakımları sağlanmaktadır. Nisan 2018 tarihi itibarıyla 138 umut evimizde 758 engelli bireye ev ortamında bakım hizmeti verilmektedir.

5.1.1.2. Geçici ve Misafir Bakım Hizmetleri

Aile ortamında bakılan engelli bireylerin ihtiyaç duyulması halinde, Kuruma bağlı resmî bakım merkezlerinde geçici ve misafir olarak bakımları sağlanabilmektedir.

Engelli bireylerin ailelerinin sağlık, tatil vb. gibi nedenlerle il dışı veya yurt dışına çıkması ya da geçici olarak engelli bireye bakamayacak durumda olması hâlinde sunulan hizmet modelidir.

3.9 2010 tarih ve 2769 sayılı Engellilerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik kapsamında, merkezde boş yer olması veya kapasite ayrılması hâlinde; engellinin veya yasal temsilcisinin dilekçesi, engelli sağlık kurulu raporu, hizmet sözleşmesi ve bir meslek elemanının değerlendirme raporuna istinaden, geçici ve misafir olarak bir yıl içinde en fazla otuz güne kadar kuruluş müdürünün teklifi ve il müdürünün onayı ile merkeze engelli kabul edilebilmektedir. Geçici ve misafir olarak merkeze kabul edilen engelliler merkezde kalan diğer engellilere verilen tüm haklardan ve hizmetlerden yararlanmaktadırlar.

Nisan 2018 tarihi itibarıyla 293 engelli birey geçici ve misafir bakım hizmetinden faydalanmaktadır.

Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi

Görme engelli bireylere yılda iki dönem hâlinde eğitsel, sosyal ve mesleki rehabilitasyon programlarının uygulandığı görme engelli bireyin sosyal hayata tam katılımını sağlamayı amaçlayan yatılı merkezlerdir.

5.1.1.3. Gündüzlü Resmî Kurum Bakımı Hizmetleri

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün gündüzlü hizmet veren resmî kuruluşlarında sunulan hizmetlerle engelli bireye sahip ailelerin rahatlatılması hedeflenmiş olup, bu hedefe ulaşılması için Genel Müdürlüğe bağlı gündüzlü hizmet veren aile danışma ve rehabilitasyon merkezlerinde 2006 yılına kadar ağırlıklı olarak bireysel çalışma ve seanslı (saatlik) hizmet yöntemiyle engelli bireylere haftada bir iki gün, iki üç saatlik eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri verilmekte iken; özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin Milli Eğitim Bakanlığına devredilmesine ilişkin düzenlemeler de dikkate alınarak bu kuruluşlardaki hizmetler yeniden düzenlenmiştir.

Bu düzenleme ile ağırlıklı olarak grup çalışması ve hafta içi mesai saatlerinde yarım veya tam gün bakım hizmeti sunulmaktadır. Bu hizmetin sunumu için gerekli olan her altı engelli için bir bakıcı personel istihdam edilmiştir. Böylece engelli bireye sahip ailelerin ve özellikle engellilerin annelerinin rahatlatılması, kendilerine zaman ayırmalarının sağlanması ve engelli bireyin daha uzun süre kuruluş hizmetlerinden yararlandırılması sağlanmıştır.

Engelli bireye sahip ailelerin ve özellikle engelli bireye bizzat bakım veren kişinin rahatlatılması, kendilerine zaman ayırmalarının sağlanması amacıyla engelli bireylerin tam veya yarı zamanlı olarak aile danışma ve rehabilitasyon merkezinden bakım hizmeti almasıdır. Bu merkezlerimiz kanalıyla engelli bireyin ailesine ihtiyaç duyduğu hususlarda rehberlik ve danışma hizmeti de sunulmaktadır. Ülke çapındaki talepler doğrultusunda açılan ve Nisan 2018 tarihi itibarıyla 6 olan bu merkezlerimizden 4.56 engelli birey yararlanmaktadır.

5.1.2. Özel Kurum Bakım Hizmetleri

Özel Kuruluşta Bakım: Bakıma muhtaç bireyin evde bakımı mümkün olmadığı durumlarda, kendisi veya ailesinin talep etmesi üzerine, engelliler resmî kuruluşların yanı sıra özel bakım merkezlerinde sunulan hizmetlerden de yararlanabilmektedir. Evde bakım aylığında olduğu gibi özel bakım merkezlerinde de bakıma muhtaçlık, gelir ölçütüne bağlanmıştır. Mevzuata göre, ağır engelli olup bakıma ihtiyacı olanlardan “her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle; kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3’ünden daha az olanlar” özel bakım merkezlerinde bakım hizmeti alabilmektedir. Bu merkezlere, ASPB bütçesinden bakıma ihtiyacı olan engellilere sunulacak bakım hizmetinin karşılığı olarak yaklaşık iki net asgari ücret tutarında ödeme yapılmaktadır.

5.2. Evde Bakıma Destek Hizmeti

5378 sayılı Kanun ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununa eklenen ek 7. madde ile ilk defa bakıma muhtaç tüm engelliler bakım hizmeti kapsamına alınmış, engellilere evde veya özel bakım merkezlerinde sunulan bakım hizmeti ücretlerinin ödenmesi sağlanmıştır. Çağdaşlığın önemli göstergelerinden olan bu hizmetlere ayrılan bütçede çok önemli artışlar olmuştur.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunun ek 7. maddesine göre gerçekleştirilen engellilerin evde bakımına destek için verilen sosyal yardımlarla ilgili iş ve işlemler kapsamında;

- Bakıma ihtiyacı olan engellilerin evde bakımına destek için yapılacak sosyal yardımlara ilişkin iş ve işlemler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve İl Müdürlükleri tarafından gerçekleştirilmektedir.
- Her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı, asgari ücretin aylık net tutarının 2/3'ünden daha az olan bakıma ihtiyacı olan engellilere, sosyal yardım yapılmak suretiyle evde bakımına destek verilmesi sağlanmaktadır.
- Birden fazla bakıma muhtaç engellisi bulunan aileler açısından, durumun aile bireylerinin psiko sosyal ve ekonomik durumları üzerindeki olumsuz etkileri ve ailenin bir bireyinin istihdam ile ilişkisini koparması hususu dikkate alınarak, söz konusu gelir kriterine ilişkin hesaplama yapılırken hanede bulunan birden fazla bakıma muhtaç engellinin hesaplamada hane lehine etki yapacak şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda birden fazla bakıma muhtaç engellinin bulunduğu hanelerde gelir kriterinin hesaplanmasında, hanede bulunan birinciden sonraki her bakıma muhtaç engellinin iki kişi olarak dikkate alınması sağlanmıştır. Böylece bir engelliden sonraki her engellinin iki birey olarak değerlendirilmesi, birden fazla engellisi olan ve kapsamda olmayan çoğu hanenin de bu yardımdan faydalanması sağlanmıştır.

- Şehir dışında öğrenim gören çocuklar dâhil olmak üzere, aralarında akrabalık bağı bulunan, adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre aynı konuta kaydedilmiş kişi veya kişilerden sosyal inceleme raporu ile birlikte yaşadığı tespit olunanlar, hane kapsamına değerlendirilmektedir.
- Bakıma ihtiyacı olan engellilerin evde bakım yardımından yararlanabilmeleri için gelir şartının yanı sıra engellilik sınıflandırmasına göre ağır engelli olduğunu gösteren ve en az % 50 engel oranına sahip engelli sağlık kurulu raporuna sahip olmaları ve günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olduğu bakım raporu ile tespit edilmesi gerekmektedir.
- Evde bakım yardımının finansmanı genel bütçeden karşılanmakta olup, 2017 yılında 499.130 kişiye 5.832.695.722 TL ödeme yapılmıştır.

Engelli ailelerinin; engelli bireyin kişisel bakımına yönelik işlerde desteğe ihtiyacının bulunması halinde, resmî bakım merkezlerinde veya özel bakım merkezlerinde çalışan bakıcı personelin, engelli bireyin ikamet adresine giderek yarı zamanlı bakım hizmeti vermesi ile engelliye ve ailesine psiko sosyal destek hizmetleri sunulmasını içermektedir.

Evde bakıma destek hizmeti resmî bakım merkezleri ve özel bakım merkezleri kanalıyla verilebilmektedir. Resmî bakım merkezleri kanalıyla Nisan 2018 tarihi itibarıyla evde bakıma destek hizmetinden 95 engelli birey yararlanmaktadır.

5.3. Bakım Sigortası

Çağımızda yaşlanma ve beraberinde ortaya çıkan kronik hastalık ve engelliliğin artması, sosyal politikalar üzerinde büyük bir baskı unsuru oluşturmaya başlamıştır. Bu artış, ortalama yaşam süresinin uzaması ile birlikte bakıma muhtaçlığın artmasına, sağlık harcamalarının tahmin

edilenin üzerine çıkmasına ve dolayısıyla alternatif bakım sistemlerinin geliştirilmesine neden olmuştur. Tüm dünya ülkeleri, bakıma muhtaç kişilerin temel gereksinimlerini karşılayacak, uygun ve etkili bakım hizmetlerini daha düşük maliyette, etkili, kapsamlı ve aile ile devletin rolü arasında uygun dengeyi sağlayacak biçimde kısa ve uzun süreli evde bakım hizmetlerini geliştirme ve politika oluşturma konusunda çaba göstermektedir.

Bireye uygun bakım sistemi olduğu kabul edilen evde bakım hizmetleri, tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hızla kurum bakım sisteminin yerini almaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler de, sosyal politikalar üzerinde çok önemli etki yapmaya başlamış ve sağlık ve sosyal gereksinimlerle ilgili yasal düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesine ve bakım sigortası ile ilgili uygulamaların yürürlüğe konulmasına neden olmuştur.

Ülkemizde de yaşlılık, engellilik ve kronik hastalıkların artması ve hastane sonrası bakım hizmetlerine olan talebin yükselmesi, gelecek yıllarda sağlık harcamalarında önemli bir artış olacağını işaretlerini vermektedir. Ülkemizde henüz kamu tarafından desteklenen gerek kısa süreli gerekse uzun süreli evde bakım hizmetlerine yönelik tüm vatandaşları içine alan yasal düzenleme ve organizasyon oluşturulmamıştır.

Gelişmiş ülkelerde uygulanan birçok uzun dönemli bakım modeli bulunmaktadır. Fakat uzun dönemli bakım hizmetlerinin finansmanında hangi model seçilirse seçilsin uzun dönemli bakım maliyetlerinin finansal açıdan sürdürülebilir olması, uzun dönemli bakım hizmet sunumunda en önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun dönemli bakım çerçevesinde oluşturulan modeller oldukça yenidir ve Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülke için uzun dönemli bakım yeni bir olgudur. Uzun dönemli bakım sektöründe ortaya çıkan bu sorunlara çözüm getirebilmek için kapsamlı bir bakış açısına ve politikalara ihtiyaç vardır.

Demografik veriler çerçevesinde yapılan projeksiyonlar gelecekte Türkiye'nin uzun dönemli bakım hizmet sunumuyla ilgili olarak daha fazla baskıya maruz kalacağını ve finansmanın yanı sıra hizmet kalitesini de arttırması gerekeceğini ortaya koymaktadır. Sosyal refah politikasında

sosyal sigorta sistemini benimsemiş olan Türkiye'nin, uzun dönemli bakım sisteminde de sosyal güvenlik sistemi ile entegre olarak aynı politikayı benimsemesi sürdürülebilirlik ve kaliteli hizmet sunumu unsurları göz önüne alındığında daha uygulanabilir görünmektedir.

Ayrıca uzun dönemli bakım iş gücü piyasasının hem formel hem de enformel kapsamda düzenlemesi, denetlenmesi, bu alanda anlamlı, standart ve doğru istatistiki bilgiler üretilmesinin sağlanması, ülkenin yapısal koşullarına uygun uzun dönemli bakım politikaları oluşturulması ve bu politikalar doğrultusunda vatandaş odaklı, etkin ve kaliteli hizmet sunan bir uzun dönemli bakım sisteminin kurulması gerekmektedir.

Bakıma muhtaç kişilere sunulacak hizmetler açısından tüm bunları içine alabilen kapsamlı, yüksek kaliteli, ailenin finansal, fiziksel ve duygusal yükünü hafifleten uygulamaların tercih edilmesinin kamu sorumluluğu açısından önemli olduğu savunulmaktadır. Bunun yanında, bakım sigortasının finansmanında, ülkelerin ekonomik yapıları, siyasal tercihleri ve sosyal hedeflerle ilişkileri kadar, sosyo kültürel değerler ve kurumsal yapılar açısından da birtakım farklılıklar önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle finansman kaynağında da birbirinden farklı yapılar ortaya çıkabilmektedir. Finansman kaynağı açısından incelendiğinde;

- Vergiye dayalı (genel vergilerden finanse edilen) sistemler,
- Sosyal sigorta (primler yoluyla finanse edilmektedir, gereksinime ve prim oranına göre hizmet ya da bakım parası verilmektedir.) sistemlerine entegre uygulamalar,
- Özel sigorta (gönüllülük temelinde bakım sigortası) sistemlerine entegre uygulamalar,
- Kamu destekli özel sigorta (devletin para yardımı, vergi teşvikleri veya ortaklık düzenlemeleri gibi) uygulamaları
- Özel tasarruflarla (cepten ödeme ile bireyin yükleneceği tam risk) bakımın sağlanması mümkündür.

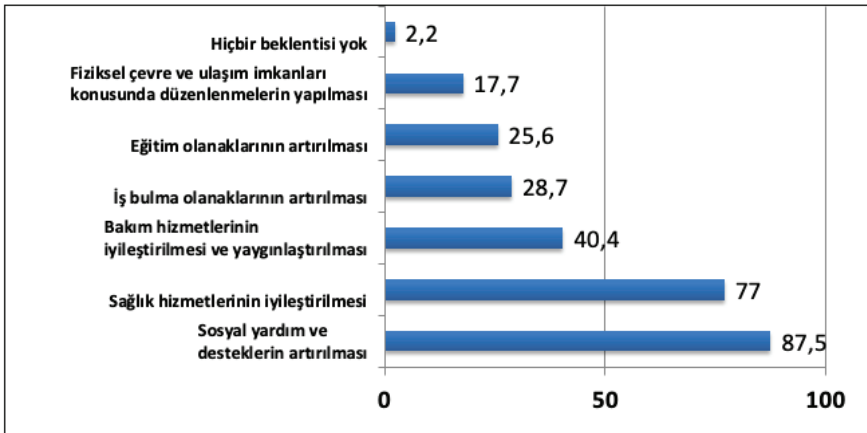
Bakım sigortası ile ilgili olarak sağlık ve sosyal hizmetleri temel bir insan hakkı olarak kabul eden ve her bireye eşit ve ücretsiz sunan yaklaşımın yanında, bu hizmetleri pazar ekonomisi kuralları çerçevesinde ele alan ya da her iki anlayışlı içeren karma uygulamalar da mevcuttur.

Japonya örneğinde olduğu gibi bakım hizmetlerinde ülkenin sosyo kültürel yapısına uygun bir model seçilmesi de önem taşımaktadır. Aile ilişkilerinin Avrupa ülkelerinden daha yakın olduğu Japonya, bakım sigorta sistemini kendi kültürel yapısına göre değiştirmiştir. Japonya’da Bakım Sigortası Yasa’sının finansmanı, %50’si çalışan ve emeklilerden kesilen sosyal sigorta primleri ile %50’si vergilerden oluşan karma bir yapıya sahiptir.

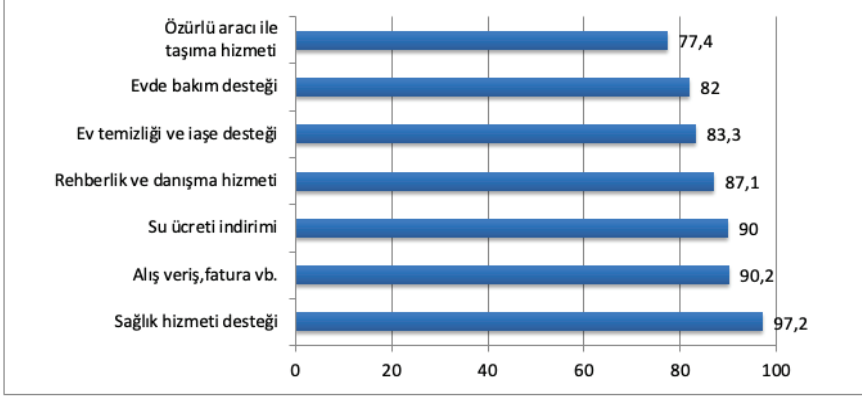
Ülkemizde de tüm bireylerin katılımının zorunlu olduğu bir bakım sigorta sistemi kurulmalıdır.

2010 yılında gerçekleştirilen Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (TÜİK) verileri engelli bireylerin bakım hizmetlerinin geliştirilmesi ve evde bakım desteği sağlanması konusunda yüksek düzeyde beklentileri olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Grafik 1: Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Beklentiler

Araştırma, engelli bireylerin %40,4’ünün “bakım hizmetinin iyileştirilmesini” istediğini ortaya koymuştur.

Grafik 2: Yararlanılmak İstenen Belediye Hizmet Türlerinin Dağılımı

Belediye hizmetleri açısından incelendiğinde ise engelli bireylerin % 82'sinin ise evde bakım desteğinden faydalanmak istediğini ortaya koymuştur.

Tablo 6: Engelli Bireylerin Engel Türüne Göre, Başkalarının Yardımına İhtiyaç Duyduğu Durumlarda Bakımını Üstlenen Kişi

				Dil ve konuşma özürlü			Ruhsal ve duygusal özürlü		
		Görme özürlü	İşitme özürlü	Language and speech disability	Ortopedik özürlü	Zihinsel özürlü	Mental and emotional disability	Süreğen hastalık illness	Çoklu özürlülük Multiple disability
Toplam	Total	Visual disability	Hearing disability	disability	Orthopedic disability	Intellectual disability	disability	Chronic illness	Multiple disability
Toplam-Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Annesi-Mother	49,6	26,3	56,1	75,9	35,1	81,5	45,1	23,3	42,8
Babası-Father	2,2	0	0	3,4	0	3,7	5,4	0,8	1,5
Eşi-Husband/ wife	18,2	33,3	19,9	7,3	30,2	2	14,4	30,6	20,2
Çocuğu-Child	8,5	13,2	7	3,1	11,1	0	5,3	16,2	10,9
Kardeşi- Brother/sister	4	3,7	5,2	3	2,4	5,6	8,9	2,1	3
Gelini/Damadı Bride/Groom	7,9	9,8	3	2,4	10,7	0,8	4,1	14,4	12
Diğer akrabası ⁽¹⁾									
Other relatives ⁽¹⁾	4,7	4,4	5	4,4	5,8	4,7	5,3	3,8	5,1
Diğer ⁽²⁾ -Other ⁽²⁾	4,9	8,6	1,7	0	3,4	1,3	11,6	8,8	4,4

Ayrıca aynı araştırmada bakım yükünün % 49 oranında anne üzerinde olduğu, bunu % 18 oranı ile eşlerin takip ettiği tespit edilmiştir.

5.4. Sorunlar

- Uzun dönemli bakım iş gücü piyasasının hem kurumsal bakımı, hem de kurumsal olmayan bakımı kapsayacak şekilde düzenlenmesi ve denetlenmesi gerekmektedir.
- Bakım hizmeti alanında anlamlı, standart ve doğru istatistiki bilgiler üretilmesinin sağlanması gerekmektedir.
- Ülkenin yapısal koşullarına uygun uzun dönemli bakım politikaları oluşturulması ve bu politikalar doğrultusunda vatandaş odaklı, etkin ve kaliteli hizmet sunan bir uzun dönemli bakım sisteminin kurulması gerekmektedir.
- Bunun yanında, bakım sigortasının finansmanında, ülkemizin ekonomik yapısı, siyasal tercihleri ve sosyal hedeflerle ilişkileri kadar, sosyo kültürel değerler ve kurumsal yapılar açısından da birtakım farklılıklar olduğu görülmekte ve ülkemize özel model geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

5.5. Çözüm Önerileri

- Bakıma muhtaç kişilere sunulacak hizmetler açısından kapsamlı, yüksek kaliteli, ailenin finansal, fiziksel ve duygusal yükünü hafifleten uygulamaların tercih edilmesi,
- Uzun dönemli bakım iş gücü piyasasının hem kurumsal bakımı, hem de kurumsal olmayan bakımı kapsayacak şekilde düzenlenmesi ve denetlenmesi,
- Bakım hizmeti alanında ihtiyaca yönelik, standart ve doğru istatistiki bilgi üretilmesinin sağlanması,
- Ülkemizde evde bakım uygulamasında engelliye bakanlara ücret ödemesi yerine, asgari ücret geliri şartı kaldırılarak hizmetin bakım hizmetine ihtiyaç duyan kişilere (gerekirse maddi durumu iyi olan

ailelerden kısmi katkı da alınarak) bakım sigortası kapsamında, devletin kalite garantisiyle, kurum veya ev bakımı olarak bakım profesyonelleri tarafından sunulmasının sağlanması,

- Ülkemize uygun uzun dönem bakım sistemi ve bakım sigortası finansman modelinin belirlenmesi önerilmektedir.

6. EĞİTİM HİZMETLERİ

6.1. Hizmet Sunumu

Engelliler, diğer bireylerle eşit biçimde eğitim hakkına sahiptir. Eğitim sisteminin eşitlik temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın, engellilerin; kişilik, yetenek, yaratıcılık, zihinsel ve fiziksel beceri potansiyellerinin en üst derecede gelişimi ve engelli bireyin onur ve değer duygusunun güçlendirilmesini sağlayacak şekilde, ihtiyaç duydukları özel tedbirlerin alındığı, bütünleştirici ve hayat boyu öğrenim imkânı sağlayan bir yapıda olması gerekmektedir.

Eğitim hakkının hayata geçirilmesi için engellilerin yaşadıkları çevreden koparılmadan bütünleştirici, parasız ve zorunlu okul öncesi, ilk ve ortaöğretimden diğer bireylerle eşit şekilde yararlanmasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Eğitim sürecinde ailelerin ve engelli bireyin kendisinin karar alma süreçlerine etkin katılımlarını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Türkiye’de engellilerin eğitimi alanında, 2005 yılında çıkarılan Engelliler Hakkında Kanun ile özel eğitim hizmetleri tek bir çatı altında toplanmış ve sosyal güvencesi olsun olmasın tüm özel eğitime gereksinimi olan bireylerin eğitim hizmetlerinden yararlanması sağlanmıştır. Ayrıca bu Kanun’un eğitim başlıklı 15. maddesi 2014 yılında değiştirilmiş olup BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin engellilerin eğitim hakkına ilişkin hak yaklaşımı ile uyumlu hale getirilmiştir.

Uygulamada ise Türkiye’de özel eğitim hizmetleri 573 Sayılı “Özel Eğitim Hizmetleri Hakkında KHK” ve “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği” kapsamında örgün eğitim içerisinde MEB’e bağlı kaynaştırma eğitimi ve özel eğitim okulları aracılığıyla, ayrıca MEB’e bağlı olarak açılan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde destek özel eğitim hizmeti olarak verilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının 2016-2017 eğitim öğretim yılı örgün eğitim istatistiklerine göre 1362 okul/kurumda toplam 333.598 öğrenci özel eğitim almaktadır. Bunun yanı sıra seanslı olarak giderleri devlet

tarafından karşılanmak üzere MEB'e bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde destek eğitim hizmeti verilmektedir. MEB'in istatistiklerine göre 2198 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde destek eğitim verilmektedir.

Literatürde özel eğitim olarak adlandırılan özel gereksinimli bireylerin eğitimi kendisi ve ailesi için engelli bireyin yaşamının ilk yıllarından itibaren belirleyici olmaktadır. Verilen eğitimin kalitesi tüm yaşamları boyunca bağımsız yaşama ve topluma dâhil olma düzeylerini de belirlemektedir. Bu noktada ailelere büyük yük düşmektedir. Devletin eğitim konusunda alması gereken önlemlerle ve ailenin doğru bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesiyle sağlıklı bir eğitim sürecinin oluşması sağlanabilir. Engelli bireylerin eğitsel değerlendirilmesi ile eğitim süreçlerindeki sorunların giderilmesi, bütünlleştirilmiş eğitim ortamlarının oluşturularak destek özel eğitim hizmetlerinin niteliğinin artırılması ve mesleki eğitim almaları sağlanmalıdır.

6.2. Sorunlar

- Engellilerin eğitimi konusunda engelli çocuğa sahip aileler, öğretmenler, okul yöneticileri, veliler, engelli olmayan öğrenciler başta olmak üzere toplumsal bilincin sağlanması konusunda eksiklikler mevcuttur.
- Özel eğitime erken başlanması esastır. Ancak ailelerin bu konudaki bilinç ve bilgi eksikliği sebebiyle engelli çocuklar eğitim almada gecikebilmekte ya da özel eğitim hizmetlerinden yararlanması söz konusu olmayabilmektedir.
- MEB'e bağlı ancak özel nitelikte olan ve engelli öğrencilere destek eğitim hizmeti veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin verdikleri eğitimin niteliğine ilişkin ve eğitimde istismarın önlenmesi amacıyla sürekli ve ciddi bir biçimde denetlenmesi konusunda sıkıntılar yaşandığı bilinmektedir.

- Özel gereksinimli çocukların okul içindeki ulaşılabilirliğinin sağlanmasına yönelik fiziksel düzenlemelerin, engel gruplarının farklı ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde dikkate alınması gereklidir. Ancak özellikle kaynaştırma okullarında, standartlara uygun düzenlemelerin yapılmasında sıkıntılar yaşandığı bilinmektedir.
- Türkiye’de özel eğitim konusunda yetişmiş eğitici ve bu alanda çalışması gereken profesyonellerin sayısı ihtiyaca göre daha azdır. Bu durum özel eğitim konusunda yeterince eğitim almamış kişilerin alanda eğitimci olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır.
- Kaynaştırma sınıfındaki diğer öğrenciler ve aileleri özel gereksinimli öğrenci hakkında yeterince bilgilendirilmediği için özel gereksinimi olan öğrenciye karşı olumsuz tutum ve davranış geliştirebilmektedir.
- Genel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin ve idarecilerin de engellilerin eğitimi konusunda yeterli bilgiye ve bilince sahip olmadığı görülmektedir. Bu durum, engelli bireyler ve ailelerin okula kabul ve eğitim sürecinde büyük sıkıntılara yol açmaktadır.
- Engelli öğrencilerin ihtiyacına göre tasarlanan eğitim materyallerinin eksikliği bu alanın önemli sorunlarından biridir.
- Engelli öğrencilerin bulunduğu kaynaştırma sınıflarında yardımcı öğretmen ve gölge öğretmenlik uygulamaları uygulamada bulunmakla birlikte yasal düzenleme yoktur.
- Engelli öğrencilerin eğitsel tanınması ve takibini yapan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin kapasite sınırlılıkları vardır.

6.3. Çözüm Önerileri

- Toplumsal bilincin sağlanması konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.
- Özel eğitime erken başlanmasını sağlamak için Milli Eğitim Bakanlığının engelli çocuğa sahip ailelere eğitim konusunda sunulan danışmanlık, bilgilendirme ve yönlendirme hizmetlerini artırması gerekmektedir.

- Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin verdikleri eğitimin niteliğine ilişkin ve eğitimde istismarın önlenmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığının sürekli ve etkili bir denetim mekanizması geliştirmesi gerekmektedir.
- Acil olarak tüm eğitim kurumlarında erişilebilirlik düzenlemeleri yapılmalıdır.
- Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu iş birliğinde özel eğitim konusunda yeterince eğitim almamış kişilerin alanda eğitimci olarak değerlendirilmesi sorununun çözümüne yönelik olarak ihtiyacın giderilmesi konusunda çalışma başlatılmalıdır.
- Kaynaştırma sınıflarındaki engelli olmayan çocukların ve ailelerinin de engellilik konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- Milli Eğitim Bakanlığının engelli öğrencinin okula kabulünde ve eğitim süresince öğretmen ve idarecilerin inisiyatif almasını engelleyici ve ailenin bu konuda sıkıntı yaşamasının önleyici mevzuat düzenlemesi ve bilgilendirme yapması gerekmektedir.
- Engelli bireylerin eğitim ihtiyaca uygun eğitsel düzenlemeler yapılmalıdır.
- Acil olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yardımcı öğretmen ve gölge öğretmenlik uygulamaları başlatılması için yasal düzenleme yapılmalıdır.
- Kaynaştırma öğrencilerinin izlenmesi ve okullardaki öğretmenlere destek sunabilmesi için Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin insan kaynağı ve fiziki kapasitesi güçlendirilmelidir.

7. İSTİHDAM VE SOSYAL GÜVENLİK UYGULAMALARI

Çalışmak gelir elde etmenin yolu olduğu kadar toplumda var olabilmenin temel aracıdır. Engellilerin sosyal hayata katılımlarının en önemli araçlarından biri çalışma hayatında aktif olarak yer almaları yani istihdamlarının sağlanmasıdır. Engelli kişiler çeşitli engeller dolayısıyla istihdama tam ve etkin bir biçimde katılım sağlayamamaktadır. Bununla birlikte, çalışma temel bir insan hakkıdır.

Ülkemizde engelli bireylerin istihdam haklarının gerçekleştirilmesi, diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkının hayata geçirilebilmesi amacıyla engellilere yönelik istihdam politikaları başta Anayasa olmak üzere çeşitli yasal düzenlemelerle belirlenmiştir.

Çalışmanın herkesin ödevi ve hakkı olduğu Anayasa ile güvence altına alınmış ve devletin, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri almakla yükümlü olduğu vurgulanmıştır. Anayasa ile ayrıca herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve devletin sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri almakla yükümlü olduğunu hükme bağlamıştır.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ayrımcılık karşıtı ve engellilere yönelik önemli bir hak belgesi olmuştur. Engelliler Hakkında Kanun ile istihdamın tüm aşamalarında engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılık yasaklanmış, iş yerlerinde engellilerin ihtiyaçlarına yönelik makul düzenleme yapılması için gerekli tedbirlerin alınması ve açık iş gücü piyasasında istihdamı güç zihinsel ve ruhsal engelliler için korumalı iş yerlerinin kurulması öngörülmüştür.

7.1. Ülkemizde Engelli İstihdam Yöntemleri

Ülkemizde, engellilere yönelik istihdam politikaları büyük ölçüde kota ve kota/ceza sistemine dayanmaktadır. Engellilerin istihdam edilebilmelerinde kamu ve özel sektör işverenlerine çeşitli yükümlülükler getirilmiştir. Bununla birlikte son yıllarda diğer bazı istihdam yöntemlerinin de uygulamada yer almaya başladığı görülmektedir.

2011 yılı Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre ülkemizde engellilerin iş gücüne katılım oranı % 22.1 iken istihdama dâhil olmayan nüfus % 77.9 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7: Türkiye’de Engellilere İlişkin İş Gücü Göstergeleri

		S	%
İş Gücüne Katılım Oranı	Toplam	1001	22.1
	Kadın	331	12.4
	Erkek	670	35.4
İstihdam Oranı	Toplam	914	20.1
	Kadın	307	11.6
	Erkek	607	32.0
İşsizlik Oranı	Toplam	88	8.8
	Kadın	24	7.3
	Erkek	64	9.5
İstihdama Dahil Olmayan Nüfus	Toplam	3540	77.9

Kaynak: TÜİK (2011 Türkiye Nüfus ve Konut Araştırması).

7.1.1. Kota/Ceza Yöntemi

Özel ve kamu kesimi ayrımı yapılmaksızın, yasalarla belirlenen sayıda istihdam kapasitesi bulunan işverenlere yine yasalarla saptanan oranlarda engelli çalıştırma yükümlülüğünün getirilmesine ilişkin istihdam tekniği, “kota yöntemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu sistemde engellilerin işçi olarak istihdam edilmelerinde sorumluluğunu yerine getirmeyen işverenler için cezai yaptırım öngörülmüştür.

Ülkemizde kota/ceza yöntemi 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu ile bu yasalara bağlı çıkartılan yönetmeliklerle düzenlenmiş durumdadır. Bu kapsamda çalıştırılması gereken engelli, sürekli olarak çalışma gücünden en az %40 oranında yoksun olduğunu, Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik’te belirlenen sağlık kuruluşlarınca verilecek sağlık kurulu raporu ile belgelemek zorundadır.

7.1.2. Engellilerin Memur Olarak İstihdamı

14 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilen 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda engellilerin memur olarak işe alınmaları 53. madde ile düzenlenmiştir. İlgili madde uyarınca, kamu kurum ve kuruluşları bu kanuna göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda % 3¹ oranında özürlü çalıştırmak zorundadır. % 3'ün hesaplanmasında ilgili kurum veya kuruluşun toplam dolu kadro² (taşra teşkilatı dâhil) sayısı dikkate alınmaktadır.

Kamu kurumlarına engelli memur alımı ile ilgili olarak Devlet Memurları Kanunu'nda 13.2.2011 tarihinde değişikliğe gidilerek engelli memur alımına yönelik sınavlar merkezi hâle getirilmiştir. Engellilerin memurluğa alınma şartlarına, merkezî sınav ve yerleştirmenin yapılmasına, eğitim durumu ve engel grupları dikkate alınarak kura usulü ile yapılacak yerleştirmelere ilişkin usul ve esaslar ile diğer hususlar 7.2.2014 tarihli Resmî Gazete' de yayımlanan Yönetmelikle düzenlenmiştir.

Düzenleme ile engelliler için sınavların, ilk defa devlet memuru olarak atanacaklar için açılan sınavlardan aynı zamanlı ve merkezî olarak, engelli kontenjanı açığı bulunduğu sürece engel grupları ve eğitim durumları itibarıyla sınav sorusu hazırlanmak ve ulaşılabilirliklerini sağlamak suretiyle merkezî olarak yapılması veya yaptırılması hüküm altına alınmıştır.

Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na (EKPSS) engelli sağlık kurulu raporu ile % 40 ve üzerinde engelli olduğu belirlenmiş adayların başvurusu kabul edilmektedir. EKPSS'ye ortaöğretim kurumlarından, yükseköğretim ön lisans veya lisans programından mezun olan veya EKPSS'nin yapıldığı yıl itibarıyla mezun olabilecek durumda engelli adaylar başvurabilmektedir. İlkokul, ortaokul, ilköğretim mezunu engelli adayların memur kadrolarına yerleştirilmelerinde kura yöntemi kullanılır.

¹ 1983-1999 yılları arasında %2 olarak uygulanan çalıştırma zorunluluğu, 6 Haziran 1997 tarih ve 23011 mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 572 sayılı KHK ile %3 olarak değiştirilmiştir ve bu hükmün uygulanma tarihi 1.1.2001 olarak belirlenmiştir. Daha sonra, 24.10.1998 tarih ve 23503 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 4382 sayılı Kanun ile de uygulanma tarihi 1.1.1999 olarak değiştirilmiştir.

² 1983-1999 yılları arasında "toplam kadro" olan uygulama 6 Haziran 1997 tarih ve 23011 mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 572 sayılı KHK ile "dolu kadro" olarak değiştirilmiştir.

Sınavda adayların engel gruplarına göre Genel Engelli Testi, İşitme Engelli Testi ve Zihinsel Engelli Testi olmak üzere 3 ayrı test uygulanmaktadır. Sınavda az görenler için 16 punto soru kitapçığı, soru kitapçığını okuyamayan ya da cevap kâğıdı işaretlemekte zorluk çeken görme engelliler, CP hastaları ve zihinsel engelliler için okuyucu/işaretleyici yardımı sağlanmıştır. Tekerlekli sandalye kullanıcısı adayların erişilebilir sınav merkezlerinde sınava girmesi sağlanmaktadır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 53. maddesi uyarınca Devlet Memurları Kanunu kapsamındaki kurum ve kuruluşlarında, % 3'lük engelli personel çalıştırma yükümlülüğünün yerine getirilmesinin takip ve denetiminden Devlet Personel Başkanlığı sorumludur. Kamuda çalışan engelli memurlara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8: Yıllara Göre Kamuda Engelli Memur İstihdamı

Yıllar	Engelli Memur Sayısı
2002	5.777
2003	6.727
2004	8.717
2005	8.717
2006	8.915
2007	9.193
2008	9.966
2009	10.357
2010	18.787
2011	20.829
2012	27.314
2013	32.787
2014	34.078
2015	40.655
2016	43.151
2017	49.873
2018 (Mart)	51.814

Kaynak: DPB, 2018.

2002 yılında 5.777 olan engelli memur istihdamı 2018 Mart ayı itibarıyla 51.814'e yükselmiştir. Özellikle 2012 ve sonrası yaşanan bu nicel gelişmede merkezî sınavın önemli bir etkisi olduğu ifade edilebilir. Bu kapsamda; 2012 yılında yapılan merkezî sınav ile 3 atama döneminde 12.796 ve 2014 yılında yapılan EKPSS ile 3 atama döneminde 10.222, 2016 yılında yapılan EKPSS ile 1 atama döneminde 5.812 olmak üzere 7 atama döneminde toplam 28.830 engelli birey (merkezî atama usulü ile öğretmen atamaları dâhil edilmemiştir.) memur olarak istihdam edilmiştir.

7.1.3. Engellilerin İşçi Olarak İstihdamı

Ülkemizde engelli işçi istihdamı 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesi³ kapsamında düzenlenmiştir. Buna göre "İşverenler, elli veya daha fazla işçi

³ İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör iş yerlerinde yüzde üç engelli, kamu iş yerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi veya 21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu veya 16/6/1927 tarihli ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu kapsamına giren ve askerlik hizmetini yaparken 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 21. maddesinde sayılan terör olaylarının sebep ve tesiri sonucu malul sayılmayacak şekilde yaralananları meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla iş yeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır.

Bu kapsamda çalıştırılacak işçi sayısının tespitinde belirli ve belirsiz süreli iş sözleşmesine göre çalıştırılan işçiler esas alınır. Kısmi süreli iş sözleşmesine göre çalışanlar, çalışma süreleri dikkate alınarak tam süreli çalışmaya dönüştürülür. Oranın hesaplanmasında yarıma kadar kesirler dikkate alınmaz, yarım ve daha fazla olanlar tama dönüştürülür. İş yerinin işçisi iken engelli hâle gelenlere öncelik tanınır.

İşverenler çalıştırmakla yükümlü oldukları işçileri Türkiye İş Kurumu aracılığı ile sağlarlar. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin nitelikleri, hangi işlerde çalıştırılabilecekleri, bunların iş yerlerinde genel hükümler dışında bağlı olacakları özel çalışma ile mesleğe yönltilmeleri, mesleki yönden işverence nasıl işe alınacakları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Yer altı ve su altı işlerinde engelli işçi çalıştırılmaz ve yukarıdaki hükümler uyarınca iş yerlerindeki işçi sayısının tespitinde yer altı ve su altı işlerinde çalışanlar hesaba katılmaz.

Bir iş yerinden malulen ayrılmak zorunda kalıp da sonradan maluliyeti ortadan kalkan işçiler eski iş yerlerinde tekrar işe alınmalarını istedikleri takdirde, işveren bunları eski işleri veya benzeri işlerde boş yer varsa derhal, yoksa boşalacak ilk işe başka isteklilere tercih ederek, o andaki şartlarla işe almak zorundadır. Aranılan şartlar bulunduğu hâlde işveren iş sözleşmesi yapma yükümlülüğünü yerine getirmezse, işe alınma isteğinde bulunan eski işçiye altı aylık ücret tutarında tazminat öder.

çalıştırdıkları özel sektör iş yerlerinde yüzde üç engelli; kamu iş yerlerinde ise yüzde dört engelli bireyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler.” Bu maddeye aykırılık hallerinde 101. madde uyarınca tahsil edilecek cezalar, engellilerin kendi işini kurmaları, engellinin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojileri, engellinin işe yerleştirilmesi, işe ve iş yerine uyumunun sağlanması ve bu gibi projelerde kullanılmaktadır. Bu kapsamda; işverenler de iş yerinde engelli bireylere sağlayacakları yeni teknolojiler ve gerekli araç-gereçlerin temini amacıyla bu fondan yararlanabilmektedir.

Engellilerin kamu ve özel sektörde işçi olarak işe yerleştirilmelerinden sorumlu kurum Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğüdür. Kamuda engelli işçi yerleştirmeleri KPSS sonuçlarına göre gerçekleştirilmektedir. Kamu ve özel sektör işçilerine yönelik veriler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 9: Engelli Çalıştırmakla Yükümlü İş Yerlerinde İşçi Olarak Çalışan Engelli Birey Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Çalıştırmakla Yükümlü Engelli Birey Sayısı		Çalışan Engelli Birey Sayısı	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel
2016 (Kasım)	8.122	107.072	10.555	92.558
2014	8.417	101.823	10.422	84.706
2013	9.514	97.689	11.804	80.434
2012	10.246	97.322	12.358	77.547
2011	10.496	86.607	12.347	71.088
2010	11.718	79.943	12.603	66.359
2009	12.086	70.550	12.653	58.876
2008	11.593	70.326	11.286	55.077

Kaynak: İŞKUR, 2017.

2008 yılında özel sektörde çalışan engelli sayısı 55.077 iken bu sayı 2016 Kasım ayı itibarıyla 92.558'e yükselmiştir. Ancak aynı dönemde çalıştırılması zorunlu engelli sayısı da 70.326'dan 107.072'ye yükselmiştir. Kamu sektörüne baktığımızda ise; 2016 Kasım ayı itibarıyla çalıştırmakla yükümlü engelli sayısı 8.122 iken bu sayının üzerine çıkılarak çalıştırılan engelli sayısının 10.555 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 10: Engelli Birey Çalıştırmakla Yükümlü İş Yerlerinde Kota Açığı / Fazlası Engelli Birey Sayısı

Yıllar	Engelli Birey Çalıştırmakla Yükümlü Olan İş Yerlerinde Kota Açığı		Engelli Kotasının Üzerinde Çalışan Engelli Birey Sayısı	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel
2016 (Kasım)	327	22.091	2.760	7.577
2014	712	23.637	2.717	6.520
2013	700	23.075	2.990	5.820
2012	931	25.250	3.043	5.475
2011	1.164	20.789	3.015	5.270
2010	1.863	18.299	2.748	4.715
2009	1.981	16.367	2.548	4.693
2008	2.380	20.117	2.073	4.868

Kaynak: İŞKUR, 2017.

Tablodan da anlaşılabacağı üzere; 2016 yılı Kasım ayı itibarıyla engelli birey çalıştırmakla yükümlü olan özel sektör iş yerlerinde 22.091 ve kamu sektörü iş yerlerinde 327 engelli açığı bulunmaktadır. Ancak aynı dönemde 7.577 özel sektör ve 2.760 kamu sektöründe olmak üzere toplam 10.337 engelli bireyin kontenjan fazlası olarak çalıştırıldığı anlaşılmaktadır.

7.1.4. Korumalı İstihdam

İş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel ve ruhsal-duygusal engelliler için çalışma ortamının özel olarak düzenlendiği korumalı iş yerlerine ilişkin yeni düzenleme ve tedbirleri içeren “Korumalı İş Yerleri Hakkında Yönetmelik” 26 Kasım 2013 tarihinde 28833 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2012 yılında gerçekleştirilen “İş Gücü Piyasasının Engelliler Açısından Analizi Projesi” sonuçlarına göre iş gücü piyasasında en az tercih edilen engelli grubu olan zihinsel engelliler ile ruhsal ve duygusal engellilerin istihdam edilmeleri için “Korumalı İş Yerleri Hakkında Yönetmelik” kapsamında kurulacak korumalı iş yerleri için zihinsel veya ruhsal engelli istihdamı şartı getirilmiştir.

Getirilen destek hükümleriyle; Korumalı iş yerleri için Gelir ve Kurumlar Vergisi’nden indirim yapılması, Çevre Temizlik Vergisi’nden muaf tutulması, korumalı iş yerlerinde çalışacak engellilerin maaşlarının bir kısmının ve işverenlerinin işsizlik sigorta primlerinin Hazine’den karşılanması sağlanmıştır.

Korumalı iş yerlerinin yaygınlaştırılması, süreçte yaşanan veya yaşanabilecek sorunların tespiti, sağlanan teşviklerin yeterliliği gibi konularda izleme çalışmaları devam etmektedir.

“Korumalı iş yerlerinde Çalışan Engellilerin Ücretlerine Karşılık İşverene Yapılacak Ödeme Hakkında Yönetmelik” 30 Nisan 2016 tarih ve 29699 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ocak 2018 tarihinde ülkemizde 7 (yedi) korumalı iş yeri bulunmakta olup 58 zihinsel ve ruhsal engelli bu iş yerlerinde çalışmaktadır.

7.1.5. Destekli İstihdam

Destekli istihdam yöntemi “insan hakları” ve “tam katılım” ilkelerine dayanmaktadır. Engelli bireyleri toplumun diğer bireyleri ile eşit haklara sahip kişiler olarak kabul eden ve hak temelli anlayışı esas alan bir istihdam

yöntemidir. Engeline bağlı olarak birey haklarını kullanamayabilir, burada önemli olan bireysel destekler sağlayarak engelli bireyin haklarını kullanmasını desteklemektir.

Destekli istihdam, engelli bireylerin açık iş gücü piyasasında gelir getirici bir iş bulma ve o işte kalıcı olma konusunda onları destekleyen bir yöntem olarak tanımlanır. Bu yöntem engelli bireyin iş öncesi, iş sırası ve iş sonrasında desteklenmesini içerdiği gibi işverenin de desteklenmesini kapsamaktadır. Destekli istihdamın perspektifi, bireyin yapamadıklarına değil yeteneklerine ve yapabildiklerine odaklanmaktır.

Ülkemizde henüz bir istihdam yöntemi olarak politika ve mevzuatta yerini alamamış olmakla birlikte destekli istihdam yönteminin ülkemizde uygulanmasının teşviki açısından çeşitli kurum ve kuruluşlar, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri tarafından çeşitli projeler yürütülmektedir. Bu kapsamda; ASPB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olan İşe Katıl Hayata Atıl Projesi ülkemizde engelli bireylerin açık iş gücü piyasasında istihdamında yeni bir anlayışı temsil etmektedir. “Her birey çalışma hayatında yer alabilir” anlayışı ile yola çıkan proje; engellere değil yeteneklere, gruplara değil bireylere odaklanarak istihdam alanında ülkemiz için destekli istihdam modelini geliştirmeyi hedeflemektedir.

İşe Katıl Hayata Atıl Projesi 19 Haziran 2014 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Garanti Bankası A.Ş. arasında yapılan protokol ile başlamış olup; Ankara, İstanbul, Sakarya, Samsun ve Gaziantep illerinde gerçekleştirilen bir modelleme çalışmasıdır. Proje; 300 engellinin 60 iş koçunun rehberliğinde işe başlayarak bağımsız biçimde ücretli olarak çalışmalarını hedeflemiş ve 2016 yılı Aralık ayı itibarıyla birinci aşaması sonlanan projede 447 engelli bireyin açık iş gücü piyasasında istihdamı sağlanmıştır. Projenin elde ettiği başarı sonucunda Garanti Bankası ile yeniden mutabakata varılmış ve projenin ikinci aşaması 2017 yılı Şubat ayında Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde başlamıştır. 2017 yılının sonunda ise 333 engelli bireyin sürdürülebilir istihdamı sağlanmıştır.

7.1.6. Sübvans Edilen İstihdam

Ülkemizde engelli bireylerin istihdamı kapsamında özel sektör işverenlerine ve engelli çalışanlara sübvansiyonlar uygulanmaktadır. Bu kapsamda; 4857 sayılı İş Kanunu uyarınca, özel sektör işverenlerince Kanunun 30. maddesi kapsamında çalıştırılan 17/7/1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'na tabi engelli sigortalılar ile 1/7/2005 tarihli ve 5378 sayılı Kanun'un 14. maddesinde belirtilen korumalı iş yerlerinde çalıştırılan engelli sigortalıların, aynı Kanun'un 72 ve 73. maddelerinde sayılan ve 78. maddesiyle belirlenen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin tamamı, kontenjan fazlası engelli çalıştıran, yükümlü olmadıkları hâlde engelli çalıştıran işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir engelli için prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin tamamı Hazine tarafından karşılanmaktadır.

Engelli çalışanlara uygulanan sübvansiyon vergi indirimi şeklinde uygulanmaktadır. Bu kapsamda, çalışma gücünün asgari % 80'ini kaybetmiş bulunanlar birinci derece engelli, asgari % 60'ını kaybetmiş bulunanlar ikinci derece engelli, asgari % 40'ını kaybetmiş bulunanlar ise üçüncü derece engelli sayılmaktadır. Buna göre, engellilik indirimi, çalışma gücü kaybı olanların ücret ve/veya kazançlarına, girecekleri derecelere göre belirlenen miktarda indirimin uygulanmasıdır. Gelir Vergisi Kanunu'na göre engellilik indirimi uygulamasından;

- Engelli ücretli,
- Bakmakla yükümlü olduğu engelli kişi bulunan ücretli,
- Engelli serbest meslek erbabı,
- Bakmakla yükümlü olduğu engelli kişi bulunan serbest meslek erbabı,
- Basit usulde vergilendirilen engelliler yararlanmaktadır.

7.2. Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Türkiye’de herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve devletin bu güvenliği sağlayacak tedbirleri alması gerekliliği Anayasa ile güvence altına alınmıştır (m.60). Bu kapsamda Anayasa’da engelliler; sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler arasında tanımlanmış olup, devlete bu doğrultuda engellilerin korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirler alma sorumluluğu verilmiştir (m.61).

Engellilerin sosyal güvenlikleri ile gelirlerinin korunması esası; 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’na 2011 yılında yapılan ekleme ile birlikte, engellilere sunulan hizmetlerin genel esası olarak belirlenmiştir (m.4). Ayrıca, aynı kanunda sosyal hizmet programlarının uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuk, muhtaç, engelli ve muhtaç yaşlıya öncelik tanınması da öngörülmüştür.

Engellilerin sosyal güvenlikleri; primli ve primsiz sistem kapsamında iki şekilde sağlanmaktadır. Ayrıca engellilerin engellilikten kaynaklanan ek maliyetlerinin azaltılmasına yönelik olarak vergi indirim ve istisnaları dâhil olmak üzere çeşitli indirim ve muafiyetler ile ayni ve nakdî yardımlar sağlanmaktadır.

Primli sistem içinde engellilerin emekliliği, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile düzenlenmektedir. Bu doğrultuda; devlet memuru, işçi veya kendi hesabına çalışan engelli sigortalılardan iş kazası veya meslek hastalığı sonucu çalışamayacak duruma gelenlerin malullük sigortası kapsamında erken emeklilikleri sağlanmaktadır.

Diğer taraftan, sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihten önce malul sayılmayı gerektirecek derecede hastalık veya engelli bulunan ve bu nedenle malullük aylığından yararlanamayan sigortalılara yaşlılık sigortası kapsamında erken emeklilik imkânı sağlanmakta ve yaşlılık aylığı bağlanmaktadır. Sağlık kurulunca çalışma gücündeki kayıp oranı;

- %50-59 arasında olan sigortalılar, en az 16 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4320 gün,

- %40-49 arasında olan sigortalılar, en az 18 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4680 gün,

malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirmiş olmak şartıyla yaş şartları aranmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanmaktadırlar.

Aynı kanun ile primli sistem içinde ayrıca, sürekli bakıma muhtaç engelli çocuğu bulunan kadın sigortalılara da erken emeklilik hakkı tanınmıştır. Emeklilik veya yaşlılık aylığı bağlanması talebinde bulunan kadın sigortalılardan başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malul çocuğu bulunanların, Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten sonra geçen prim ödeme gün sayılarının dörtte biri, prim ödeme gün sayıları toplamına eklenmekte ve eklenen bu süreler emeklilik yaş hadlerinden de indirilmektedir.

Engelli Aylığı

Herhangi bir işte istihdam edilememiş veya çalışamayacak derecede engelli olan ve aynı zamanda ekonomik olarak muhtaç durumdaki engellilere ve aileleri muhtaç durumda bulunan engelli çocuklara, 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında engelli aylığı bağlanmaktadır. Engelli aylığının miktarı engel oranı %40-%69 arası olanlar ile engel oranı %70 ve üzeri olanlar olmak üzere engel durumunun düzeyine göre farklılık göstermektedir. Bu aylıktan yararlananların tedavi giderleri genel sağlık sigortası kapsamında karşılanmaktadır. Dolayısıyla bu program bir sosyal güvence gibi işlev görmektedir ve engellilerin en çok başvurduğu sosyal yardım programı olma özelliğini taşımaktadır. Bu uygulama ile engellilerin refah düzeyinin artırılması ve yoksulluğun azaltılması amaçlanmıştır.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile 2005 yılında, 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun'un ikinci maddesinde yapılan değişiklikle çalışamayacak durumda olan ya da istihdam edilemeyen engellilere bağlanan aylıklar, % 200 ila 300 oranlarında artırılarak anlamlı bir tutara ulaşmış, aylık bağlananların kapsamı genişletilmiştir. 2022 sayılı Kanun'da 2013 yılında yapılan düzenlemeyle, bu aylıktan yararlanmak için gerekli olan asgari gelir düzeyi asgari ücretin 1/6'sından asgari ücretin 1/3'üne çıkarılarak kapsamı genişletilmiştir.

7.3. Sorunlar

- İstihdamın teşviki ile ilgili kapsamlı pek çok mevzuat geliştirildiği görülmekle birlikte istihdam oranlarına aynı kapsayıcılıkta yansımalarının zaman alacağı tahmin edilmektedir.
- Engellilerin istihdamının mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyondan bağımsız düşünölemeyeceği gerçeği ilgili kesimler tarafından bilinmemekte veya benimsenmemektedir. Bu nedenle, engellilerin yaşadıkları psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlarla baş edebilmelerinde ve bir meslek sahibi olup toplumsal yaşama üretken bir üye olarak tam katılımlarında çok önemli bir yere sahip olan mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Mesleki rehabilitasyonla desteklenen ve verimlilik esaslı istihdam planlaması yapılamamaktadır. İşe aldıktan sonra uygun iş bulmaya çalışmak ve daha verimsiz çalışma usullerinin uygulanması ile iş barışının da bozulması muhtemeldir.
- İstihdam öncesi engelli bireylerin çalışamayacağı işler belirlenmekte, ancak çalışabileceği işlere dair bir değerlendirme yapılmamaktadır.
- İş yapabilmek için ihtiyaç duyulan fonksiyonlara dair herhangi bir tanımlama bulunmamaktadır. Örneğin işe elverişliliğe dair en kapsamlı tanımlama TSK Sağlık Yönetmeliği'nde askerliğe elverişlilik için yapılmıştır.
- İstihdam sonrasında iş yerinin fiziki erişilebilirliğinin sağlanması, iş yardımcı cihazların, yazılımların temini, bilgilendirme için kullanılan dokümanların engelli bireyin kullanımına uygun olmaması vb. pek çok çözüm bulunması gereken alan/sorun ile karşılaşılmaktadır.

7.4. Çözüm Önerileri

- Ülkemiz ekonomik ve sosyal kalkınma stratejilerinin, işsizlikle mücadele programlarının ve genel istihdam politikalarının kapsamına engellileri dâhil etmelidir. Bu strateji ve programlar;

engellilerin istihdamının, ulusal istihdam politikasına uygun, mesleki rehabilitasyonla birlikte, bu alanda yetişmiş personelle, ilgili taraflarla, kapsayıcı, sistemli ve engel gruplarına ve iş piyasasına uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlamalıdır.

- İstihdamın teşviki ile ilgili kapsamlı pek çok mevzuata ilaveten mesleki habilitasyon ve rehabilitasyon uygulamalarının da geliştirilmesiyle istihdamın artırılması,
- İstihdamda bireyin yapamayacağı işlere değil, yapabileceği işlere odaklanması ve yapabileceği işlerde rehabilitasyon hizmetlerinin sunulması,
- İş yapabilmek için ihtiyaç duyulan fonksiyonlar ve işe elverişliliğe dair kapsamlı tanımlama yapılması,
- Mesleki rehabilitasyon ve verimlilik esaslı istihdam planlaması,
- İstihdam sonrasında iş yerinin fiziki erişilebilirliğinin sağlanması, işe yardımcı cihazların, yazılımların temini, bilgilendirme için kullanılan dokümanların engelli bireyin kullanımına uygun olması için çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve kolay erişilebilecek maliyetlerde sunulması önerilmektedir.
- Destekli istihdam kapsamında iş koçluğu sisteminin İŞKUR aracılığı ile yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
- Öncelikli olarak kamu sektörünün yükümlülüğünü yerine getirmesi ve özel sektöre örnek olması amacıyla kamuda var olan açık kontenjanların doldurulması gerekmektedir.
- Türkiye İş Kurumu bünyesinde oluşturulan ve işverenlerden tahsil edilen ceza paralarından oluşan Fon son yıllarda daha etkin kullanılmaya başlanmış olmakla birlikte bu kaynağın büyük ölçekli ve çok ortaklı projeler için de kullanımı teşvik edilmelidir.
- İşverenlerin Ceza Paraları Fonunu daha aktif bir şekilde kullanımının teşvik edilmesi amacıyla bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri düzenlenmesine ihtiyaç vardır.
- Türkiye İş Kurumu bünyesinde yürütülmekte olan iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin engelli bireyler için destekli istihdam çerçevesinde yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç vardır.

8. ERİŞİLEBİLİRLİK UYGULAMALARI

Toplumsal hayata tam katılımda mekâna ulaşmak ve mekânı kullanabilmek büyük önem taşımaktadır. Herkes mekândan bağımsız ve eşit olarak faydalanma hakkına sahiptir. Bu kapsamda Erişilebilirlik en temel insan haklarından biri olarak “yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere erişebilmek ve bunlardan yararlanabilmek” şeklinde tanımlanabilir. Erişilebilirliğin en önemli bileşenleri; fiziksel çevreye (açık alanlar ve yapıları çevre/binalar), ulaşım araçlarına, bilgi ve iletişime erişimdir.

Erişilebilirlik, en geniş anlamda herkesin istediği her yere ve her hizmete bağımsız ve güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi olarak tanımlanır ve herkesin temel hak ve hizmetlere engellenmeden ulaşımını ifade eder. Erişilebilirlik kapsamında yapılacak fiziki çevre düzenlemeleri sadece engelli bireylerin değil, aynı zamanda geçici olarak engelli hâle gelenler, yaşlılar, hamileler, bebek arabalıları, çocuklar gibi hareket kısıtlılığına sahip bireylerin de erişimine ve toplumsal hayata katılımlarına hizmet eder.

Binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve iş yerleri dâhil diğer kapalı ve açık tüm tesisler, fiziki çevre, ulaşım sistemleri ile elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dâhil olmak üzere, bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişilebilir olması, engelli bireylerin bağımsız yaşayabilmeleri ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımının sağlanması için önem arz etmektedir.

8.1. Mevzuat Düzenlemeleri

Engelliler için erişilebilirliğin sağlanması konusu; Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2008 yılında yenilenen Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Leipzig Şartı ve AB direktifleri gibi birçok uluslararası sözleşme ve normlarda da yer almaktadır.

Ülkemizde engelliler için erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik ilk yasal düzenleme, 1997 yılında 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 3194 sayılı İmar Kanunu’na eklenen erişilebilirlikle ilgili maddedir. Bu madde

ile fiziksel çevrenin engelliler için erişilebilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunluluğu getirilmiştir. Söz konusu düzenlemeyle planlama, projelendirme, uygulama, ruhsatlandırma ve denetleme gibi görev ve sorumlulukları olan ilgili kurum ve kuruluşlarca erişilebilirliğin uygulanması hüküm altına alınmıştır.

Bu değişikliğin ardından, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) tarafından 2.9.1999 tarihinde imar mevzuatıyla ilgili yönetmeliklerde (Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği, Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik, Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Otopark Yönetmeliği ve Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik) düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler gereğince büyükşehir belediyeleri kendi imar yönetmeliklerinde gerekli uyumlaştırma düzenlemeleri yaparak, engelliler için erişilebilirliğin sağlanmasını öngörmüşlerdir. Bu çerçevede günümüze kadar Türk Standartları Enstitüsü tarafından konuyla ilgili birçok standart yayınlanmış, mevcut standartlar revize edilmiştir.

Bu mevzuat düzenlemelerine göre yeni yapılan ve tadilatı yapılan açık alanlar ve binalarda Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standartlarına göre engelliler için erişilebilirlik önlemlerinin alınması/alınmış olması, yerel yönetimler ve ilgili kamu kurumları için bir yükümlülüktür.

Erişilebilir yapıyı çevre ölçü ve ölçütleri, TSE'nin ilgili standartlarında teorik ve şematik biçimde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Her biri konuyla ilgili önemli birer kaynak olan bu standartlardan doğrudan erişilebilirlikle ilgili olan üç tanesi; TS 9111: Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklileri, TS 12576: Şehir İçi Yollar-Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları ve TS 12460 Şehir İçi Yollar - Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları'dır.

Türkiye’de engelliler için erişilebilir yapılı çevreler oluşturulmasında önemli ikinci bir adım olan mevzuat düzenlemesi, 1.7.2005 tarihinde kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’dur. Kanun ile bu düzenlemelerin yapılması için yedi yıllık bir süre verilmesiyle, bu alanda yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. 2009 yılında Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin onaylanarak, Türkiye’nin de Sözleşme’ye taraf olması nedeniyle yapılan çalışmalar artmıştır.

7/7/2005 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Engelliler Hakkında Kanun’da (EHK) 19/2/2014 tarihinde yapılan düzenleme ile erişilebilirlik tanımı ilk defa mevzuata girmiştir. Söz konusu Kanun’un 3. maddesinde “Erişilebilirlik; Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması” ve “Erişilebilirlik standartları: Türk Standartları Enstitüsünün erişilebilirlikle ilgili yayımladığı standartlar” olarak tanımlanmıştır.

Söz konusu Kanun’un 7. maddesinde “Erişilebilirlik” başlığı altında yapılı çevrenin, özel ve kamu toplu taşıma araçlarının ve bilgilendirme hizmetlerinin erişilebilirliği ele alınmaktadır. Söz konusu madde ile yapılı çevrede engellilerin erişebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

5378 sayılı Kanun’un geçici 2. maddesinde, “*Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar; mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir.*” hükmü bulunmaktadır.

Kanun’un geçici 3. maddesinde ise “*Büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan araçlarla sağlanan toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun*

olması için gereken tedbirleri alır. Mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçları, bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde, sürücü koltuğu hariç dokuz ila on altı oturma yeri olan araçlarla verilen toplu taşıma hizmetleri, turizm taşımacılığı yapılan araçlarla sağlanan taşıma hizmetleri ve özel ve kamu şehirler arası toplu taşıma hizmetleri ile yolcu gemileri 7/7/2018 tarihine kadar engelliler için erişilebilir duruma getirilir.” hükmü yer almaktadır.

Kanun'un geçici 3. maddesinde 2014 yılında yapılan düzenlemelerde aşağıdaki ek fıkralar yer almıştır:

7/7/2018 tarihine kadar, karayolu ile turizm taşımacılığı yapan veya şehirler arası toplu taşıma hizmeti veren gerçek ve tüzel kişiler, engelli bireyin erişilebilir toplu taşıma hizmeti sağlanmasına ilişkin talebini azami yetmiş iki saat içinde karşılamakla yükümlüdür.

7/7/2018 tarihine kadar, servis taşımacılığı yapan gerçek ve tüzel kişiler, engelli personel veya öğrenciye talep hâlinde erişilebilir taşıma hizmetini sağlamakla yükümlüdür.

Bu fıkranın yürürlüğe girdiği tarihten sonra üretilen şehirler arası ve uluslararası yolcu taşımacılığı ile servis ve turizm taşımacılığı yapan araçlar dışında şehir içi yolcu taşıma hizmeti yapan araçlardan erişilebilir olmayanlara yolcu taşıma hizmeti için yetki belgesi, izin ve çalışma ruhsatı verilmez.

Şehirler arası yolcu taşıma hizmeti ile şehir içi servis ve turizm taşımacılığı hizmetinin erişilebilir hâle getirilmesi için usul ve esaslar Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığının görüşleri alınmak suretiyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca bu fıkranın yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Ayrıca 5378 sayılı Kanun'da yapılı çevrede erişilebilirlik konusunda yeni bazı hükümler de getirilmiştir. Kat Mülkiyeti Kanunu'nda bir değişiklik yapılarak, evinde zorunlu olarak tadilat yapmak isteyen engellinin, bu talebinin kat malikleri kararıyla veya kurulacak bir komisyon tarafından

yapılmasına imkân sağlanmıştır. Buna ilişkin “Yapılarda Engellilerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” yayımlanmıştır.

12.7.2006 tarih ve 2006/18 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 5378 sayılı Kanun’un geçici 2. maddesinde belirtilen uygulamaların gerçekleştirilmesi için tanınan 7⁴ yıllık sürenin 7/7/2005 tarihinde başladığını hatırlatarak, bu düzenlemelerin, belediyeler ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca hazırlanacak eylem planları doğrultusunda gerçekleştirilmesi, eylem planlarının kısa vadeli (2005-2007), orta vadeli (2008-2010) ve uzun vadeli (2011-2012) olarak belirlenmesi, belediyelerin bu düzenlemelerinin Türk Standardları Enstitüsünün ilgili standartlarına uygun olmasına dikkat etmesi, satın alacakları, kiralayacakları veya denetimlerinde bulunan toplu taşıma araçlarının engellilerin kullanımına uygun olmasını sağlamaları, ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlarının kullandıkları yapıların da anılan süre içerisinde engellilerin kullanımına uygun hâle getirilmesi istenmiştir.

12.8.2008 tarihinde ise tüm kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilen Başbakanlık Talimatıyla, konuyla ilgili mevzuat hükümlerine yeniden dikkat çekilmiş ve yapılan düzenlemelerin standartlara uygun olmadığına değinilmiştir. Yeni yapılaşma alanlarında veya yeniden düzenleme yapılan alanlarda ve kamu binalarında veya kamunun kullanımına tahsis edilmiş bulunan diğer yapılarda, mevzuata uygun şekilde düzenlemelerin yapılması için gereken önlemlerin alınması zorunluluğu bir kez daha vurgulanmıştır.

Yüksek Planlama Kurulunun aldığı kararla; Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının (Mülga) koordinatörlüğünde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının katılımıyla hazırlanan “Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı’nın (2010-2011)” kabulüne karar verilmiş ve 2010 yılı “Herkes İçin Ulaşılabilirlik Eylem Yılı” ilan edilmiştir. İlgili kurum, kuruluş ve engelli sivil toplum kuruluşlarıyla erişilebilirlik kavramı tartışılmış,

⁴ 4/7/2012 tarihli ve 6353 sayılı Kanun’un 34. maddesiyle, 5378 sayılı Kanun’un geçici madde 2’de yer alan “yedi yıl” ibaresi “sekiz yıl” şeklinde değiştirilmiştir.

Türkiye'deki mevcut durum ortaya konulmuş, mevzuat düzenlemeleriyle ilgili aksaklıklar ve eksiklikler tespit edilmiştir. Toplumsal bilgi ve bilinç düzeyinin düşüklüğü için tedbirler geliştirilmeye çalışılmış, finansal yetersizlikler, stratejik öncelikler, izleme ve değerlendirme konuları tartışmaya açılmış ve en nihayetinde bir eylem planı ortaya konulmuştur.

Eylem Planı kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından; uygulamaya ilişkin kitap, broşür ve kılavuzlar yayınlanmış, birçok ilde, çeşitli kurumlarda, belediyelerde ve üniversitelerde eğitim programları gerçekleştirilmiş, standartların revize edilmesi çalışması yapılmış, teknik bilgilendirme toplantıları, toplu taşıma araçlarının ulaşılabilirliğine ilişkin toplantılar, konferans, sempozyum gibi toplantılar, hissedilebilir yüzey çalıştayları ile tüm illerin katılımını kapsayan “Erişilebilirlik Bölgesel Paylaşım Toplantıları” düzenlenmiştir. Erişilebilirliğin sağlanmasında mevcut yapılı çevrenin erişilebilirlik düzeyinin belirlenmesi gerekliliğinden yola çıkılarak, pek çok ülkede uygulanan bir yöntem olan; bu süreçte yapılacak çalışmalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan kamu kurum ve kuruluşlarına yol göstermek ve ülke genelinde standart tespitlerin yapılabilmesini sağlamak amacıyla oluşturulan tespit formlarının kullanılmasına başlanmıştır.

Eylem Planı doğrultusunda, kurum ve kuruluşlarla yapılan toplantılar sonucunda; Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından konuyla ilgili genelgeler ile Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından 22.9.2011 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul toplantısında üniversitelerde “Herkes İçin Tasarım” konusunun müfredata dâhil edilmesine ilişkin Genelge yayımlanmıştır.

Ayrıca raportörlüğü Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yürütülen “TS 9111: Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gerekleri” standardı 22.11.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İçişleri Bakanlığı tarafından revizyon çalışmaları yapılan “TS 12576: Şehir İçi Yollar- Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları” standardına ilişkin

olarak ilgili kurumların katılımıyla Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünde “TS 12576’nın Revizyonu Çalıştay” düzenlenmiştir. Çalışmalar sonucunda, “Şehir İçi Yollar Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Erişilebilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları” ile ilgili tebliğ 14.9.2012 tarih ve 28411 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

19.10.2011 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) 2011/56 sayılı Genelgesi yayımlanmıştır. Genelge ile eğitim-öğretim birimlerinde yasal mevzuat gereği erişilebilirlik düzleminde gerekli tedbirlerin alınması, düzenlemeler için il imkânlarının kullanılması, il imkânlarıyla yapılamayacak düzenlemeler için kurumların, bağlı bulundukları genel müdürlüklerin onarım ödeneklerini kullanmaları ve özel eğitim okul ve kurumları ile bünyesinde özel eğitim sınıfı ve kaynaştırma öğrencisi bulunan okullara öncelik verilmesi konuları talimatlandırılmıştır.

2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) Erişilebilirlik Destek Projesi’ni (UDEP) başlatmıştır. Söz konusu projenin usul ve esasları belirlenmiş ve bu usul ve esaslara göre; Binalar ve yerleşke açık alan bileşenlerinin erişilebilirlik dönüşümleri için, proje başına bütçe ayrılmış, Bakanlığın teknik bilgi desteği ile yapılan pilot alan uygulamalarının kent ve ülke geneline yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.

12.7.2012 tarihinde 28351 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6353 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 34. maddesi ile 5378 sayılı Kanun’un Geçici 3. maddesine aşağıdaki fıkralar eklenerek, erişilebilirliğin izlenmesi, denetlenmesi ve uygulamaların yapılmaması hâlinde idari para cezası uygulanması hususları düzenlenmiştir;

Bu Kanun’un geçici 2. maddesi ile bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen erişilebilirlik standartlarının uygulanmasının izlenmesi ve denetimi her ilde Aile ve Sosyal Politikalar, İçişleri, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme bakanlıkları ile özürlüler ile ilgili konfederasyonların temsilcilerinden oluşan komisyon tarafından yapılır. İhtiyaç hâlinde birden fazla komisyon kurulabilir. Denetim sonucunda

ilgili belediye ve kamu kurum ve kuruluşları ile umuma açık hizmet veren her türlü yapıların ve açık alanların malikleri ile toplu taşıma araçlarının sahiplerine eksikleri tamamlaması için birinci fıkrada belirtilen sürenin bitiminden itibaren iki yılı geçmemek üzere ek süre verilebilir.

Sürenin bitiminden itibaren öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmediği denetim komisyonlarınca tespit edilen umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarının sahibi olan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından her bir tespit için bin Türk Lirasından beş bin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır. Bu şekilde bir yıl içinde uygulanacak idari para cezasının tutarı ellibin lirayı geçemez. Sürenin bitiminden itibaren öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmediği denetim komisyonlarınca tespit edilen büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından her bir tespit için beşbin Türk Lirasından yirmibeş bin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır. Bu şekilde bir yıl içinde uygulanacak idari para cezasının tutarı beşyüz bin lirayı geçemez. Bu maddeye göre verilen idari para cezaları tebliğinden itibaren bir ay içerisinde ödenir. Genel bütçeye gelir kaydedilen idari para cezası tutarları dikkate alınarak erişilebilirlik konusundaki projelerde kullanılmak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinde ödenek öngörülür.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar; İçişleri, Maliye, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme bakanlıklarının ve özürlüler ile ilgili konfederasyonların görüşleri alınmak sureti ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca bir yıl içerisinde çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Bu hükümlerle birlikte Kanun'un engelli erişilebilirliğine uygun olmasını zorunlu tuttuğu binalar, açık alanlar ve toplu taşıma araçlarının fiziki anlamda mevzuata gerçekten uygun olup olmadığını denetleyecek bir mekanizma öngörülmüş ve mevcut bina, açık alan ve toplu taşıma araçlarının erişilebilirlik dönüşümlerinin hız kazanabilmesi için itici bir kuvvet oluşturulmuştur.

Bu düzenlemeye istinaden hazırlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği 20.7.2013 tarihinde yayımlanmıştır. Yönetmelikte belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde, her ilde valilikler bünyesinde Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme komisyonları kurulmuş, izleme ve denetleme faaliyetlerine başlamıştır. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yıllık olarak hazırlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Planı kapsamında her ilde programlar hazırlanmış, denetleme faaliyetleri bu program ile belirlenen takvime göre yürütülmektedir.

Komisyonlar tarafından erişilebilir olduğu tespit edilen bina, açık alan düzenlemesi ve toplu taşıma araçlarına “Erişilebilirlik Belgesi” valilik tarafından verilmektedir.

Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliğinin revize edilmesine yönelik çalışmaların tamamlanmasının ardından 21.9.2016 tarihinde revizyon yayımlanmıştır. Bu revizyonda Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formlarının Bakanlık tarafından yayımlanacak bir Genelge ile belirlenmesi de düzenlenmiştir. Bu çerçevede 2016/7 sayılı “Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formları Genelgesi” yayımlanmıştır. Denetleme faaliyetleri, Genelge ekinde yer alan toplam 1771 adet sorudan oluşan kontrol listesi formatındaki 11 formun doldurulmasıyla yürütülmektedir.

Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formları kitap haline getirilerek, iki basımı gerçekleştirilmiş, belediyelere, üniversitelere ve diğer kurum ve kuruluşlara dağıtımı yapılmıştır. Ayrıca erişilebilirlik konusuna dikkat çekilmesi, farkındalığın artırılması ve vatandaşlar tarafından yaratılan toplumsal ve kültürel engellerin önlenerek engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması amacıyla Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünce bilgilendirici bir broşür hazırlanmış ve dağıtılmıştır.

Broşürde engelliler için ayrılmış otopark yerlerine, kaldırım üzerine, kaldırım çıkış rampalarının önüne, görme engelliler için düzenlenmiş hissedilebilir yürüme yüzeyi işaretleri üzerine araç park edilmesi ile hissedilebilir yürüme yüzeyi işaretlerinin ve kaldırımların kullanımını engelleyecek şekilde buralara tezgâh, masa gibi eşyalar konulmasının engelliler için oluşturduğu sorunlar açıklanmaktadır.

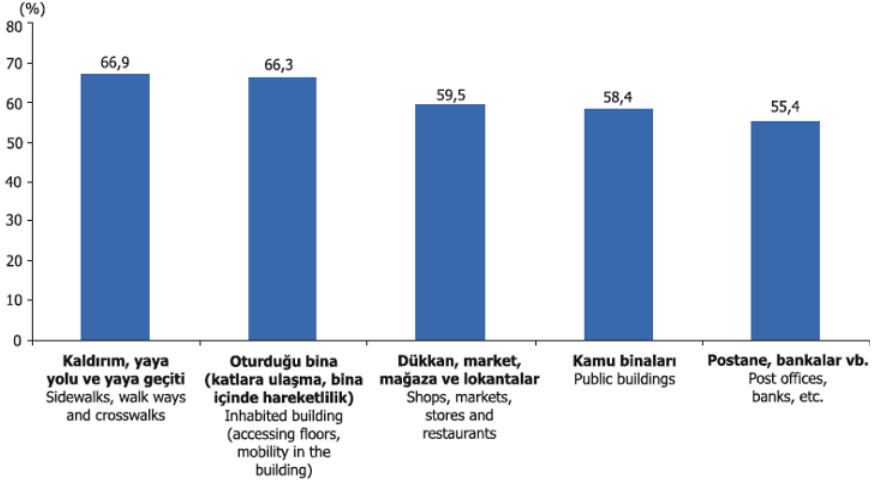
Broşürde ayrıca erişilebilirliğin ne olduğu, uygulanmasının önemi ve belediyelerin, diğer kurumların ve hizmet sunucularının erişilebilirliği sağlama görevi ile ilgili kısa bilgiler bulunmaktadır. Her ilde valiliklerde kurulan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme komisyonlarıyla ilgili, Kanun ile belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerle ilgili bu komisyonlara başvuru yapılabileceği ve ilgililere idari para cezası uygulanabileceği açıklamaları da broşürde yer almaktadır.

Yönetmelik kapsamındaki bir diğer mevzuat düzenlemesi, 2017/3 sayılı “Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Planı Genelgesi”dir. Genelge ile denetim ilkeleri açıklanmış ve Genelge ekinde yer alan 3 aşamalı izleme ve denetleme planı ile komisyon tarafından öncelikle denetlenecek bina, açık alan ve toplu taşıma araçları listelenmiştir. 2017/4 sayılı “5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanunun Geçici 3’üncü Maddesi Kapsamında Verilecek İdari Para Cezalarının Uygulanması ve Diğer Hususlar Genelgesi” ile denetim faaliyetleri sonucunda eksiklik tespit edilenlere yönelik idari para cezalarının uygulanmasına yönelik usul ve esaslar belirlenmiştir.

ASPB’nın talebi üzerine Maliye Bakanlığı tarafından erişilebilirlik ile ilgili harcamaların izlenebilmesi için fonksiyonel sınıflandırmanın dördüncü düzeyinde “10.1.2.05 Engellilerin Erişilebilirliğinin Sağlanması Amacıyla Yapılacak Giderler” kodu açılmıştır.

Merkezî ve yerel yönetimlerin engellilerin fiziksel erişimleri konusunda başarısının bir nevi tespiti, 2010 yılında yapılan ‘Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması’nda yapılmıştır. Ulusal Engelliler Veri Tabanına kayıtlı olan engelli bireylerin % 66,9’u kaldırımların, yaya yollarının ve yaya geçitlerinin engelli bireyin kullanımına uygun olmadığını düşünmektedir. Yaşadıkları yerdeki fiziksel çevre düzenlemeleri ile ilgili olarak, kayıtlı olan engelli bireylerin % 66,3’ü oturdukları binanın, % 59,5’i dükkân, market, mağaza ve lokantaların, % 58,4’ü kamu binalarının, % 55,4’ü postane ve banka benzeri yerlerin engelli bireyin kullanımına uygun olmadığını belirten araştırma sonuçları Türkiye’de fiziksel erişimle ilgili alınacak mesafeyi göz önüne koymaktadır (Bkz. Grafik 3)

Grafik 3: Fiziksel Çevre Düzenlemelerinin Engelli Bireyin Kullanıma Uygun Olmadığını Düşünenler (2010)

Kaynak: Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010: 27.

Toplu taşıma sistemlerinin herkesin kullanımına uygun olması için tüm ulaşım modlarının birbiri ile entegre olması ve bütüncül bir şekilde düşünülmesi gerekmektedir. Bir ulaşım türünden diğerine geçişte aktarma alanları tüm engellilerin kullanımına uygun olarak düzenlenmelidir.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılında “Türkiye’de Engelliler İçin Erişilebilirlik Algısı Araştırması” yapılarak, toplumun erişilebilirlikle ilgili bilgi ve bilinç düzeyi incelenerek, toplumda erişilebilirlik konusunda dikkat çekilmesi, farkındalığın artırılması ve araştırma sonrasında yapılacak çalışmaların planlanmasına yönelik veri elde edilmesi amaçlanmıştır. Belirlenen 78 ilde 4990 hanede yaşayan 18 yaşın üstündeki tüm bireyler üzerinde araştırma yapılmıştır. Katılımcılara; engellilerin cadde, sokak, yaya yolu, kaldırım, park, meydan gibi açık alanlarda, kamusal hizmet binaları, kentsel sosyal altyapı alanları gibi kapalı alanlarda ve ulaşımında yaşadıkları güçlükler ve bu alanlarda erişilebilirliklerini sağlamaya yönelik uygulamalar konularında bilgi düzeyleri ve farkındalıklarını ölçmeyi amaçlayan sorular yöneltilmiştir.

Araştırma ile katılımcıların büyük çoğunluğunun en temelde engelliler ile engelli olmayanların birbirinden ayrı değil, toplum içinde bir arada olması gerektiğine inandıkları, katılımcıların büyük çoğunluğunun engellilerin, okul, hastane, işyeri gibi kamu alanlarına ulaşımında güçlüklerle karşılaştıklarını fark ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların özellikle kaldırımlar ve bina girişlerinde uygun rampa ve asansör sistemlerinin düzenlenmemiş olması gibi sorunların farkında oldukları ve ulaşım da engellilerin erişimini kolaylaştıracak araçlar ve bilgilendirme yöntemlerinin olmayışının bir sorun olarak dile getirildiği tespit edilmiştir. Çalışmaların temel unsurlarından birinin toplumsal bilinçlendirme olması gerektiği araştırma ile görülmüştür.

ASPB tarafından ilgili kurum ve kuruluşlar (Bilim, Sanayi ve Teknoloji, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları, TSE) ile şehir içi toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun hale getirilmesi çalışmaları yürütülmektedir. ASPB'nın talebi üzerine, 5378 sayılı Kanun'un geçici 3. maddesinin şehir içi toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun hale getirilmesi ile ilgili hükümlerinin uygulanmasına yönelik hususlara açıklık getirilmesi için, İçişleri Bakanlığı 24.4.2011 tarihinde Toplu Taşıma Hizmetleri Genelgesi'ni yayımlamıştır.

Genelge'de 2009 tarihinden sonra alınan şehir içi toplu taşıma araçlarının, hareket engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesini sağlayacak teknik uyarlamalar açıklanmıştır. 2009 tarihinden önce imal edilmiş araçların 2012'ye kadar engelliler için erişilebilir hale getirilmesi, şehir içi otobüs durak yerlerinin erişilebilir güzergâhta seçilmesi, otobüse biniş ve inişler için gerekli fiziksel koşulların sağlanması, toplu taşımaya ait bilgilendirme için gerekli sesli ve görsel donanımların eklenmesi talimatları yer almıştır. Bu Genelge'de yer alan engelliler için ayrı otobüs, ayrı güzergâh gibi ayrımcılığa yol açan uygulamalardan kaçınılması uyarısı ülkemiz açısından önemlidir.

Ulaşım da erişilebilirliği düzenleyen 5378 sayılı Kanunun geçici 3. maddesi ek fıkrasında (Ek:6/2/2014-6518/75 md.) “7/7/2018 tarihine kadar; karayolu ile turizm taşımacılığı yapan veya şehirler arası toplu

taşıma hizmeti veren gerçek ve tüzel kişiler, engelli bireyin erişilebilir toplu taşıma hizmeti sağlanmasına ilişkin talebini azami yetmiş iki saat içinde karşılamakla yükümlüdür” hükmü ile engellilerin 2018 tarihine kadar olan süreçte, mağduriyetlerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Anılan Kanun’un 3. fıkrasında ise (Ek:6/2/2014-6518/75 md.), *“7/7/2018 tarihine kadar, servis taşımacılığı yapan gerçek ve tüzel kişiler, engelli personel veya öğrenciye talep hâlinde erişilebilir taşıma hizmetini sağlamakla yükümlüdür” hükmü servis sağlayıcılara yükümlülükler getirmektedir.*

Yine aynı Kanun’un fıkrasında (Ek fıkra: 18/11/2014-6567/1 md.), *“şehirlerarası yolcu taşıma hizmeti ile şehir içi servis ve turizm taşımacılığı hizmetinin erişilebilir hâle getirilmesi için usul ve esaslar Kanunda belirtilen Bakanlıklarca, bu fıkranın yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği”* belirtilmektedir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun geçici 3. maddesinin beşinci fıkrasına istinaden, “Şehirler Arası Yolcu Taşıma Hizmeti ile Şehir İçi Servis ve Turizm Taşımacılığı Hizmetinin Erişilebilir Hâle Getirilmesine Dair Yönetmelik” 13/1/2017 tarihli ve 29947 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

Devlet demiryolları (TCDD) tarafından vagonlarda ve istasyonlara erişimde yapılan çalışmalar engellilere yönelik uygun düzenlemeleri içermeye başlamıştır. Daha önce engellilere uygun vagon düzenlemesi yapan TCDD, yeni hızlı tren setlerinde de bir vagon; tuvaleti, tutunma bantları ve yeterli genişlik alanıyla engellilere uygun bulunmaktadır. İstasyonların çoğunda rampa düzenlemeleri yapılmış olup küçük istasyonlarda çalışmaları sürdürülmektedir.

Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik gereğince, toplam kapasitesi seksen oda ve üzerinde olan oteller ile tatil köylerinde en az bir oda olmak üzere toplam oda kapasitesinin yüzde biri oranında odada, ayrıca tesis girişi, genel tuvaletler ile en az bir adet yeme- içme ünitesinde, mola noktaları, temalı parklar ile

eğlence merkezlerinde ise kendi türlerinin asgari niteliklerinde belirtilen şekilde bedensel engellilerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. Ayrıca; karayollarında seyahat edenlerin dinlenme, yeme içme ve benzeri ihtiyaçlarını 24 saat süreyle karşılayan ve karayolları güzergâhı ve yakın çevresinde bulunan mola noktalarında, temalı tesislerde ve eğlence merkezlerinin; tesis ve bahçe girişlerinde, resepsiyon bankalarında, genel tuvaletlerde, yatak odalarında, yeme içme ünitelerinde engelliler için yapılacak düzenlemeler açıklanmış ve ölçüler verilmiştir. Yeme içme ünitesinin zemin kattan farklı bir katta olması durumunda da üniteler arasındaki ulaşımın uygun donanım ile sağlanacağı, bu durumda asansörlerde de gerekli düzenlemelerin yapılacağı belirlenmiştir.

5378 sayılı Kanun gereğince Yükseköğretim Kurulu bünyesinde oluşturulan ve üniversite yerleşkesinin ve yerleşkede bulunan yapılar ile açık alanların engelli öğrenciler için erişilebilir olmasını sağlama görevi de bulunan Yükseköğretim Kurulu Engelli Öğrenciler Komisyonu, engelli öğrencilerin erişilebilirliklerine yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Erişilebilirlik konusunda bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması çalışmalarında temel etken olarak değerlendirilen eğitim faaliyetleri Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde 2013 yılında kurulan Erişilebilirlik Dairesi Başkanlığınca yürütülmektedir. 2011-2016 boyunca yaklaşık 8000 üst düzey yönetici ve teknik personele eğitim verilmiştir. 2017 yılında toplamda 3200 kişinin katılım sağladığı, Bakanlık/Genel Müdürlük/Başkanlık merkez ve taşra teşkilatını kapsayan 10 farklı kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik erişilebilirlik eğitimi ve 144 üniversiteden yöneticilerin, teknik personelin ve öğrenci birimi temsilcilerinin davet edildiği 4 ilde gerçekleştirilen “Erişilebilir Üniversiteler Seminerleri” gerçekleştirilmiştir.

Erişilebilirlik standartlarının güncel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde revize edilmesi ve ortaya çıkan ihtiyaçlara yönelik yeni standartların hazırlanması çalışmaları ilgili kurum ve kuruluşlarla Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü iş birliğinde sürdürülmektedir. Bu kapsamda

zemin kayganlığının ölçülmesi, engelliler için acil durum tahliye sistemleri ve hareket kısıtlılığı bulunan kişiler için yüksek tabanlı toplu taşıma araçlarına biniş ve iniş sağlayacak transfer aparatı konularında standart çalışmaları yürütülmektedir.

2012 yılında başlatılan Ulaşılabilirlik/Erişilebilirlik Destek Projeleri (UDEP/ERDEP), 2013 UDEP, 2014 UDEP, 2015 ERDEP ve 2016 ERDEP olarak Kalkınma Bakanlığınca sağlanan ödenek ile yürütülmektedir. UDEP ile örnek uygulamalar yapılarak, erişilebilirliğin kentin tamamına ve diğer kentlere yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Projelerde pilot alan ve model uygulama olarak engellilerin toplumsal yaşama katılımında büyük önem taşıyan kaldırımlar, yaya geçitleri, parklar, çocuk oyun alanları, genel kullanıma açık tuvaletler, açık otoparklar, toplu taşıma durakları gibi açık alanlarda; kamu tarafından yoğun kullanılan il müdürlükleri, belediye hizmet binaları, valilik binaları, müzeler, sağlık ocakları, hastaneler, okullar gibi binalarda ve yerel koşullara özgü diğer kullanımlarda erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik düzenlemeler, Genel Müdürlüğün teknik bilgi desteği ile yapılmaktadır. Proje uygulama amaçlı olmakla birlikte, bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması ile erişilebilirliğin yaygınlaştırılmasını da sağlamaktadır.

Türk Standartları Enstitüsü tarafından kentsel hizmet alanlarının dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına göre düzenlenmesine yönelik aşağıdaki standartlar geliştirilmiş olup, bu standartlar halen yürürlüktedir. Bunlardan en önemlileri;

- TS 9111 Özürlüler ve hareket kısıtlılığı bulunan kişiler için binalarda ulaşılabilirlik gerekleri
- TS 12576 Şehir içi yollar - Kaldırım ve yaya geçitlerinde ulaşılabilirlik için yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kuralları
- TS ISO 23599 Görme özürlü veya az görenler için yardımcı mamuller - Hissedilebilir yürüme yüzeyi işaretleri
- TS 13536 TS ISO 23599'un uygulamasına yönelik tamamlayıcı standart

- TS 13622 Engelliler ve hareket kısıtlılığı bulunan kişiler için toplu taşıma sistemlerinde erişilebilirlik gerekleri
- TS ISO 23600 Görme engelliler ile görme ve işitme engelliler için yardımcı mamuller - Yaya trafik ışıkları için sesli ve hissedilebilir sinyaller
- TS 12460 Şehir içi yollar-Raylı taşıma sistemleri bölüm 5: Engelli ve yaşlılar için tesislerde tasarım kuralları
- TS 12694 Demiryolu taşıtları - Yolcu vagonları - Engelli yolcuların tekerlekli sandalyeleri ile seyahatine uygun vagon düzenlemeleri
- TS ISO 23600 Görme ve işitme engelliler için yardımcı mamuller - Yaya trafik ışıkları - Sesli ikazlar ve hissedilebilir yüzeyler

Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Erişimin Teşvik Edilmesi Kapsamında Yapılan Çalışmalar:

Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü'ne ait www.resmigazete.gov.tr ve www.mevzuat.gov.tr web sitelerinin WCAG 2.0 ve KAMİS kapsamında web sayfalarını erişilebilir hale getirmeleri için Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından rapor hazırlanarak gönderilmiştir.

2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı Eylem 33 kapsamında engelli ve yaşlı bireylerin internet kafeleri etkin kullanabilmeleri amacıyla mekâna ilişkin fiziki koşulların düzenlenmesi için Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü ile yapılan iş birliği çalışması sonucunda 60'a yakın ilde internet kafelerin fiziki şartları bütçeleri doğrultusunda düzenlenmiştir.

Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı 2016-2019 Eylem E.3.4.2 kapsamında 14 Aralık 2017 tarihinde "E-Devlet Hizmetlerinin Erişilebilirliği Çalıştay"ı yapılmıştır. Bu çalıştay kapsamında engellilerin ve yaşlıların e-Devlet hizmetlerinin erişilebilirliği konusunda ihtiyaç ve beklentileri tespit edilmiştir. Çalıştayda çıkan sonuçlardan ve Ulusal

e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı 2016-2019’da göstergelerden biri olan web erişilebilirliği kontrol listesi hazırlıkları Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yapılmaktadır.

8.2. Sorunlar

- Ülkemizde, ayrıntılı olmamakla birlikte erişilebilirlik konusunda genel mevzuatın yeterli olduğu görülmektedir. Ancak uygulamaların bütünlüğünü sağlayacak birincil mevzuata ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.
- Mevzuata aykırı olduğu halde internetten erişilebilen yabancı standartlar veya dokümanlar teknik personel tarafından kullanılabilir. Bunda, standartların TSE’den ücret karşılığı temin edilmesinin de rolü bulunmaktadır.

8.3. Öneriler

- Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere ihtiyaç duyulan, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri kapsamalıdır.
- Bu politikalar; farklı engel türlerine sahip bütün engelli bireylerin gereksinimlerini dikkate almalı, engellilerin bağımsız yaşayabilmesini, sosyal ve kültürel yaşam ve istihdam dahil olmak üzere yaşamın tüm alanlarına etkin katılmasını, fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamalıdır.
- Ülkemizin fiziki erişilebilirliğe yönelik planlama ve uygulama kapasitesinin artırılması için araştırma ve uygulama projelerine daha fazla bilgi desteği ve maddi destek sağlanmalıdır.
- Engellilerin ve yayaların güvenliğini sağlamak için kaldırımların da dahil olduğu trafik alanlarında engellerin kaldırılması, tüm kentin ve yaşam alanlarının engelli bireyler için daha güvenli hale getirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

- “Herkes İçin Tasarım” yapıları çevrenin herkes için erişilebilir olmasını sağlamak üzere uygulamada kabul görmüş yaklaşım olarak benimsenmeli, başta Mimarlık, Şehir ve Bölge Planlama, İç Mimarlık, Endüstri Ürünleri Tasarımı, Peyzaj Mimarlığı olmak üzere, temelde bir tasarımcının önemli donanımlarından birisi ve tasarım eğitiminin de önemli bir bileşeni olarak ilgili bölümlerce stratejik düzeyde ele alınmalıdır.
- Herkes İçin Tasarım konusu lisans düzeyinde zorunlu ders olarak verilmelidir. Ayrıca engelli ve hareket kısıtlılığı olan bireyler için erişilebilirliğin sağlanması konusu ilgili bölümlerin müfredatına dâhil edilmelidir.
- 5378 sayılı Kanuna bir ekleme yapılarak Erişilebilirlik ile ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı başkanlığında, Aile ve Sosyal Politikalar, Bilim, Sanayi ve Teknoloji, Çevre ve Şehircilik, İçişleri, Millî Eğitim, Sağlık, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıklarının ilgili genel müdürlerinden oluşan Erişilebilirlik Yürütme Kurulu oluşturulması gerekmektedir.
- Özellikle belediyelerin yürüttüğü ruhsat verme işlemlerinde İmar Mevzuatı’nda yer alan hususlar ve erişilebilirlik standartlarına uygunluğun sağlanması için çeşitli yaptırımlar uygulanmalıdır.
- Mevzuata aykırı olduğu halde internetten erişilebilen yabancı standartlar veya dokümanlar teknik personel tarafından kullanılabilir. Bunda, standartların TSE’den ücret karşılığı temin edilmesinin de rolü bulunmaktadır.
- Gerek erişilebilir toplu taşıma aracı satın alınmasında, gerek binalarda erişilebilirliğin sağlanmasında, gerekse belediyeler tarafından yapılacak kaldırım, park, kavşak düzenlemeleri gibi açık alan uygulamalarında maddi teşvikler sağlanması gerekmektedir.

9. TOPLUMSAL YAŞAMA KATILIM

9.1. Uygulamalar

9.1.1. Türk İşaret Dili Sistemi

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun 15. maddesine dayanılarak çıkarılan 14/4/2006 tarihli ve 26139 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik uyarınca Türk İşaret Dili Sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmalara başlanmıştır. Türk İşaret Dili Tercümanlığı ve Türk İşaret Dili Sisteminin oluşturulmasına ilişkin esaslar belirlenmiştir. Türk İşaret Dili tercümanı ve öğreticisi sayısının artırılması amacıyla Talim ve Terbiye Kurulu onaylı eğitim programları hazırlanmış, İşaret Dili Tercümanlarının illerde istihdamı sağlanmıştır.

9.1.2. Ücretsiz Seyahat Hakkı ve Ücretsiz Seyahat Kapsamında Yapılacak Gelir Desteği Ödemesi

2013 yılında 4736 sayılı Kanunda yapılan değişiklik ile engel oranı % 40 ve üzerinde olan engelli bireylere ve ağır engelli olan bireylerin birlikte yolculuk ettikleri en fazla bir refakatçisine demiryolları ve denizyollarının şehir içi ve şehirler arası hatlarından, belediyelere, belediyeler tarafından kurulan şirketlere, birlik, müessese ve işletmelere veya belediyeler tarafından yetki verilen özel şahıs ya da şirketlere ait şehir içi toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanma hakkı ve 65 yaşın üstündeki vatandaşlara demiryolları ve denizyollarının şehir içi hatları ile yukarıda sayılan şehir içi toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz olarak, demiryolları ve denizyollarının şehirler arası hatlarından ise % 50 indirimli olarak yararlanma hakkı getirilmiştir.

Bu hakkın kullanımına ilişkin usul ve esaslar Ücretsiz Seyahat Kartları Hakkında Yönetmelik ile belirlenmiştir. Ayrıca 4736 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı

Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun birinci maddesine 27/3/2015 tarihinde eklenen dokuzuncu fıkrası gereği hazırlanan ücretsiz seyahat kapsamında taşıma yükümlülüğü bulunan işletmecilere ödenecek aylık gelir desteğine ilişkin usul ve esasların belirlendiği Yönetmelik; 6/1/2016 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

4736 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun birinci maddesine 27/3/2015 tarihli ve 6637 sayılı Kanunla eklenen dokuzuncu fıkrasında; ücretsiz seyahat yükümlülüğü bulunan ve belediyeler tarafından yetki verilen özel şahıs ya da şirketlere ait şehir içi toplu taşıma hizmeti veren her bir ulaşım aracı ile özel deniz ulaşımı aracı için bunların işletmecilerine, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesine bu amaçla konulan ödenekten ilgili belediyeler aracılığıyla her ay gelir desteği ödemesi yapılacağı belirtilmiştir.

Bu çerçevede, söz konusu gelir desteğinin ödenmesine ilişkin usul ve esasları düzenleyen Ücretsiz Seyahat Kapsamında Yapılacak Gelir Desteği Ödemesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 6/1/2016 tarihli ve 29585 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Bu Yönetmelik uyarınca işletmecilere belediyeler aracılığıyla, 4736 sayılı Kanun kapsamında sayılan kişileri toplu taşıma hizmetinden herhangi bir ad altında hiçbir ücret talep etmeyerek ücretsiz yararlandırmaları kaydıyla, Bakanlık bütçesine bu amaçla konulan ödenekten ödeme yapılmaktadır.

İşletmeciler şehirler arası toplu taşıma hizmeti için bu ödmeden faydalanamamakta olup, şehir içi kara ve deniz taşımacılığında taksi, taksi dolmuş, dolmuş, rekreatif, turistik ve servis amaçlı kullanılan araçlar ücretsiz seyahat ve ödeme kapsamının dışındadır.

Gelir desteği miktarı;

- Şehir içi toplu taşıma hizmeti veren her bir özel denizyolu ulaşımı aracı için aylık 750 TL,

- Diğer ulaşım araçlarından; Ankara ve İstanbul büyükşehir belediyelerinde şehir içi toplu taşıma hizmeti veren her bir ulaşım aracı için aylık 1000 TL, büyükşehir belediyesi olan diğer illerde şehir içi toplu taşıma hizmeti veren her bir ulaşım aracı için aylık 750 TL,
- Büyükşehir belediyesi olmayan illerde şehir içi toplu taşıma hizmeti veren her bir ulaşım aracı için ise aylık 600 TL,

İlgili Yönetmeliğe göre **belediyelerden gönderilen** bilgiler doğrultusunda **İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen icmal tabloları** uyarınca hesaplanan ödeme miktarları, **İl Müdürlüklerimiz aracılığı ile** belediyelerin açacakları hesaplara aktarılmaktadır.

Ocak 2018 itibari ile Bakanlığımızca hak sahiplerine Nisan 2015'ten itibaren toplam **373 Milyon TL** ödenek aktarılmıştır.

Bakanlığımızın belediyeleri denetleme gibi bir yetkisi ve sorumluluğu bulunmadığından İçişleri Bakanlığı ile mutabakata varılarak Kanunen hiçbir yükümlülükleri bulunmamasına rağmen; belediyelerden gönderilen evrakların kontrol ve denetim yükümlülüğü zorunlu olarak İçişleri Bakanlığına verilmiştir. Bakanlığımıza otobüs sahibi ve şirket ismi gönderilmemekte olup sadece rakamların ve ayların yer aldığı icmal listesi İçişleri Bakanlığı tarafından gönderilmektedir. Bu durum mecburiyetten yapılmış olsa dahi, bürokrasiyi fazlasıyla artırmış ve denetimi zayıflatmıştır. Ayrıca ödeme sürecinin tamamlanması için sekiz farklı kanaldan işlem gerçekleşmekte olup, bu nedenle hak sahiplerine ödemeler tam zamanında yapılamamaktadır.

Ayrıca engelli, gazi, şehit yakını ve özellikle yaşlı bireylerin ücretsiz seyahat hakkının kullanılmasına yönelik, şehir içi özel toplu taşıma araçları sahipleri ya da muavinleri tarafından engellemeler konusunda Genel Müdürlüğümüze vatandaşlar tarafından yoğun şikâyet gelmektedir.

Bilindiği üzere ücretsiz seyahat hakkından yararlanmaya ilişkin usul ve esaslar Bakanlığımızca çıkarılan Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği ile belirlenmiş olup, ilgili Yönetmelik 4/3/2014 tarihli ve 28931 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu Yönetmelik gereği toplu taşıma araçlarından ücretsiz veya indirimli yararlanma amacıyla ilgili Yönetmelikte belirtilen belgelerin ibraz edilmesi halinde, ücretsiz veya indirimli seyahat hakkı herhangi bir gerekçeyle engellenemez.

İlgili hüküm doğrultusunda, ücretsiz seyahat hakkından yararlan-dırılmama yahut hakkın kullanımının zorlaştırılması durumlarında olayın geçtiği yerin en büyük mülki idare amirine olay tarihi, zamanı, araç plakası ve olay yeri ile ilgili ayrıntıları içerecek şekilde şikâyet edilmesi gerektiği bilgisi vatandaşlarımıza duyurulmaktadır. **Ancak mülki idari amirler bu konuda uygulamada bazen isteksiz hareket etmekte bu da alanda kaosa neden olmaktadır. Bu kapsamda cezalandırma yetkisinin belediyelere verilmesi gerekmekte olup, ceza mekanizmasının daha uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir.**

Bahsedilen mevzuat hükümleri incelendiğinde Kanun ile anılan hükümlerde belirtilen engelli, yaşlı, gazi ve şehit yakını kişilerin ücretsiz seyahat hakkından yararlandırılmaları konusunda belediyelere ve araç sahiplerine zorunluluk getirilmektedir. Açıktır ki 4736 sayılı Kanun belediyeler tarafından yetki verilmiş olan **şehir içi toplu taşıma** araçlarını kapsamaktadır.

Aynı Kanunun 1. maddesinin yedinci fıkrasına göre “İlgili kurumlar, belediyeler ile belediyeler tarafından yetki verilen özel şahıs ya da şirketler, ücretsiz ve indirimli seyahat hakkının kullanılması ile ilgili olarak gerekli tedbirleri alırlar. Ücretsiz veya indirimli seyahat hakkının kullandırılmaması hâlinde bu haktan faydalandırılmayan her kişi için toplu taşıma aracının tarifesi üzerinden elli tam bilet bedeli tutarında idari para cezası mülki idare amiri tarafından uygulanır.” hükmünü amir olduğundan bu durumun belediyeler tarafından değerlendirilerek ücretsiz seyahat hakkının kullanılmasının

sağlanmasına ilişkin tedbir alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Gerekliyse belediyenin kendi toplu taşıma alt düzenlemelerinin kullanılarak yetki belgelerinin iptalinin dahi yapılması gerekmektedir.

İlgili hüküm doğrultusunda, ücretsiz seyahat hakkından yararlan-
dırılmama yahut hakkın kullanımının zorlaştırılması durumlarında olayın
geçtiği yerin en büyük mülki idare amirine olay tarihi, zamanı, araç plakası
ve olay yeri ile ilgili ayrıntıları içerecek şekilde şikâyet edilmesi gerektiği
bilgisi vatandaşlarımıza Bakanlığımızca duyurulmaktadır.

9.1.3. Çeşitli Vergi Muafiyet ve İndirimleri

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununun 7. maddesi ile getirilen engel oranı % 90 veya daha fazla olan engelliler ve bizzat kullanma amacıyla engelliliğine uygun hareket ettirici özel tertibat yaptıran engellilere araç alımlarında beş yılda bir defaya mahsus olmak üzere ilk iktisabının ÖTV den muaf tutulması sağlanmıştır. 6518 sayılı Kanunla 4760 sayılı Kanunun 7. maddesinde yapılan değişiklik ile tekerlekli sandalye kullanan engelli bireylerin ve sedyeyle taşınması gereken engellilerin bindirilmesine uygun araçların; yüksek tavanlı araçlar olmaları ve motor hacimlerinin 1600 cc'nin üstünde olmaları nedeniyle ÖTV indiriminden yararlanamayan engellilerin yük taşınmasında kullanılıp azami ağırlığı 3,5 tonu aşmayan ve yolcu kapasitesi istiap haddinin % 50'sinin altında olanlar ile sürücü dâhil dokuz kişilik oturma yeri olan araçların iktisabının da özel tüketim vergisinden istisna tutulması sağlanmıştır.

28/11/2017 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 7061 sayılı Kanun'un 72. maddesi ile ÖTV Kanunu'nun 7. maddesinin ikinci bendinin (a) ve (c) alt bentlerinin parantez içi hükmünde yer alan "motor silindir hacmi 1.600 cm³'ü aşanlar" ibaresi kaldırılarak "hesaplanması gereken özel tüketim vergisi ve diğer her türlü vergiler dahil bedeli 200.000 TL'yi aşanlar" şeklinde yeniden düzenlenmiş ve bu miktarın 213 sayılı Kanun kapsamında yeniden değerlendirilmesinde her yıl artması sağlanmıştır.

5378 sayılı Kanun ile 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8. maddesinde yapılan değişiklik ile engelli kişinin, sahip olduğu brüt 200 m²'yi geçmeyen bir evi Emlak Vergisinden muaf tutulmuştur.

9.2. Sorunlar

- Engelli bireyler için hizmet sunumunun engellilere uygun hale getirilmesi için görme engelliler için Braille Alfabesi, erişilebilirlik yazılım uygulamaları ve işitme engelliler için işaret dili uygulamalarının standardizasyonunun sağlanması ve 81 il için kolay edilebilirliğinde sorun yaşanmaktadır.
- 5378 sayılı Kanun ile 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8. maddesinde yapılan değişiklik ile engelli kişinin sahip olduğu brüt 200 m²'yi geçmeyen bir evi Emlak Vergisinden muaf tutulmuştur.

9.3. Çözüm Önerileri

- Engelli bireyler için hizmet sunumunun engellilere uygun hale getirilmesi için görme engelliler için Braille Alfabesi, erişilebilirlik yazılım uygulamaları ve işitme engelliler için işaret dili uygulamalarının standardizasyonunun sağlanması ve 81 il için kolay erişilebilir, yaygınlık/maliyette olmasının sağlanması önem arz etmektedir.
- Bu maddeye 200 m²'yi geçen ve engelliyle yaşayan ailelerde dahil edilerek ailelerin engelli kişilerle yaşaması teşvik edilmelidir. 3 yada 4 çocuğu olan aileler birde engelli ebeveyn birey varsa 200 m² evde yaşamakta zorlanacağı için aşamalı m² artışı uygulanması önerilmektedir.

10. SONUÇ

Engellilere yönelik politika anlayışının esası engellilerin insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını temin ve teşvik etmektir. Bu bağlamda da ülkemizde engellilik politikasının önceliklerini engellilik konusunun tüm politika alanlarında gözetilmesi, hak temelli bir yaklaşımla kurgulanması ve engellilerin karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanması oluşturmaktadır. İnsan hakları yaklaşımı esasıyla farklılıklara saygı ve toplumsal bütünleşme temelinde engellilerin eşit vatandaşlar olarak insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürmeleri temel hedef olarak belirlenmiştir.

Bu bağlamda da Komisyonumuzca yapılan toplantılar ve çalışmalar ışığında engelli bireylerimize ilişkin çeşitli veriler elde edilerek gerçek sorunlar ile bunlara ilişkin doğru çözümlere ulaşmak hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda da Türkiye’de engellilik istatistikleri; engellilik değerlendirmesi; rehabilitasyon hizmetleri; bakım hizmetleri; eğitim hizmetleri; istihdam ve sosyal güvenlik uygulamaları; erişilebilirlik uygulamaları; toplumsal yaşama katılım konuları üzerinde çözüm önerileri oluşturulmuştur.

Veri ve istatistik çalışmaları diğer sosyal alanlarda olduğu gibi engellilik alanında da oluşturulan politika ve uygulamaların etkililiğinin değerlendirilmesi ve engelli vatandaşlara sunulan hizmetlerin geliştirilmesinde temel dayanak olduğundan Komisyonumuzca öncelikle bu alanda çalışmalar yapılmıştır. Engelli bireylerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında diğer bireylerle birlikte yer alarak haklarından yararlanabilmelerinin sağlanması ve bu hakların geliştirilmesi için gerekli politikaların formüle edilmesi ve geliştirilmesinde yol gösterecek veri ve istatistikler büyük önem taşımaktadır. İş bu Rapor ile kurumların idari kayıt sistemlerinin engellilik bazında ayrıştırılmış veri sağlayacak şekilde geliştirilmesi ile Türkiye İstatistik Kurumu tarafından düzenli aralıklarla gerekli görülen istatistik ve verinin toplanması gereği sonucuna ulaşılmıştır.

Engellilik politikası belirlenirken dikkate alınması gereken bir diğer husus da engellilik değerlendirmesi yani Engelli Sağlık Kurulu Raporları'dır. Komisyonumuzca Engelli Sağlık Kurulu Raporu ile ilgili sorunların çözümü bağlamında engelli birey ve ailesinin sosyal haklarını kullanabilmeleri ve mağduriyet yaşamamaları açısından daha kurumsallaşmış bir mekanizma önerilmiştir.

Kurumsallaşma önerisi yine rehabilitasyon hizmetleri bakımından da ortaya konulmuştur. Herhangi bir nedenle oluşan engelin etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmeyi ve engellinin hayatını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler, geliştirmeye yönelik hizmetler olarak adlandırılan rehabilitasyon hizmetleridir. Bu Rapor ile rehabilitasyon hizmetleri açısından ülkemizde bunu uygulayan kurumların çeşitliliği ve bu açıdan da bir standardın olmadığı ile denetiminin güçlüğü ortaya konulmuştur. Bu bağlamda rehabilitasyon hizmetlerinin kurumsallaşması büyük önem taşımaktadır.

Engellilerin öncelikle bulundukları ortamda bağımsız yaşayabilmeleri için durumlarına uygun olarak gerekli psikososyal destek ve bakım hizmetleri sunulmaktadır. Ülkemizde bakım hizmetleri, erken ve geç dönemde, süreli veya sürekli olarak kurumsal bakım, evde bakım ve yatılı-gündüzlü bakım şeklinde sağlanmaktadır. Evde bakım uygulamasında engelliye bakanlara ücret ödenmektedir. Bunun yerine asgari ücret geliri şartı kaldırılarak hizmetin bakım hizmetine ihtiyaç duyan kişilere (gerekirse maddi durumu iyi olan ailelerden kısmi katkı da alınarak) bakım sigortası kapsamında, devletin kalite garantisiyle, kurum veya ev bakımı olarak bakım profesyonelleri tarafından sunulmasının sağlanması önerilmektedir. Ayrıca ülkemize uygun uzun dönem bakım sistemi ile bakım sigortası finansman modelinin belirlenmesinin önem arz ettiği tespit edilmiştir.

Engelliler, diğer bireylerle eşit biçimde eğitim hakkına sahiptir. Eğitim hizmeti sisteminin eşitlik temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın, engellilerin; kişilik, yetenek, yaratıcılık, zihinsel ve fiziksel beceri potansiyellerinin en üst derecede gelişimi ve engelli bireyin onur ve değer duygusunun güçlendirilmesini sağlayacak şekilde, ihtiyaç duydukları özel

tedbirlerin alındığı, bütünleştirici ve hayat boyu öğrenim imkânı sağlayan bir yapıda olması gerekmektedir.

Toplumsal bilincin sağlanması konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerine ağırlık verilmelidir. Engelli bireylerin eğitim ihtiyacına uygun eğitsel düzenlemeler yapılmalıdır. Bu bağlamda da kurumsallaşmanın önemi vurgulanmış ve gerekli olan kanuni alt yapının hazırlanması önerilmiştir.

Doğru bir engelli politikası geliştirmek açısından çok önemli diğer bir husus da engelli bireylerin istihdamı konusudur. Çalışmak, gelir elde etmenin yolu olduğu kadar toplumda var olabilmenin temel aracıdır. Engellilerin sosyal hayata katılımlarının en önemli araçlarından biri çalışma hayatında aktif olarak yer almaları yani istihdamlarının sağlanmasıdır.

Ülkemizde engelli bireyler ekonomik ve sosyal kalkınma stratejilerinin, işsizlikle mücadele programlarının ve genel istihdam politikalarının kapsamına dâhil edilmektedir. Bu program ve politikaların daha etkili uygulanabilmesi açısından engelli bireylere yönelik mesleki rehabilitasyon ve verimlilik esaslı istihdam planlaması yapılması önerilmektedir. Engelli bireylerin istihdamı açısından İŞKUR'un önemi vurgulanmakta, istihdam öncesi ve sonrası etkin bir şekilde engelli bireylere yönelik çalışmaların yapılması önerilmiştir.

Rapor'da erişilebilirlik en temel insan haklarından biri olarak “yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere erişilebilmek ve bunlardan yararlanabilmek” şeklinde tanımlanmıştır. Erişilebilirliğin en önemli bileşenleri ise fiziksel çevreye (açık alanlar ve yapıları çevre/binalar), ulaşım araçlarına ve bilgi ve iletişime erişim olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda da binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dâhil diğer kapalı ve açık tüm tesisler, fiziki çevre, ulaşım sistemleri ile elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dâhil olmak üzere, bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişilebilir olması, engelli bireylerin bağımsız yaşayabilmeleri ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımının sağlanması için önem arz etmektedir.

Bu açıdan da engelli bireylere yönelik politikalar yürütülürken farklı engel türlerine sahip bütün engelli bireylerin gereksinimleri dikkate alınmalı, engellilerin bağımsız yaşayabilmesini, sosyal ve kültürel yaşam ve istihdam dâhil olmak üzere yaşamın tüm alanlarına etkin katılmasını, fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimi sağlanmalıdır.

Ayrıca engelli bireylerin toplumsal hayata katılımı sağlanırken hizmet sunumunun engellilere uygun hale getirilmesi açısından görme engelliler için Braille Alfabeti, erişilebilirlik yazılım uygulamaları ve işitme engelliler için işaret dili uygulamalarının standardizasyonun sağlanması ve 81 il için kolay erişebilir, yaygınlık/maliyette olmasının sağlanması önem arz etmektedir.

Son olarak da Rapor ile bütüncül bakışla hizmet sunumunun temin edilmesi gerektiği vurgulanmış; tüm uygulamaların ardışık olarak bir bütün oluşturmasında ve uygulamaların bütüncül olarak hizmeti tamamlaması önerilmiştir.